

ISTORIA NAȚIONALĂ

PENTRU

P O P O R U

SAȚ

NĂMUL, SAPA, ARMA, CASA ȘI MINTEA

ROMÂNILOR

PRIN TÔTE TIMPURILE ȘI LOCURILE

DE

GEORGIU RADU MELIDON

Virtus Romana rediviva.

BUCURESCĂ

Din stabilimentul în artele grafice

SOCECĂ, SANDER & TECLU

39. Strada Academiei 39.

1876

ISTORIA NAȚIONALĂ

PENTRU

P O P O R U

SAŢ

NĂMUL, SĂPA. ARMA, CASA ŞI MINTEA

ROMÂNILOR

PRIN TÔTE TIMPURILE ŞI LOCURILE

DE

GEORGIU RADU MELIDON

Virtus Romana rediviva.

BUCHURESCÎ

Din stabilimentul în artele grafice

SOCECŪ, SANDER & TECLU

39. Strada Academiei 39.

1876

FIULUI MEŪ

Demetriu Radu Melidon

născut la 15 Febrariū 1872

MOȘTENIRE ȘI BINE-CUVÎNTARE

îndemn

SPRE IUBIRE DE NĒMŪ ȘI DE ȚĒRRĂ

SINGURELE ADEVĒRATE

VIRTUTE ȘI AVERE.

PREFAȚIA.

Am combinat scrierea de față în vedere cu următoarele trei scopuri:

1. De a servi pentru carte școlară în clasele începătoare, adică a deștepta simțimântul național în masele poporului român. O experiență de mai mulți ani ca profesor m'au dovedit că acest scop nu putea fi ajuns cu cărțile școlare de până acum, nici cu acea a D-lui Laurian, care presintă numai o enumerare prea amărunită de date cronologice și nume proprii; nici cu acea a D-lui Eliade care cuprinde discuțiuni filosofice prea superioare și mai cu sémă prea largi pentru mințile începătoare. Pentru a nu împovăra mintea elevilor, am lăsat la o parte orî-ce amănunte cronologice și am estras numai faptele principale care au avut influenție mai decisive asupra destinelor naționale, legându-le însă în un tot cronologic succesiv, scurt și cuprinzător, care să pue pe elevi și pe popor în stare de a poseda întregul șir al istoriei naționale și ast-fel să pótă urmări mai apoi singuri prin citire aflarea amănunțimilor cuprinse în alte scrieri mai largi. Pentru ca însă studiul istoriei în scólă să nu le presinte numai una simplă îndestulare de curiositate, ci să le serve ca învățătură și îndemn

de conduita națională, am însoțit espunerea faptelor istorice și cu esplicarea cauzelor celor mai naturale care le-aș produs, așa cât elevii sășși pótă da sêma cum, de exemglu, 8,000 de Români aș putut să bată când-va 100,000 Turci la Călugăreni, și cum, prin urmare, vor putea să mai facă acesta în viitor. Alt-fel istoria s'ar presinta elevilor ca o simplă fabulă și studiul ei ar fi cu totul de prisos. Studiul istoriei în scóle nu pôte avea de scop a încărcă mintea elevilor cu un șir de fapte brute pe care le pôte găsi cine-va ori când espuse în analele păstrate, ci de a'î învăța cum să citescă și să înțelégă acele anale, adică cum din faptele trecute să afle modul de a se conduce mai bine în viitor. Am împărțit dar și istoria Românilor, nu după Domni saș evenimente, ci după modul de credință, de virtute și de lucrare a Românilor din diferite timpuri, raportând tóte faptele numaș la *némul, sașa, arma, casa și mintea Românilor*, care aș fost singurele cauze naturale ce aș provocat mărirea lor după timpuri. Ast-fel am insistat cu entusiasm chiar asupra unor simple tradițiuni, precum Dochia, aprodul Purice, Těutu, etc., când ele aș fost de natură a îmbunătăți sufletul poporului și simțirea națională, aducându'mă aminte de unul din proșeforii mei carele, om bătrân, plēngea cu lacrămi când ni esplica în scólă bătălia de la Valea Albă. Numaș cu asemenea învățatură din scólă ne am mai putut ridica noi Români de astăđi pentru a face Unirea Moldovenilor și a Muntenilor. De aceia, în ajutorul învățătorilor și a scólelor lipsite de bibliotecă, mai cu sémă prin sate, am adaos la finit un apendice cu diferite povățuiri scolastice și cu diferite bucăți literariē estrase de prin scrierile naționale, care aș contribuit mai mult la păstrarea saș reînvierea românismului.

2. Al doilea scop al meu aș fost ca studiul istoriei se presinte Românilor întărirea unirei lor politice adusă prin evenimentele istorice moderne. Când în Scóla Normală Carol I s'aș găsit internați la un loc Moldoveni și Munteni, s'aș văđut cum persista încă chiar în spiritele tinere de dincóce și

dincolo de Milcov, o mândrie rău înțelesă sau o desbinare vătămătoare, numai pentru că istoria învățată prin scóle li-aú fost făcut cunoscute fel de fel de victorii sau învingeri urmate între stremoșii lor, fără a li esplica adevăratele cauze ale acelor lupte fratricide óre-cum *). Am fost unul din luptătorii Unirei; am luptat în partea Moldaviei cu péna ca scriitor; am fost primul care am întrunit la Bucuresci administrațiunea scólelor de dincóce și dincolo de Milcov ca Director general al scólelor din România la 1862; am fost decí tot-dea-una în pozițiune de a mă ocupa mai de aprópe cu studiul cauzelor care în trecut aú putut provoca între Români conflicte până la sânge, și am găsit că, în timpul Românilor curați, ele nu proveniaú de cât din dorința de a se întruni toți în un singur stat și numai în timpurile de decadență, când oștirile țerei erau compuse din streini, aú putut uni Domni să se bată între ei pentru scopuri personale. Pe aceste din urmă resbóe le-am lăsat afară ca fapte fără nici o atingere pentru Români. Pe acele d'ântéiú le-am esplicat prin adevăratele lor cauze carí nu puteaú fi de cât tendința instinctivă de unire a Românilor. Acéstă tendință nu s'aú putut realiza atunci pentru că mijlócele erau brutale și, abia astăzi după 300 aní, Români aú putut ajunge prin cultură la adevăratele mijlóce de unire morală. Dar în timpuri de fer ca ale lui Ștefan și ale lui Mihaiú, ómenii nu cunosceaú alt mijloc de lucrare chiar pentru bine,

---

*) De aceia D. Tell nu putu face o faptă mai contrarie românismului de cât aceia pe care a făcut'o în 1873 când, ca Ministru de Instrucțiune, a regulat ca la Scóla Normală din Bucuresci să vie numai tineri de prin județele de dincóce de Milcov, érá cei de dincolo de Milcov să mérgă numai la Iași. Sinceramente nu mai putea recunósce cine-va atunci în D. Tell pe patriotul de la 1848, căci numai prin scól micste se póte face unitatea morală a Românilor și fără unitatea morală nu póte fi durabilă nici fructiferă unirea lor politică. Din norocire D. Maiorescu ca Ministru la 1875 a îndreptat acea neertată greșélă în modul cel mai corespunzător trebuințelor naționale, regulând a merge la ambele scól normale, și din Iași și din Bucuresci, elevi în număr deopotrivă de prin toate județele țerei fără osebire.

de cât ferul. Acésta mi se pare un adevăr atât de natural, în cât sper că nimeni nu 'mă va atribui o părtinire națională. În tot casul însă eu pentru Românii am scris, și numai pentru ca Românii să învețe că nu prin arme ci numai prin cultura morală vor ajunge și pe viitor la mărirea și la unitatea tuturor Românilor . . . . .

Al 3-lea scop a fost de a însemna istoricilor noștri o nouă cale pentru urmărirea și lăncuirea evenimentelor istoriei Românilor. Nu am nici cum pretențiunea de a fi un descoperitor în domeniul istoriei și mărturisesc chiar că toate datele istorice din această carte le-am luat numai din acea scrisă de D. Laurian. Dar istoria noastră prezintă încă atâtea lacune și o așa confuziune, cât istoricii din cei mai erudiți, ca D. Hajdeu spre exemplu, sunt siliți încă a procede în urmărirea lor mai mult prin inducțiune. În așa situațiune, ocupându-mă cu studiul istoriei naționale ca profesor în curs de mai mulți ani, am avut și eu ocaziune a mă gândi cum* fie-care din evenimentele, cari se prezintă une-oră în mod atât de încurcat sau contrazicător, ar fi putut a se urma în mod mai natural, și ast-fel a nemeri pôte mersul cel mai adevărat al istoriei noastre. Pentru mine sper și sunt convins că viitorul va aduce descoperiri care să justifice mai toate inducțiunile mele, căci n'am avut în vedere decât numai adevărul și n'am avut basă decât faptele existente *). Am cuprins dar în apendicele de la finele cărței toate temeiurile pe cari n'am orientat asupra fiecărui fapt pe care le-am spus numai după socotința mea. Dacă însă descoperirile posterioare vor aduce cu sine o altă certitudine sau alte inducțiuni mai logice, voi putea a ive scusa că, în așteptarea lor, eu nu puteam prezenta elevilor fapte în modul încurcător de minte, precum se prezintă spre

---

*) Ast-fel pentru împărțirea Românilor în patru ducate îndată dupe Aurelian, m'am basat între altele pe corespunderea celor patru mărci păstrate la Românii cu cele patru figuri admise pentru cei patru evangeliști.

esemplu surparea podului lui Traian prin Adrian pentru cauză de invidie; când acesta este desmințită prin bunul simț și prin toate cele alte fapte din viața lui Adrian, carele fuseseră crescut de însuși Traian și numit împărat numai după însuși povățuirea lui Traian.

M'am silit în fine a complecta istoria națională cu unele împrejurări lăsate cu totul afară prin cărțile de până acum. Ast-fel este spre exemplu epoca Genovezilor citată de Cantemir, epocă de mare influență asupra spiritului Românilor, prin cercările de introducerea catolicismului Italian la Milcov, a instituțiilor republicane la Bêrlad și a comerțiului maritim la Chilia și Cetatea-Albă. Numai prin aceste studii s'au putut explica adoptarea Slavonismului ca antidot, prin alianța cu Bulgarii și prin introducerea lui ca limbă de biserică și stat; alianță prin care Românii au scăpat de Unguri și de Leși, dar au pierdut literile strămoșești, care, de mai țineau tot așa, avea negreșit să se piardă nu târziu și totă legătura lor de sânge și de simpatie cu Roma veche și cu occidentul. În fine am întrunit pentru prima oră faptele Românilor de prin toate părțile ambelor Daci, Traiana și Aureliana, așa fel cum ele au decurs unele din altele, căci nici o explicație istorică nu se va putea face cu legătura logică, întrucât se va mărgini numai la o parte a unui și aceluiași popor, precum nu s'ar putea explica istoria Sacsoniei, spre exemplu, fără istoria întregului popor german.

Cu acestea am făcut și eu ce am putut, până când alții vor face mai mult și mai bine. Sum sigur că toți, cari se vor gândi la viitorul nostru național, vor înțelege că numai prin studiul istoriei naționale neamul nostru poate ajunge la o conștiință și prin urmare la o existență națională măcar internă, dacă împrejurările externe ar aduce cu sine alte complicațiuni. Asupra acestui obiect trebuesc dar concentrate toate silințele, căci de alt-fel limba și legea și meseria individuală se moștenesc și numai de la părinți. Istoria însă se poate pierde prin uitare sau vicia prin retăcire. Avem ca exemplu studiile

publicate de D. Roesler la Viena în 1871. Programul scólelor nóstre săteștî, trebuie dar să aibă de obiect principal respândirea istoriei naționale în popor, pentru că numai un popor întreg pòte întîmpina rêtăcirea saú reoa voință, orî când și orî de unde ar veni, căcî pòte nu s'aú finit încă timpurile pentru care istoriciî nostri de demult spuneau că, *mare cum-pănă țereî acestica se pregătesce*.

Bucurescî, 15 Februariú 1876.

INTRODUCERE

Istoria este o știință care se ocupă cu înregistrarea adecă cu înscrierea și povestirea întâmplărilor urmate între ómení, prin tot timpul vécului lor, pentru a se putea povățui generațiunile următóre cu exemplul celor întâmplate pentru generațiunile precedente. Astfel istoria este studiul cel mai important pentru moralizarea ómenilor, arătându-le, ca într'o oglindă, ocară și pagubele suferite de némurile și ómenii caríi au lucrat rele și au umblat pre cale greșită, precum și fericirea alipită până și după mórte de numele acelora caríi s'au distins prin virtuți, adevăr și dreptate.

Neam și *națiune* se numește întrunirea ómenilor caríi au același început, același traiu și mai cu sémă aceeași vorbă *). Trebuința acestei întruniri provine din nevoia ce au ómenii de ajutorul unii altora pentru a putea viețui și care nevoe face că ómenii se întrunesc mai ântêiú în familii, apoi în comune, apoi în județe, apoi în provincii și în fine în staturí.

---

*) Veghezi Ruscala, de naționalitate.

Familie se numește întrunirea ómenilor înrudiți mai deaprópe și carii locuesc sub același acoperământ.

Comună (sat sau oraș) se numește întrunirea familiilor care locuesc în vecinătate apropiată așa cât să pótă vorbi om cu om fără să aibă a merge cale mai mult de o oră pentru a se întâlni unul cu altul.

Județ se numește întrunirea unui număr de comune a căror locuitori nu se află în depărtare mai mult de o ȝi cale pe jos de la centrul localității în care acele comune se găsesc aședate.

Provincie sau *regiune* se numește întrunirea județelor în cari locuitorii nu se găsesc depărtați cale mai mult de o ȝi cu calul de la centrul localității ocupate de ei.

Stat sau *țevă* se numește totalitatea locuitorilor de pre un loc ori cât de întins, carii însă au toți aceleși trebuinți și aceleși împrejurări comune.

I

ROMÂNII ȘI NÉMUL LOR

SAŬ

Prima aședare a Românilor la Dunărea de jos.

Națiunea Românească adecă némul nostru al Românilor s'a început pe la anul 100 dupe nașterea lui Christos, când atunci stremoșii noștri au venit pentru prima óră de la cetatea Roma, pe locurile unde ne aflăm noi astăȝi locuind.

Roma este o cetate mare care se află și până astăzi în o țară numită *Italia*, în depărtare preste sute de poștii în spre mēdă și apus de la noi. Ea a fost zidită, cu 750 de ani înainte de Christos de către un rege cu numele *Romulus*; locuitorii ei se numesc și până astăzi la noi *Rqmulenī* sau *Romlenī*, adecă ómenī de ai lui Romulus. Despre Romulus se povestește că, lepădat fiind prunc în o pădure împreună cu fratele său geamăn mai mic numit Remus, au fost hrăniți cu cu lapte de către o lupóică, căria perise puii.

După Romulus cetatea Roma a fost stăpânită de alți șese regi unul după altul, iar după aceștia poporul din Roma, după povățuirea unui cetățen cu numele *Iulius Brutus*, a întocmit ca Roma să fie *Republică*, adică, în loc să fie stăpânită număi dupe voința unui singur cap, să aibă a se cârmui cu sfatul și hotărîrea tuturor cetățenilor.

Cu acéstă formă de cârmuire Romanii înmulțindu-se și întărindu-se din ce în ce mai mult, au început a se întinde în tóte părțile, așa în cât, pre timpul nașcerei lui Christos, Romanii au fost ajuns ca să cuprindă și să stăpânescă mai tótă lumea cunoscută pre atunci. Apoi, fiind că nu se mai puteau aduna toți la sfat de prin așa depărtate locuri, puterea stăpânirii a încăput atunci érași în mâna unui singur *împărat*.

Puterea prin care Romanii au ajuns la asemenea mărire a fost *tăria lor de suflet*. Așa se pomenește că un Roman cu numele *Mușius Scevola*, prins fiind în bătălie de către dușmani și punându-i-se cărbuni aprinși în mână ca să spună numărul oștirilor Romane, el a

suferit de i-aŭ ars mâna de tot fără să arate ceva. Tot asemenea un general Roman cu numele *Regulus* robît fiind de inamici și oferindu-i-se libertatea cu condițiune de a face pace rușinosă pentru patria sa, el a primit mai bine să rămână rob și să fie ucis. Un alt Roman cu numele *Cincinnatus*, carele era un simplu plugar, respingând cu bărbăția lui o năvală de dușmani și voind Romanii a-l face rege pentru asemenea bravură, el nu a primit acesta cu nici un chip ci s'a întors la plugul său, nevoind să se mândrească cu o faptă pe care tot cetățenul este dator să o împlinescă pentru țara lui, fără să caute vre o resplătire. (1)

Prin asemenea virtuți și fapte mari precum și prin multe altele de felul acestora, strămoșii noștri ajunsere la atâta mărire în cât, de și sunt trecuți mai bine de 500 ani de când împărăția Romanilor s'a stins cu totul de pe fața pământului, totuși limba lor, care pörtă numirea de *limba Latină*, este și până astăzi întrebuințată pentru învățăturile cele mai înalte de către toți ómenii cei mai învățați; iar cu legile lor, care pörtă numirea de *dreptul Roman*, se cârmuesc și până astăzi toate ȣerile cele mai de frunte. Așa dar *Romanii strămoșii noștri*, *aŭ fost némul cel mai mare și mai ales din totă lumea*, și, prin urmare, noi Românii de astăzi putem a ne socoti cu dréptă mândrie că suntem națiunea cea mai de ném de cât orî care alta, numai întru cât vom ști să avem și noi aceleși virtuți și aceleși fapte ca și strămoșii noștri, cât să nu se póte dice de noi: *că tata a fost domn—și noi nu suntem om*.

Cei mai ântei împărați ai Romanilor aŭ fost *Iuliu*

Cesar, carele a făcut calendarul cu care ne servim până astăzi noi Români, și Octavian August pre timpul cărui s'a întâmplat nașterea Domnului nostru Isus Christos. Tot pre timpul acestor împărați Romani ai fost ajuns pentru prima dată cu stăpânirea lor până pre malul drept al Dunărei, adică până despre locurile pre unde ne aflăm noi locuind astăzi. Așa dar istoria noastră începe odată cu Christ.

În vremea aceia totă țara de pe malul stâng al Dunărei și până la apele Tisa și Nistru se numia *Dacia* și era locuită de un popor puternic carele se numea *Daci* și care fusese întocmit de către un legiuitor al lor cu numele *Zalmose*. Puterea Dacilor era atât de mare încât ei ai fost respins tot-de-una până atunci pre ori cine s'au fost încercat să intre în țara lor. Așa ei ai fost respins pre un împărat al *Perșilor* din Asia cu numele *Dariu* la anul 510, pre *Alexandru cel mare* regele *Macedonilor* din Grecia la anul 318 și pre *Brenus* ducele *Galilor* la anul 50 înainte de Christos. De la acești Galii ai rămas până astăzi numirea orașului Galați (2) unde ei s'au fost așezat cât va timp, dupe care, rădicându-se pe din sus de Dacia prin țara numită până astăzi *Galiția*, s'au așezat de tot tocmai la apusul Europei în țara numită pe atunci *Galia* astăzi *Francia*. În fine Dacii s'au fost întărit așa de mult în cât sub un rege al lor cu numele Boirebiste începură a trece Dunărea și a prăda țerile de pre malul drept care se afla sub stăpânirea Romanilor. Se pomenește despre Daci că ei ai fost ajuns la atâta putere numai ascultând pre un învățar al lor cu numele *Cineu*,

carele i-au sfătuit de a stârpi viile, pentru ca să nu se încurce nici odată de la trebă cu băutura. (3)

Vedând prădăciunile pre care le făcea Dacii preste Dunăre, Romanii au pornit cu luptă asupra lor. Aşa, mai întâi la anul 26 înainte de Christos, un general Roman cu numele *Licinius Crasus*, intrând cu oştirea în Dacia, luă una din cetăţile cele mai tari ale Dacilor numită Genucla, iar la anul 3 un alt general numit *Eliu Catus* luă în robie 50,000 de Daci. Tot asemenea un alt general cu numele *Plauşiu* robi alţi 100,000 de Daci la anul 69 dupe Christos *).

Cu toate acestea Dacii nu perdură curagiul, ci, pre la anul 96 dupe Christos, se sculară iarăşi cu armele asupra Romanilor, având în capul lor pre un rege cu numele *Dura*. Acesta, nesimţindu-se vrednic a purta resboiul cu Romanii, se lăsă singur de domnie şi îndemnă pre Daci ca să alégă rege pre *Decebal*, carele era omul cel mai ager şi mai curagios dintre ei. Decebal bātu mai întâi pre un general Roman numit *Opius Sabinus* pre care 'l stinse cu totă óstea lui. Tot de asemenea bātu şi pre un al doilea gennral numit *Fuscus*. Un al treilea general al Romanilor numit *Julian* intră în Dacia şi bātu de o cam dată pre *Decebal* la un loc numit *Tape* pre lângă apa *Oltului*, însă Dacii eşiră éraşi înainte la un alt loc mai în pădure, unde îmbrăcară cu arme mulţi trunchi de copaci, aşa în cât Romanii se traseră înapoi cređând că oştirile Dacilor sunt fără număr ca şi arborii pădurilor lor.

---

*) Laurian.

Atunci împăratul Romanilor care se numea *Domețian*, pentru ca să facă pace cu Daciî, priimi ca Romanii să dea Dacilor ómenî cu știință de meșteșuguri și să plătescă Dacilor un tribut anual, pe care 'l și plătiră mai mulți ani până în zilele împăratului Traian.

Marcu Ulpiu Traian era un cetățean Roman născut în Ispania și carele se deosebise în tot-de-una, prin agerimea minței și prin tăria inimei, în toate dregătoriile ce purtase de la gradul cel mai de jos. In-dată ce s'a numit împărat, Traian începu a cugeta mai ântêi de toate la chipurile cum să ștérgă rușinea pusă pre numele Romanilor prin tributul plătit Dacilor. El porni deci cu óste în contra lor la anul 100 dupe Christos, trecu Dunărea, străbătu în Dacia și bătu pre Daci în trei lovirî dearêndul. Decebal se cuprinse de spaimă și trimise deputați pentru pace. Traian nu priimi ci, urmând cu lupta până în anul 102, cuprinse mai multe cetăți ale Dacilor de prin munți, rêsbind până la cetatea de locuință a lui Decebal numită *Sarmisaghetusa* și care se afla dincolo de Carpați în părțile Transilvaniei de astăzi. Atunci Decebal trimise înaintea Romanilor o deputațiune de femei și de copii, cariî se rugară cu lacrimi pentru ertare *). Traian priimi să facă pace însă numai cu condițiune ca Daciî să plătescă tribut Romanilor, cariî luară în stăpânire și tot câmpul de pre malul stâng al Dunărei până sub munți, despărțindu-l despre locurile remase Dacilor, cu un șanț mare săpat dealungul Dunărei de la Severin și

---

*) Laurian.

până dincolo de Nistru. Acest şanţ se vede şi până astăzi în ţara noastră, purtând numirea de *Valul lui Traian*. (4)

Dar nu trecu mult timp şi Decebal începu să calce tocmelele de pace, invitând la război în contra Romanilor pre toate popoarele vecine cu dânsul. Traian porni dar lupta din nou asupra lor la anul 105 dupe Christos, cu hotărâre de a supune totă ţara Dacilor, pentru care el puse mai întâi pre un arhitect cu numele Apolodoru Damaşcenul ca să clădiască un pod stătător de piatră preste Dunărea, lângă locul unde se află astăzi Turnul Severinului. Picioarele acestui pod se văd şi până acum acolo în Dunăre când scade apa. Pre acest pod Traian trecu totă oştă sa în Dacia. Decebal isbuti de o cam dată şi prinse pe unul din cei mai însemnaţi generali Romani cu numele Longin, pre care propuse a-l libera dacă Romanii vor primi să se retragă din Dacia. Longin se otrăvi singur şi muri numai pentru ca să nu vîndă planurile lui Traian şi pentru ca Romanii să nu se îndemne cum-va a face aşa lucru ruşinos. Atunci Romanii înfuriaţi şi mai mult înaintară asupra Sarmisaghetusei, pe care o cuprinsă cu foc. Decebal regele Dacilor, vădînd că totul este pierdut, se otrăvi şi el singur şi muri pentru a nu vedea căderea ţerei sale. In memoria acestei biruinţi Traian ridică la Roma o coloană, adică un stîlp mare de piatră, care se vede acolo şi până astăzi cu numirea de *columna lui Traian* şi pre pereţii cără sunt săpate toate luptele lui Traian. Războaiele lui Traian cu Dacii se pomenesc la noi şi până astăzi sub formă

de *basme* adică povești populare, în care *Făt-frumos* adică Traian se bate cu *Smeiș*, carii aŭ o falcă în cer și una în pământ, pentru că Dacii aveau zugrăvite, ca semn de bătaie pe stégurile lor, *) *balauri* sau *șopârle* mari numite astăzi crocodili, a căror gură este mai mare de cât la toate cele-lalte animale. (5) Romanii din contra aveau ca semn Vulturii, numiți latinește *aquile*, iar în deobște *pasere*, care prin pronunția stricat s'aŭ ȑis *pajere*, despre care iarăși se pomenește în povestile noastre. În fine vechia Dacie se pomenește încă cu numele de *baba Dokia*, care ar fi ședând pe vârful Ceahlăului, muntele cel mai înalt din Dacia lui Traian, de unde ar fi venind zăpada la câmp numai când baba scutură cojócele, mai cu sémă în cele ântêi douăspredece ȑile din luna lui Martie, care se și numesc *ȑilele babei*. (6)

Dupe mórtea lui Decebal, Romanii supuseră tótă ȑera Dacilor și aședară în ea o mulțime mare de colonii, adică locuitori noii aduși de prin Italia și de prin alte locuri ale împărătiei lor. Dacia fu împărțită în două provincii mari, dupe cum și locurile ei se găsesc despărțite în două regiuni naturale prin munții Carpați. Părțile de la Nistru și Dunăre până la Carpați purtaŭ numirea de *Dacia Inferióră* (Dacia de jos), *Moldavie* (Dacie móle) și *Basarabie* (râpa de jos); iar părțile de la Carpați în sus până la Tisa, purtaŭ numirea de *Dacia Superióră* (Dacia de sus), *Transalpina* sau *Montana* (dincolo de munți) și *Transilvania* (din-

---

*) Odobescu.

colo de păduri). În aceste două regiuni, Traian aşedă pentru pază două *legiuni*, adică două trupuri mari de oştire şi anume, în Dacia Superiőră legiunea prounită a *Blasilor* (ómenī blajini, adică blândi) de la cariī aū rămas şi până astăđi numirea oraşului Blaji în Transilvania, unde numita legiune ş'aū avut reşedinţa sa; iar în Dacia Inferiőră se aşedă legiunea prounită a *Iaşilor* (ómenī iuţi) de care pörtă numirea până astăđi judeţul Iaşilor din Moldavia, unde se vede că s'aū aflat aşedată comanda centrală a numitei legiuni. (7) Totuşi întręga Daciă se afla sub un singur guvernator Roman superior, carele purta numirea de *Proconsul*, şi sta la Sarmisaghetusa vechia capitală a Dacilor, zidită din nou de Romani cu numirea de *Ulpia Traiana Augusta*. Mai multe alte cetăţi nouē se zidiră de către noiī locuitori Romani, precum dovedesc numirile de până astăđi ale celor mai multe din oraşele nóstre; *Rimnicu*, *Romanicum* (loc românesc), *Romanu*, *Roma nova* (Roma nouē), *Berladu*, *Verum Latium* (daevēratul loc al Latinilor), *Bacōu*, *Bacovia* (calea zeului vinurilor numit la Romani Bacus), etc. (8) Apoi Romanii făcură în acēstă ţeră mai multe apăducte şi drumuri de pétřă, a căror rămăşiţe se vęd şi până astăđi, mai cu sémă între Olt şi Mureş. Se ridicară în tóte părţile temple şi amfiteatre de tot felul ale căror ruine se vęd iarăşi prin mai multe locuri din ţeră. (9) Cu un cuvânt Dacia ajunsē în scurt timp o provincie atât de frumósă în cât purta numirea de *Dacia Felix*, adică Dacia fericită, dupe cum dovedesc unele inscripţiuni vechi.

Aşedarea Romanilor fu atât de temeinică în cât

nimiciră cu totul chiar și limba Dacilor, pe aceste locuri, unde până astăzi se vorbește numai limba noastră românească, care este o limbă latină mai curată de cât la toate celelalte nemuri neolatine, precum: Francesi, Italieni, Spanioli, Portugezi, etc. Ba încă și vechia religiune păgânescă a Romanilor a lăsat urme în noua noastră lege creștină de astăzi, căci Românii și până astăzi numesc sfinte toate zilele săptămânei, dupe cum de la vechii Romani erau consacrate la diferite divinități păgânești. Ast-fel poporul nostru numește până astăzi *Sfânta Lună*, ziua care la vechii Romani era închinată Lunei, zeita vânătorilor, cunoscută și sub numele de *Diana*; *Sfânta Marți*, ziua care era închinată lui *Marte* zeul războiului; *Sfânta Mercuri*, ziua lui *Mercuriu* zeul comerțului, ca și de târg și de obor; *Sfânta Joi*, ziua lui *Joie* zeul bucuriei; *Sfânta Vineri*, ziua *Venerii* zeita căsătoriilor. Numai *Sâmbăta* sau ziua odihnei este consacrată vechiului testament și *Duminica* sau ziua Domnului este consacrată noului testament din legea creștină. Tot ast-fel *Ianuariu* este luna vechiului zeu al păcii, care la Romani se numea *Ianus*; *Februariu* luna frigului numit latinește *Febris*; *Martie* luna vechiului zeu al războiului; *Aprilie* luna împăratului Roman *Aurelian*; *Maiu* luna celor mai bătrâni numiți latinește *Majores*; *Iuniu* luna celor mai tineri numiți latinește *juniores*; *Iuliu* ziua împăratului Roman *Iuliu Cesar*; *August* ziua împăratului *Octavian August*; *Septembrie*, *Octombrie*, *Noembrie* și *Decembrie*, însemnă că și în limba latină luna a șaptea, a opta, a noua și a zecea, începând a se număra de la 1

Martie, de când se începea la Romanii vechi anul nou numit *Calenda*, precum se numesc și la noi până astăzi *Colindele* anului nou creștinesc de la Crăciun.

Din nenorocire nu târziu dupe colonizarea Daciei prin Romani, începură să năvălescă din Asia în Europa, prin munții Caucași și pre la marea Negră, nenumărate cîrduri sau cete de popore barbare, adică fără nici un căpătăiu sau aședare și care se hrăniau numai cu prădăciuni. Aceste popore venind toate despre răsărit și pre din sus de marea Negră, cea mai întie țără Romanescă, care se găsea în calea lor, era Dacia. Pentru a întâmpina năvălirea lor, Adrian împăratul Romanilor, pre de o parte spori numărul colonilor din Dacia cu mai multe reserve de militari, *) iar pre de altă parte a stricat podul cel de pîtră făcut de Traian preste Dunăre, numai pentru ca să ridice cu chipul acesta colonilor din Dacia înlesnirea de fugă și așa să'i facă a se lupta mai cu bărbăție pe loc în contra barbarilor. (10) Tot cu asemenea scop împăratul Sever pre la anul 200 dupe Christos, zidește în locul podului arătat o nouă cetate numită *Severinu* dupe numele său, cetate care se păstrează și până aji, și în care fu strămutat atunci guvernămîntul general al Daciei de la Sarmisaghetusa, pentru a fi mai cu apropiere de scaunul împărăției de la Roma, de unde urma să vină povățuiri și ajutore la timpuri așa grele. (11) Împăratul Caracal, fiul și urmașul lui Sever, veni însuși în Dacia pre drumul Oltului respingînd din țără pre

---

*) Laurian.

cei ântei barbari cariî năvăleau cu numele de Goți, pre la anul 215 dupe Christos, și zidi apoi orașul numit până astăzi Caracal în județul Romanați, a cărui numire ni arată că a fost atunci colonisat din nou cu Romani născuți chiar la Roma (*Roma nati*). In fine pre la anul 247 se pomenesce că împăratul Filip a dat Romanilor din Dacia dreptul de a bate monedă, lucru care dovedesce că acéstă provincie, cu tótă năvălirea barbarilor, era pre atunci încă așa de înflorită în cât să se pótă ocupa cu lucrarea minelor de aur și argint. Mai târziu însă, adică pre la anul 270 dupe Christos, barbarii începură a năvăli cu atâta furie în cât împăratul Aurelian, hotărî să părăsescă Dacia și ridică din ea atât guvernul cât și tóte oștile împărătesci, propunând locuitorilor a se strămuta pre malul drept al Dunărei pentru ca să fie mai apărați de barbari. Pre acei cari primiră a se strămuta, Aurelian i-a aședat de la Dunăre în jos preste munții Balcani până în Macedonia despre țările Grecilor, unde ei se găsesc și până astăzi vorbind tot limba Românescă, și păstrând pentru centrul lor de reședință în Balcani numirea de *Ternova* (terra nova) adică țără nouă, în amintire de Dacia vechie din care sunt eșiți. Atunci însă locurile pre unde au fost aședați pre țermul drept al Dunărei fură numite *Dacia lui Aurelian*, iar Dacia din stânga Dunărei rămase cu numirea de *Dacia lui Traian*.

II

ROMÂNII ȘI BARBARI

SAU

Tăria Românilor de la Dunăre prin sapă.

Dar cea mai mare parte de Romani din Dacia lui Traian nu putură să urmeze pre frații lor preste Dunăre, căci se găsiau cu totul depărtați preste munți până pre la Tisa și Nistru, sau legați prin moștenire și proprietate de pământurile aceste pre unde erau născuți și creșcuți și unde repausău oșele moșilor și strămoșilor lor, pentru a căror pomenire Româniile noastre au și până acum în fie-care an o anume serbare numită a *Moșilor*, la 50 zile de la Paști, care este cea mai mare serbare națională. (12) Apoi mai era și aceea că cea mai mare parte din locuitorii Daciei erau deja creștinați încă de pre timpul sfântului apostol Andrei, arhiepiscop chemat, carele, dupe tradițiunile bisericei noastre, a fost propovăduit cristianismul în țările de la Dunăre. Ast-fel Romaniile din Dacia lui Traian, preferă din toate puncturile de vedere a rămânea pe loc, de cât să se strămute preste Dunăre. Pre de o parte ei nu sperău a trăi bine sub cârmuirea păgânescă și despotică a împăraților Romani, cari munciau pre creștini, precum munciră pre atunci pre un general din Dacia anume Saba, *) numai pentru că era creștin și nu voia să meargă preste Dunăre. (13) Acest general, se află astăzi sfințit de biserica noastră cu numele de

---

*) Eliade, Istoria Românilor.

St. Mucenic Saba Stratilat, adică general, și se serbeză a doua zi de St. Gheorghe la 24 Aprilie. De pre numele lui Domnii Românilor rămași în Dacia au purtat până în vécul XIII pronumele de *Teodori*, tradus mai apoi prin slavonescul *Bogdan*, și titlu de generali saū *voievozi*. Pre de altă parte coloniī din Dacia se bizuiaū a se apăra mai lesne pre la locurile și strâmtorile pre care le cunoșteau din copilărie, de cât înstrăinându-se pre la locuri nouē. Așa dar virtutea strămoșescă a Românilor din Dacia lui Traian, unită cu noua lor credință în Dumnezeuul cel adevărat, făcură că cea mai mare parte din coloniī aduși de Traian și de următorii lui rămaseră de atunci și până astăzi neclintiți tot pre locurile acestea, adică pre malul stâng al Dunărei, cu toate năvălirile cumplite urmate din partea barbarilor.

Năvălirile barbarilor au fost grele și numeroșe. Ele au ținut preste 1000 de ani adică de pre la anul 270 până pre la anii 1290 dupe Christos. În aceste timpuri s'au strecurat preste Dacia lui Traian tot felul de barbari cu diferite numiri, dar cari se pot socoti de trei némuri și anume: Germani (Nemți), Slavī (Muscali) și Tătari (Turci). O așa lungă și multiplă invasiune a putut nimici memoria tuturor faptelor prin care Romani din Dacia lui Traian au scăpat de peirea totală, căci luptele lor cu barbarii au fost atât de mari, în cât nu le îngăduiaū timp a se ocupa cu scrierea nici a păstra scrierile lor în acele timpuri când nici imprimaria nu era inventată. (14) «Cumplite vremi erau acele, dice mai târziu un vechiū istoric român, așa cumplite

În cât Româniî nu aveau timp nici măcar să resufle, luptându-se cu câți mai mulți dușmani de odată, necum să se mai gândească a sta să scrie faptele lor cele multe de totă ziua și de totă ora. Orî cum ar fi însă totul este că aflarea Românilor pe aceste locuri până astăzi, cu același nume Roman, cu aceiași limbă Romană și mai cu sémă cu aceleși nume de locuri și aședări Romane, (15) dovedesc în modul cel mai pipăit, că ei au știut să aibă tăria și chibzuința necesare pentru a se putea ține pre loc, silind pre barbari de a se retrage, cu încetul dar cu necurmăre, în alte locuri mai spre stânga sau mai spre drépta Carpaților.

Totuși din unele scrieri care s'au mai păstrat, precum ale unui istoric cu numele Amian Marcelin, carele trăia în vécul IV, adică nu târziu dupe împăratul Aurelian, se spune că Româniî se apărau de barbari mai mult cu *sapa*, adică lucrând și rodind țarinele; iar barbarii respectau pe Români pentru ca să se pótă hrăni pe lângă dênșii. (16) În adevăr acești barbari nu știaū pe atunci nici cum să lucreze pământul; ei umblau numai cu șatra ca țiganiî, pentru care se și numiau *nomazi* adică rătăcitori din loc în loc, grăbindu-se tot-de-una a trece în jos peste Dunăre, fiind că acolo țerile erau mai bogate și locurile mai calde și mai roditóre, așa cât ei puteau a prăda, mai mult și a trăi mai fără muncă. Ast-fel tăria Românilor în timpul năvălirilor barbare au fost cu osebite sapa, adică agricultura, și acésta face că și până astăzi Românul iubește plugăria mai mult de cât orî care altă meserie. Dar sapa,

toporul și cósă sunt tot fer și oțel ca și arma, și astfel cu ele la nevoie póte omul nu numai să'si lucreze pământul dar să'si apere și țera. De aceea încă de pe atunci Românii s'aũ împărțit în patru grupe sau cete mari pentru a se putea apăra mai bine din toate părțile de pe unde năvăliaũ barbarii. Astfel Românii dintre Olt și Seret aũ format o grupă sudică cu numele de *Vrancenia* *) și cu capitala mai înteiũ în Buzeũ, unde este și până astăzi episcopatul principal din Muntenia, apoi la Brașov (*Vransovia*) care aũ dat numirea întregei regiuni și în fine la Făgăraș, de unde a eșit Radu Negru carele a înființat mai târziu principatul Munteniei moderne. Românii dintre Olt și Mureș aũ format a doua grupă apusană cu numele de *Istriana* adică Dunărenă și cu capitala mai înteiũ în Severin, apoi în Omlaș și în fine la Râmnicu Vâlcei sau noul Severin, dupe cum se vede din titula purtată până astăzi de episcopul Olteniei, care pe atunci avea gradul de mitropolit. Românii dintre Mureș și Tisa formară a treia grupă nordică cu numele de *Maremureșiana*, și cu capitala în Muncaciũ, carele pe atunci se numea Moncastrum și eră scaunul unui Mitropolit strămutat astăzi la Blaj. În fine Românii dintre Seret și Nistru formară a patra grupă orientală cu numele de *Moldavia* și cu capitala mai înteiũ în Galați, dupe titlul purtat de vechii episcopi ai Romanului ca primați ai Moldovei, apoi în Bârlad numit și târgul vechiũ și apoi în Roman numit și târgul nou, dupe cum aceste numiri

---

*) Veđi balada, adică cântecul popular, păstrat sub numirea de cântecul *Miorei*.

s'a păstrat prin mai multe chrisóve până pe timpul domniilor moderne. Mărcele saú semnele politice ale acestor patru regiuni Româneşci sunt păstrate şi până astăzi adică: Vulturul pentru România sudică, capul de bour pentru Moldavia saú România orientală, leul pentru Banatul Olteniei saú România apusană şi un ânger saú geniú pentru cercul Maramureşului saú România nordică. Aceste mărci corespunđând cu semnele adoptate de biserica creştină pentru cei patru evangelişti, denotă şi entusiasmul religios de care se afla inspiraţi Romanii din Dacia lui Traian, în acele timpuri de prima creştinare, care făcu că ei puseră o cruce şi în ciocul vechiului vultur Roman, carele se păstrează şi până astăzi ca semn general pentru tot némul nostru al Românilor. (17)

Istoria universală a némurilor ne spune mai departe că, nu târđiú dupe scóterea oştirilor Române din Dacia lui Traian prin Aurelian, adică pe la anul 330 dupe Christos, împăratul Constantin cel Mare, priimind legea creştinască şi strămutând scaunul împărăţiei de la Roma în Italia la Constantinopol lângă marea Négră, a venit cu oştile în ajutorul Românilor din Dacia în contra Goţilor, carii năvăliseră acole. Goţii erau de seminţie Germană. Ei fură bătuţi ast-fel în cât o parte se creştinară şi se aşedară pe la judeţul Hotin saú Gotin pe Nistru de sus, unde avură şi un episcop carele acum se află la Kişineu. Cea mai mare parte însă ridicându-se cu totul apucară pe din sus de Carpaţi spre apusul Europei, unde se găsesc şi până astăzi aşezaţi cu împărăţiile lor Nemţeşci. Aşa dar Ro-

mânii din Dacia se găsiră atunci uniți iarăși cu împériul lor strămășesc, care era acum creștinat ca și ei și cu ajutorul lui Constantin cel Mare zidiră din nou mai multe noi cetăți de întărire, precum: Recidua în Temișana, Sicibida (Celei) la gura Oltului și Constanța (Oltenița) la gura Argeșului, etc. *) Iar dupe mórtea împératului Constantin, imperiul Român împărțindu-se de către trei fii ai lui în trei mari divisiuni, ambe Daciile, adică și cea Aureliană și cea Traiană, se găsiră cuprinse în divisiunea numită a Iliriei, **) cu capitala Tesalonicul, unde este muntele numit Sfânt cu mōnastiri mari, la care Români închinau, până acum 400 ani, numeroase mōnastiri din țera noastră. Ast-fel Români din Dacia lui Traian scăpară atunci de Goți, fără a li rămâne nici o altă pomenire despre ei.

A doua năvălire de barbari de care avură a suferi Români din ambele Dacii, fu aceea a semințiilor Slavone pe la anul 600 dupe Christos. Dintre aceștia, acei numiți Cechi și Lechi, trecură pe deasupra Nistrului și se aședară în Galiția, Polonia, Boemia și mai departe, unde se găsesc și până astăzi; iar Croații, Serbi și Bulgarii, numiți și Slavi de sud, găsind pe atunci împărăția Romanilor cu totul slăbită, se strecurară în jos prin partea orientală a Daciei lui Traian, adică printre Nistru și Argeș, până ce trecură și se aședară toți dincolo de Dunăre unde se găsesc și până astăzi pe țărmul drept al Dunărei, până la Balcani. Români din Dacia lui Traian găsiră ast-fel scăpare de

---

*) Laurian.

**) Cantemir.

acești barbari, tocmai în acea că împărăția Romanilor era pe atunci slăbită așa de tare, în cât, de pe la anul 400 dupe Christos, s'a fost rupt în două părți. Una din aceste a fost rămas la apus cu capitala în politia Ravena din Italia și care a fost cu totul distrusă de către barbarii Germani pe la anul 500 dupe Christos, ridicându-se pre locurile ei, noile staturi moderne cunoscute pe atunci sub numire de domnii ale Francilor. Cea altă parte, de și a mai rămas în picióre la răsărit cu capitala în Constantinopoli sau Roma nouă, a fost însă încăput în mâna Grecilor, carii erau mulți în acele părți, și așa din împărăție Românească se făcuse ore cum împărăție Grecască. Numai din așa cause Bulgarii putură răsbi dincolo de Dunăre, unde Românii din Dacia Aureliană, neputându'i opri, fură siliți a se retrage mai în jos spre munții Pindului din Macedonia; *) iar o parte, rămând pe loc, creștinară cu încetul pe Bulgari și se învoiră a locui împreună pe țărmul drept al Dunărei, precum se găsesc și până astăzi. În Dacia Traiană însă, nici de la popóarele slavone nu au rămas Românilor altă pomenire de cât numele *Vlach* sau *Valach*, cu care semințiile Slavone numesc și până astăzi pe toți Italienii și Latinii, ceea ce dovedește că ei au găsit țărele acestea locuite de Români din Italia și mai cu sémă partea din drépta Argeșului, care păstrează și până astăzi mai în special numele de *Vlașca*, adică loc Românesc. (18)

Al treilea ném de barbari carii au năvălit peste

---

*) Bolintinénu, călătorii în Macedonia.

Românii din Dacia lui Traian, tură semințiile Tartare. Cei ântei Tartari s'aŭ prezentat încă de pe la anul 400 dupe Christos cu numele de Huni, carii s'aŭ fost și aședat cât va timp cu regele lor numit Atila pe malurile Prutului la locul numit până astăzi *Cusu* (Huși), pentru care partea orientală a Daciei, adică Moldavia modernă, era numită pe atunci Atel-Cusu, adică casa lui Atila. Hunii însă nu stătură mult timp pe aceste locuri, căci în curând Atila se ridică din Dacia și pleacă pe din sus de Carpați aședându-se în Ungaria de astăzi, între Tisa și Dunărea de sus, unde și muri la anul 453, dupe ce pradă și pustii totă Italia până la Roma și toate ținuturile Nemților și ale Francilor până aproape de Paris, așa în cât pomenirea lui rămase cu numele de Atila, *Biciul lui Dumneșu*. Dupe Huni s'a mai strecurat prin Dacia lui Traian, Avarii, Pecinichii, Cumanii și alte seminții Tătărăști, despre carii însă istoria nu face vre-o pomenire mai largă în Dacia; iar mai târziu, adică pe la anul 900, năvăliră Tătarii numiți Maghiari și Unguri. Aceștia nu intrară în Dacia orientală, ci, trecând pe deasupra Nistrului, dupe ce cuprinseră totă Ungaria de astăzi, năvăliră apoi despre Tisa asupra Daciei Nordice. (19) Românii din acea parte, sub ducele lor numit Gelu sau Iuliu adică Ilie, eșiră la bătae cu Ungurii; vedând însă că ducele lor a fost ucis și că Ungurii vor avea biruință, Românii steteră până în fine la pace cu ei, priimind ca să li fie domn Tuhutum ducele Ungurilor, cu carii să aibă a trăi împreună în pace ca frații pentru viitor. Ungurii făcură această pace cu jurământ la locul numit și

până în ȋioa de astăȋ Esculeu, *) dar nu se ȋinură de jurământul lor, ci, dupe ce strebătură cu pace în Dacia Nordică începură pe de o parte să răpescă tôte pământurile Românilor de pe acolo, iar pe de altă parte pretinseră a stăpâni și tôte cele-l-alte părȋ ale Daciei, sub cuvânt că legătura făcută cu Români din Dacia Nordică, ar privi pe toȋi Români de prin cele-l-alte pământuri Românești. Așa Ungurii cuprinseseră și o parte din Dacia apusană până despre Severin unde domnia pe atunci Românul Claudiu din familia numită a Basarabilor, cu titlu de Ban adică Duce, dupe care acea parte a Daciei pörtă și până astăȋ numirea de țera Banatului. Tot pe atunci asupra Daciei orientale începură să năvălescă Leși din Galiȋia, cuprinȋând tötă partea de sus a Moldaviei, pe care o numiră Bucovina adică țera pădurilor, și întinȋându-se până pe la Bârlad, unde pe la anul 1011 puseră principe pe un Rotislav, de la care se păstrează și până astăȋ un chrisov cu data de mai sus. In asemenea împrejurări Bogdan domnul de pe atunci al Românilor, ceru ajutorul împărașilor Bizantini din Constantinopoli, unde pe atunci se afla domnind împăratul numit Basiliu Bulgarotonul, pentru că biruise și supusese pe Bulgari din Dacia Aufeliană, Dupe numirea acestui Bogdan, Bizantinii începură a da atunci ȋerilor din Dacia Traiană numirea de *Bogdania*, adică țera lui Bogdan. Români cu ajutorul Bizantinilor, sub conducerea a doi generali mari cu numele Batace și Ioan Duca, curăȋiră Moldavia de

---

*) Laurian.

Leși și năpustiră cumplit pe Ungurii din Transilvania până pe la anul 1166 dupe Christos. *) Prin această alianță cu Bizantinii, dacă Românii nu reușiră a alunga cu totul pe Unguri din Dacia Nordică, totuși îi împedică de a se întinde și peste cele-lalte trei părți ale Daciei Traiane. Bizantinii clădiră atunci spre pomenire în Dacia orientală un oraș cărui dădură numirea de Vaslui (Basilea) de pe numele împăratului Basiliu. **)

Folosul cel mai mare însă pentru Români fu că împreună cu Bizantinii veniră atunci în ajutorul lor și aliații acestora Genovezii de la orașul Genova din Italia, cari erau cei mai puternici și mai comercianți pe Marea din partea apusului, unde Romanii din Roma veche, creștinaseră deja pe barbarii năvălitori acolo, așa în cât toți Italienii, Francesii, Spaniolii și Portugesii se cunosc pe sine până astăzi a fi numai Latini ca și noi. Acei Genovezi Italiani, găsind aici în Dacia lui Traian un popor de o limbă cu ei, făcură legătură de aproape cu Românii și se aședară la Giurgiu, la Chilia, la Cetatea Albă, etc. iar mai cu seamă la Bârlad unde în secolul al un-spre-zecelea formară o puternică republică Română, dupe forma cu care se guvernau Genovezii în țară la ei, și care întinse comerțul și stăpânirea Românilor până la Olesia (Odesa) la gura Niprului și până la Cafa din Crîm (Crimea), adoptând ca marcă doi pești de Mare numiți Delfini, cari figurează și până acum în stemă Românilor, ca semn al comerciului și stăpânirei Românilor din vechime pe

---

*) Cantemir.

**) Macarie, călătorie de la Alep la Mosca.

marea Négră *). Ast-fel Româniî din Dacia lui Traian, dupe o despărțire de șapte secolî de la Aurelian, se găsiră din nou în conviețuire cu frații lor de la apus și acéastă alianță naturală fu atât de bine făcătoare pentru ei, în cât, în mai puțin de un secol, putură a'și îndrepta tóte perderile suferite prin lungile năvăliri a le barbarilor de până atunci, în mod de a se întinde până peste Nistru și până peste marea.

Din nenorocire, tocmai pe timpul acela, *biserica creștină* se desbină în două mari despărțiri, care se vîd și până astăzi și din care una, numită *ortodoxă și răsăritenă*, se ține de Patriarcul de la Roma nouă, iar cea altă se ține de Papa din Roma veche sub numirea de *biserica Catolică, apusană* sau papistășescă. Acéastă desbinare se începuse încă mai de nainte adică de prin secolul al noulea; însă pe timpul acesta lupta între cele două biserici ajunsese la culme, așa cât, pentru a se despărți cu totul una de alta, Papa de la Roma veche nu mai primea în *biserica sa* altă limbă de cât pe cea latină, iar Patriarcul din Roma nouă impunea tot așa pe acea Grecéscă. Genovezii fiind catolici începură atunci a sili pe Româniî de la Dunăre ca să se unéscă și ei cu *biserica apusului*, pentru care și înființară o mitropolie catolică la Focșani, numită pe atunci *Milcovia*, precum și alte episcopii la Câmpulung, la Têrgoviste, la Bacău și la Seret. Româniî însă, înțelegînd că puternicii lor vecinî Nemți, Unguri și Leși, carîi erau catolici, s'ar fi servit cu latinismul bise-

---

*) Cantemir.

ricii lor pentru a li răpi naționalitatea lor de Români mai curățî de cât toți Neolatiniî, precum și independența pe care o păstrasera în tot timpul năvălirilor barbare, preferiră a se despărți din nou de frații lor Genovezi, cu aceeași durere dar cu aceeași tărie de caracter cu care și mai nainte s'aû fost despărțit de Roma veche pe timpul lui Aurelian. (20)

În urma acestor împrejurări recindu-se legăturile dintre Români cu Genovezii, aceștia începură a se retrage de pe la Dunăre cu atât mai mult că Turcii se apropiau din Asia spre marea Grecilor, singura cale pe unde Genovezii puteau să umble cu corăbiile lor ca să vină până pe la noi. Româniî din Dacia lui Traian se aliară atunci cu frații lor de peste Dunăre, cariî și ei se revoltaseră împreună cu Bulgariî din pricina apăsărilor ce suferiau din partea împăraților Grecești din Constantinopoli, mai cu sémă în urma despărțirii bisericilor. Acéstă resculare se făcuse sub conducerea a doi frați Români Petru și Asan, cariî bătură pe Greci în toate părțile; dupe care Bulgariî în unire cu Româniî formaseră un imperiû independent, recunoscut de totă Europa și de însuși Papa de la Roma, carele trimise ungerea împăratescă Românului Ion Asan, primul împărat al Româno-Bulgarilor, cunoscut sub numele de *Ionitiă Vodă*. Duple acésta toți Domniî Românilor, cariî până atunci se prornuiaû *Teodori* sau *Bogdani*, aû început a se prornumi *Ionî*, dupe cum se vëd iscăliți prin hrisóvele Domnești, Ion Mircea VV. Ion Stefan VV. etc. *)

---

*) Hajdeu.

Românii și Bulgarii își constituira atunci la Ocrida, în Balcani și o biserică îndependintă atât de Patriarcul grecesc din Constantinopoli, cât și de Papa latinesc din Roma veche, rămăind uniți numai în dogme cu biserica răsăritului, care păztréză tradițiunile religioase mai conforme cu acele ale Românilor, lepădând însă spre deosebire, și din biserică și din scriere, atât literile grecești cât și pe acele latinești, pe care le înlocuiră cu semne noi inventate anume atunci de către Patriarcul Româno-Bulgarilor Ciril, de pe a cărui nume acele litere s'au numit *cirilice* și au rămas întrebuințate la noi Românii mai până în zilele noastre. Dupe o asemenea nouă și puternică întocmire politică și religioasă, Românii în unire cu Bulgarii se luptară cu atâta succes în contra neamicilor lor, în cât, pe la anul 1192, împăratul Ion Asan I, se intitula Domnă al Bulgarilor, al Grecilor, al Moldo-Vlachilor și al Ungurilor, de la marea Grecilor peste Buda până la Viena. *) Atunci se fundară și orașele Craiova și Bucurescii, care pörtă până astăzi numirea Crajului (regelui) Ion sau Iovian sinonim cu slavonescul Radu sau Bucur.

Nu târziu însă, adică pe la anul 1240, o nouă furtună de barbari năvăli asupra ambelor Dacii Traiană și Aureliană. Acești barbari erau Tătarii numiți Nogai, carii, sub conducerea împăratului lor numit Batus-Chan, năvăliră despre răsărit pe deasupra mării Negre peste Rusia și Polonia până în Țngaria, și apoi se întörseră

---

*) Archiva Istorică a României. Numai acest fact pöte explica clădirea orașelor Bucuresci și Craiova (orașul Crajului Ion) precum și năvălirea Bulgarilor în Transilvania despre care vorbește documentul din 1231.

de se aşezară în părţile Crămului la marea Négră, dupe ce străbătură totă Dacia Aureliană sau Moesia, precum şi părţile sudice şi orientale ale Daciei lui Traian, tăind, prădând, ardând şi robind ómenî, femeî, copii şi tot ce întîlnéu în calea lor. *) Acéstă năvălire de barbari fu cea mai de pe urmă şi cea mai scurtă, dar fu atât de gróznică în cât, pentru ca să scape de peire, Românii din toate părţile nu avură altă afacere, de cât să se unescă cu Ungurii şi să se adăpostescă cu toţii în munţii şi pădurile Transilvaniei, ca într'o cetate naturală, unde în adevăr Tătarii nu putură străbate cu multă furie, bătúţi fiind de Unguri şi Români pe la strâmtorile pe unde trebuiaú ca să trecă. În acel timp Românii din Dacia apusană se vèd a fi fost oploşiţi în părţile Almaşului (Omlaşului) la sud vestul Transilvaniei, acei din Dacia sudică în părţile Făgăraşului şi acei, din Dacia Orientală în părţile Marmoroşului pe la Rodna, căci de pe acolo se pomenesc întorcându-se îndată dupe strecurarea Tătarilor spre anul 1300. Se vèd întorcându-se mai ântéiu în Dacia apusană Românii din părţile Omlaşului cu domnul lor Alexandru Basarab, reînfiinţând banatul *Olteniei* numit pe atunci al Severinului; apoi Românii din Dacia sudică se întórseră şi ei cu domnul lor Radu Negru de la Făgăraş la Câmpulung, înfiinţând domnia numită a *Munteniei*; În fine tot ast-fel Românii din Dacia orientală se întórseră din Maremureş cu domnul lor Dragoş şi înfiinţară domnia numită a *Moldaviei*.

---

*) Laurian.

III

ROMÂNII ȘI VECINIÎ

SAŬ

Independința Românilor de la Dunăre prin armă.

Cu năvălirea Tătarilor Nogai se finiră invasiunile popóreior nomade, care se strecuraseră peste Dacia în curgere de 1000 ani, fără ca vre unul din ele să fi rămas aședate statornic până astăzi unde va pe aceste locuri, afară de Unguri carii au fost primiți cu înșelăciune în Dacia Nordică, precum am vădut mai sus. În adevăr nici un altul din pământurile Daciei nu se găsește astăzi, nici stăpânit, nici măcar locuit cu temeiū, nici de Germani, nici de Slavi, nici de Tătari, nici chiar în părțile Daciei Sudice și Orientale, care sunt locuri de șes cu totul deschise. (21) Acésta dovedește mai presus de toate cum Românii au păstrat în tot timpul acela, vechia lor tărie de suflet strămoșescă, vechia tărie Română, *Virtus Romana*.

Daca însă luptele Românilor au fost mari în timpul năvălirei barbarilor trecători, ele fură mult mai grele dupe aședarea mai statornică a unora din aceștia, sub formă de staturi moderne, în jurul Daciei și despre care aceste lupte se păstrează acum nu numai tradițiuni, ci și scrisori și documente necontestabile de tot felul, cunoscute cu numirea de *letopisiție*, cuvânt slavon care însemnéază *anale*, adică arătare de împrejurările întâmplăte pe tot anul. Vădुरăm deja cum Ungurii și Leșii, dupe ce se creștinară și se aședară ast-fel statornic cei ânteiū la apusul și cei al doilea la

nordul Daciei, începură numai de cât să se încece a cuprinde toate pământurile ei. Respinși mai întâi de Români cu ajutorul Bizantinilor, al Genovezilor și al Bulgarilor, siliți chiar a se împăca cu Românii de groza Tătarilor, când chiar regele Ungurilor fugise tocmai la Italia, îndată ce Tătarii fură respinși, Ungurii începură a căuta din nou să pună stăpânire pe pământurile Românilor. Așa, pentru a nu lăsa pe Români să iasă din Transilvania unde se adăpostiseră de Tătari, Ungurii aședară, pe totă marginea Transilvaniei despre Muntenia și Moldavia, locuitori Germani numiți Sași, cari se află acolo și până astăzi pe la Sibiu, Brașov și Bistrița; iar dincóce de Carpați, Ungurii trimiseră o altă cetă de Nemți soldați călări numiți Cavaleri Teuoni Cruciferi, pentru că purtau pe hainele lor o cruce spre semn că s'aũ fost înarmat ca să scótă Ierusalimul din mâna Turcilor. Acești cavaleri însă, nu numai că nu scóseră Ierusalimul, dar nu putură nici a opri pe Români să iasă din Transilvania cu domnii lor Bogdan, Dragoș, Radu Negru și Alexandru Basarab, nici a se aședa ei înșii în Dacia sudică și orientală, unde abia putură a răsbi numai până la apa numită a Némțului și a clădi acolo o cetățue care se păstrează și până astăzi; ei fură siliți însă a o părăsi atunci fórté curând, rămându'i numai numele lor ca singură pomenire. Totuși aceste încercări ale Ungurilor de a stăpâni pe Români cu ajutorul Nemților, îndemnară pe Românii din Oltenia, cari erau cei mai amenințați, fiind mai aprópe de Unguri și mai puțin la număr, a se întruni pe la anul 1290 în un singur stat cu frații

lor din Muntenia, recunoscând de domn al tuturor pe Radu Negru, care se afla acum cu reședința la Argeș și carele luă atunci titlul de *Domn a totă țera Românească*.

Acastă măsură fu foarte fericită și foarte înțeleptă, căci, nu târziu dupe acea adică pe la anul 1333, regele Ungurilor numit Carol Robert veni cu oște numerosă asupra lui Alexandru Basarab, carele fusese ales domn dupe mórtea lui Radu Negru. Óstea Ungurésă se adună în partea Daciei numită Temișana și răpită de la Români încă mai de nainte. De acolo trecură în ținutul Mehedinților și cuprinseră Severinul. Acolo venire deputați din partea lui Basarab, pentru a cere lui Carol cuvânt despre năvălirea sa; dar el nu primi a sta la vorbă și naintă mai departe asupra Românilor. Aceștia, dupe vechiul lor obicei, se retraseră de o cam dată, dând foc țărnelor și satelor, așa în cât Ungurii, ne mai găsind provisiuni, se aflară rău strimtorați cu fómă și începură a se retrage slăbiți și rușinați. Atunci Români li eșiră înainte la strimtorile munților și îi bătură așa de cumplit, în cât însuși Carol, pentru ca să scape, fu nevoit a-și schimba hainele regeșci și a îmbrăca cu ele pe un om al său, pe care Români îl și uciseră creșând că este regele *).

Pe când Români din Muntenia se luptău cu Ungurii, acei din Moldavia aveau de luptat cu Leșii, carii se aședaseră la nordul Daciei, întemeind acolo un mare regat cu numele de Polonia. Regele Poloniei numit Cazimir se folosi de o cértă iscată pentru domnie în-

---

*) Laurian.

tre doi fii ai domnului Moldaviei Stefan I-iu și intră cu óste în Dacia orintală pe la anul 1359. Armata acésta ajunsé în țéră pe la St. Petru. Românii, dupe ce se luptară cât-va timp cu Leșii la câmp, se prefăcură că ar fugi și se retraseră în pădurile despre Nistru, unde tăiéră arborii pe amêndoué părțile drumului Leșilor, așa cât să stea tot în picióré, să póttă însă cu lesnire a fi răsturnați. Când intrară apoi Leșii gonind pe Români, aceștia împinseră arborii din dărăt, carii cădênd umplură calea și sdrobiră ómeni, cai și care (cărúțe). Polonii câți mai rămăseră vii se găsiră prinși ca în laț împreună cu mai mulți generali ai lor, carii fură nevoiți să se rescumpere numai cu bani. În acéstă bătae Românii mai luară Leșilor un-spre-dece stéguri precum și tóte armele și avuția óstei lor.

Tot cam pe atunci se pomenește că un Ban din Oltenia aú mers cu o cétă de voluntari armați tocmai în Francia, spre a da ajutor regelui Francesilor la o bătae care avea cu Englezii, dupe care, dându-li-se pământuri pe acolo, remaseră pe loc și se franțioziră, cunoscuți fiind până astăzi cu numele frances de *Ronsard*, prin care se traduce numele Românesc de Mărăcinénu, precum se numea Banul lor, și carii până astăzi păstréză acolo în familia lor tradițiunea venirii lor de la Dunărea de jos *).

Aceste victorii ale Românilor, asupra Ungurilor și a Leșilor, asigurară neatârnairea lor față cu acești doi puternici vecini și permisé Românilor din Dacia

---

*) Ronsard, ódes.

sudică și orintală a constitui și a organiza în mod temeinic domniile Munteniei și Moldaviei. Românii înțeleseseră că, dacă în timpul barbarilor Nomazi plugul putea fi de ajuns pentru a-și ține țera, acesta nu mai putea fi de ajuns față cu popóre aședate acum pentru tot-dea-una în vecinătatea lor și care, cu toate că se creștinaseră, păstrău vechiul lor obicei de răpire și de cutropire, necunoscând altă dreptate de cât a brațului *celui mai tare*, adică a ciomagului celui mai mare. Față cu asemenea vecini permanenți, cari se întăria și se perfecționa pe totă ȕioa, Românii simțiră trebuința a se întări și ei cu oștiri mai permanente și cu arme mai perfecționate de cât toporul și cósă cu care se apărase în contra barbarilor nomazi. Spre asemenea finit națiunea se împărți în trei stări de ómeni, boeri, popi și moșneni. *Moșnenii* saũ *țerani* ca proprietari de pământuri mici formaũ masa poporului și aveaũ a se ocupa cu lucrarea pământului pentru hrana tuturor. *Popimea* avea a îngriji pentru trebuințele poporului, în biserică, în scolii și în spitale, spre care finit erau scutiți de orĩ ce altă dare publică. *Boerii* saũ proprietarii de pământuri mari cu boi mulți, de asemenea erau scutiți de orĩ ce dare, ca unii ce erau datori să îngrijescă de trebile politice ale țerei, purtând cârmuirea în lăuntru și ținându-se tot-dea-una pregătiți pentru luptă cu dușmanii din afară, sub conducerea Domnului stăpânitor a totă țera, carele era tot-dea-una ales pe viață de către toate cele trei stări, adică de către totă națiunea, întrunită în *adunare obștescă*. Ast-fel țera putea lupta mai cu multă chibzuință pen-

tru ori ce trebuințe. În timp de pace, boerii priveghiaū cu neconținere, popii învțăū cu stăruință, poporul lacra cu linișce și fără grije, împărțit în diferite corporații de agricultori, meseriași, comercianți, etc., toți cu stégul și sfântul lor deosebit. În timp de resboiū boerii, esercitați și gata de mai nainte cu tot felul de arme mai meșteșugite, săriaū pe minut la hotare și întêmpinaū ei ântêi năvălirea, până când, daca zorul era prea mare, se ridicaū și se strângiaū și glótele, adică masa poporului întreg, spre a sdrobi pe dușman cu mulțimea cóselor, a giógelor (22) și a topórelor, iar popii îngrijiaū de cei răniți și orfani *).

Acéstă constituire permise Românilor, nu numai a se conserva nestricăți până astăzi de către vecinii lor mult mai numeroși, ci și a realiza de multe ori în contra lor succese ast-fel cu totul de mirare, Așa în Muntenia Români, sub domnul lor Mircea I numit cel Mare, cuprinseră până pe la anul 1400 tóte locurile din drépta și din stâuga Dunărei, de la Porțile de fer până la marea Négră și de la Carpați până la Balcani, unde imperiul Româno-Bulgarilor se găsia cădută încă din vremea năvălirii Tartarilor; dupe care Mircea strêmută și capitala de la Argeș la Têrgoviște, mai în mijlocul țerei. Tot pre atunci în Moldavia domnul Alexandru I, numit cel Bun, așeză capitala în Sucéva și înflori țera atât de temeinic în cât Leșii, departe de a se mai gândi ca să cerce a o stăpâni, cerură din contra ajutor de la Români pe la anul 1423 în contra

---

**) Cantemir.

vestiților cavaleri cruciferi Nemți, carii, dupe ce n'au fost putut a se așeza în Româna, precum am arătat mai sus, s'au fost dus de s'au așezat dincolo de țera Leșescă, unde au pus început regatului cunoscut astăzi sub numele de Prusia. Românii primiră cu plăcere a mai da ochi cu acei cavaleri și îi bătură așa de cumplit la orașul lor numit Marienburg, în cât faptul acesta se pomenește și până astăzi în Analele Polonilor ca un rar exemplu de voinicie *). Românii împrumutară încă pe Leși atunci și cu bani, pentru care luară de la ei ca garanție două ținuturi numite Snea-tinul și Colomea. Acești bani însă Leșii nu 'i-au mai plătit nici o dată, precum nici alte împrumuturi făcute lor de Români și mai nainte la anul 1388 sub Petru vodă numit Mușat, pentru care luaseră atunci ca amanet orașul și districtul Polonilor numit Halici **). În fine domnia Moldaviei era pe atunci așa de tare și înflorită, în cât Papa de la Roma veche o recunoscă în calitate de *regat* ***); iar împăratul Ión Paleologul din Roma nouă (Constantinopoli), dupe ce vizita Moldavia în persoană, trimise Mitropolitului din Sucéva Mitra de Patrarch independent și domnului Alexandru I trimise, coróna vechilor împărați Români, pentru ca să o scape de Turci carii împresuraseră Bizantinul din toate părțile și îl stăpâniră cu totul peste curând. De atunci și până astăzi, la încoronarea domnilor Români, Patriarhul din Țarigrad citește aceleși rugăciuni care se ci-

---

*) Laurian.

**) Laurian.

***) Asaki.

teaŭ și la încoronarea vechilor împărați creștini din Constantinopoli *).

Din nenorocire peste Carpați Româniî au fost apucat să încapă greu în mâna Ungurilor. Aceștia, pentru a stăpâni mai cu putere pe Româniî de acolo, se uniră cu Nemții Sași și cu Secuii (niște Huni carii se aflaŭ rămași în munți de pe vremea lui Atila) și făcură pe la anul 1437 o legătură numită *a celor trei națiuni*, cu ajutorul căria răpiră pe deplin pământurile Românilor, lăsându'i cu totul în stare de sclavie sub numirea de *Iobagi*. Acastă răpire nu se făcu fără multă vărsare de sânge, căci până când Ungurii, Secuii și Sașii se conjuraŭ asupra Românilor la satul Capolna, Româniî încă se adunară armați la satul Olpret în comitatul Solnoc sub conducerea lui Anteniŭ Magnul, dupe care, venind la luptă amândouă părțile, cădură uciși mulți și de o parte și de alta fără să se știe a cui va fi victoria. Ungurii, vedând că cu puterea nu pot a o scôte la capăt, alergară iarăși la propuneri de pace mincinosă și cerură Românilor ca să trimită deputați pentru ca să se înțelegă. Cu modul acesta Ungurii puseră mâna pe Antoniŭ ducele Românilor și 'l tăiară dimpreună cu alți soți ai lui. Româniî continuară lupta încă doi ani de zile, fură însă până în fine potoliți prin acordarea de către regele Ungurilor Albert, a dreptului de a se putea măcar muta de la un loc la altul, de a poseda avere mobiliară și de a avea bisericile lor independente **). Atunci, pentru a se deosebi cât mai mult de

---

*) Cantemir.

**) Papiŭ.

Ungurii Catolici, cariî aveau limba latină în biserică și în stat, Româniî din Transilvania adoptară în biserica lor limba Slavonă. Tot pentru aceluși cuvinte limba Slavonă fu adoptată pe atunci, în biserică și în stat adică în actele publice, și de către Româniî independenți din Muntenia și Moldavia, arđându-se cu totul orice scrieri și cărți mai vechi scrise cu litere latine strămoșești, din care pricină se perdură atunci multe din documentele istoriei nóstre și mai cu sémă un letopișiũ vechiũ latinesc, pe care'l tot pomenesc cronicariî noștri de mai în urmă *).

Așa dar, precum în timpul năvălirei barbarilor de sub Aurelian pe la anul 300 Româniî s'aũ fost constituit în patru mari tabere pentru a se apăra despre cele patru unghiuri ale Daciei, tot ast-fel pe la anul 1400 ei s'aũ aflat constituiți în trei provincii, *Moldavia*, *Valachia* și *Transilvania*, pentru a lupta în contra a trei némuri puternice, care s'aũ fost așeđat în mod permanent despre mează noapte, apus și méză đi de la ei, adică Leșiî, Ungurii și Turciî. Turciî veniaũ din Asia despre marea Grecéscă și înaintăũ către Dunăre, resturnând imperiul Bizantin din Constantinopoli și așeđându-se pe locurile lui. Turciî sunt de seminție Tătară fără însă a fi nomazi ca cei alți Tătari; totuși ei erau fórté asupritori creștinilor prin religiunea lor numită *Mahometană*, dupe care ei osândiaũ la robie pe orî ce om de altă lege, numindu'i *ghiauri*. Cei mai espuși lá lovirile lor, erau Româniî

---

*) Cogălniceanu.

din Muntenia. Ungurii vădând pe Români amenințați de Turci, în loc de a li veni în ajutor pentru a împedica împreuna pre Turci ca să nu se apropie și de Ungaria, creșură mai bine a se folosi de strimtorarea Românilor pentru a pune mâna pe țerile năstre. Ungurii intrară dar cu óste în Muntenia și înaintară până la Turnu pe care 'l luară cu asalt. Români atuncî năvălră asupra Ungurilor cu domnul lor Mircea I, închiseră Ungurilor drumul de întórcere la strămtorile muntelui Paserea în județul Mehedinți și 'i bătură de tot la anul 1389. Turcii însă, folosindu-se de acéstă nevoie a Românilor, puseră stăpânire pe tot malul drept al Dunărei. Tocmai atuncî Ungurii, vădând că pericolul Turcilor se apropie și de ei prea tare, făcură pace și alianță cu Români, în urma căria la 28 Septembrie 1396 se adunară la orașul Nicopoli pe Dunăre în dreptul Oltului o armată de 60,000 creștini, Români, Unguri și Frânci, carii se apucară la bătae cu Turcii în număr de 200,000. Români cerură să mērgă ei înainte la luptă, ca unii ce cunoșceaū mai bine și locurile și apucăturile Turcilor. Acéstă însă nu primiră nici Francii nici Ungurii, sub cuvânt că ei ar fi mai de nēm de cât Români. Din asemenea causă bătaia fu perdută de creștini și Sigismund regele Ungurilor abia putu scăpa pe o barcă. Turcii trecură Dunărea în țera Românescă, dar Români nu perdură curagiul ci stătură la luptă cu ei lângă satul Rovine în județul Ialomița și, dupe multă vărsare de sânge, nevoiră pe Turci să se întórcă pe malul drept al Dunărei. Cu tóte acestea, Mircea domnul Românilor, vădând starea

de suferință a țerei slăbită prin asemenea mari resbele, vădând răutatea cea ticăloasă a Ungurilor carii nu conțineaū de a stăruī ca să stăpânescă pe Români, vădând puterea cea mare a Turcilor carii supuseseră acum și pe Bizantini și pe Bulgari și pe Sârbī, încheie un tratat de pace cu Baiazed împăratul Turcilor, prin care se îndatori a'ī plăti un tribut adică o dare pe an, pentru ca Româniī să nu fie supărați de Turci cu nimic în țera lor și să fie încă ajutați de ei la orī-ce asuprire din partea celor alți vecini.

Acastă legătură a Românilor cu Turcii îngrozi cu totul pe Unguri și'ī nevoi a se purta mai cu blîndețe către Româniī din Transilvania, pentru că Turcii se îndreptaū acum de a dreptul asupra Ungariei despre Semlin și Belgrad la Dunărea de sus. In asemenea nevoe Unguriī dădură drepturi de nobilitate la mai mulți Români din Transilvania, între carii se deosibea pe atunci Ión Corvin pronumit Uniade. La apropierea Turcilor, Unguriī numiră pe Românul Uniade prefect al Transilvaniei și ban al Severinului. Acesta alungă pe Turci din Transilvania și de la Semlin, trecu peste Dunăre, luă de la Turci cetățile Sardica și Naisul și prinse pe generalul Turcilor numit Canbeiū la anul 1444, dupe care încheie pace priîncioasă cu Turcii pentru Țece ani. Ast-fel Unguriī, numai ajutați de Români și comandați de un Român, putură să scape atunci de Turci; iar Româniī din Muntenia, vădând că Uniade comandantul armiiilor Ungurești era un Român ca și ei, stricară legătura cu Turcii și se uniră cu Unguriī creștini. Aceștia stricară atunci pacea cu Turcii, înaintară din

noă peste Dunăre și străbătură până la Varna pe malul mării Negre, unde se făcu bătaia cu Turcii două zile întregi. În ziua așteia creștinii învinsesă a doua zi însă, Vladislav regele Ungurilor cădend ucis, Uniade fu nevoit a se întorce în Transilvania prin Muntenia. La acastă întorcere Ungurii, găsindu-se mai de capul lor fără rege, se revoltară contra lui Uniade și se încercară a cuprinde țera, purtându-se atât de rău în cât Vlad domnul Românilor strică din noă alianța cu ei și 'i alungă din țera cu nepusă în cale.

În urma acestor împrejurări, Românii rămasesă iarăși singuri în luptă cu Turcii. Din norocire era pe atunci domn în Muntenia Vlad al V numit Țepeș și Dracul, pentru că în adevăr era atât de îndrăcit, în cât trăgea în țepă pe orî care Turc sau Ungur ce năvălia în țera, precum și pe orî care Român ce nu ar fi stat cu toate puterile la nevoia țerei. Acest domn, hotărind să sacrifice tot pentru a mântui țera de jugul strein, taie mai așteiu vre o 500 de boeri carii încurcău țera cu intrigile lor, apoi ridică o armată numeroasă cu care prinse de o dată vre o 400 de Unguri și Leși, carii umblău fără cale prin țera și 'i arse pe toți de vii într'un magazin de pâne, dupe care apoi trecu chiar în Transilvania, unde trase în țepă pe o mulțime de Sași la biserica St. Iacob din Brașov, anul 1457 *). Dupe acesta se întorse asupra Turcilor și trase în țepă pe Hamza Pașa de la Vidin împreună cu o sumă de Turci, carii se încercau să intre în țera.

---

*) Laurian.

În fine la anul 1462, Vlad trecu Dunărea și ucise alți 25,000 de Turci în Bulgaria. Atunci Mohamet al II împăratul Turcilor, carele luase Constantinopoli, turbă de mânie și purcese asupra Românilor cu o armată de 250,000 de ómenî, întrând în țéră pe la Brăila. Vlad ordonă ómenilor de la câmp să se retragă la munți cu tóte averile lor, iar el eși înainte cu óste în număr de 50 de mii și, într'o nópte pe când Turcii dormiaů, strebătu în tabăra lor resbind până la cortul Sultanului și omorând mulțime de Turci. Totuși Româniî, vėdând că numărul Turcilor era nesecat, fură siliți să reînóiescă cu ei legăturile făcute de Mircea I, schimbând, dupe cererea Turcilor, și pe domnul lor Vlad, în locul cărui puseră domn pe Radu al IV numit cel frumos, la anul 1462.

Acum Turcii se apropiaů despre Moldavia, unde pe atunci domnia Stefan al V numit cel Mare. Acesta, vėdend că Romaniî din Muntenia capitulase și nu mai puteaů lupta, puse stăpânire asupra Ismailului, Chilieî și a tuturor cetăților de la gurile Dunărei, care până atunci făceaů parte din Muntenia *). El făcu aceste numai pentru a închide calea Turcilor către Moldavia, avend în ajutor și pe Unguri speriați de apropierea Turcilor în Muntenia. După luarea acestor cetăți însă Ungurii pretinseră, după obiceiul lor, ale stăpâni numai ei. Stefan nu primi acésta și atunci Ungurii se încercară să restórne pe Stefan din domnie, trimitând cu óste Unguréscă spre a'l înlocui, pe un Român refugit

---

*) Hajdeu.

cu numele de Petru Aron. Stefan eșind la luptă cu el, lângă satul Șchea pe Seret în județul Roman, stinse pe Unguri dupe o bătae cruntă. În această bătae se pomenește că a fost ucis chiar calul de sub Stefan Vodă și, voind el a încălica pe un altul, nu putea din cauză că Stefan era mic de statură, iar calul era nalt și mare. Atunci unul din armașii sei Aprodul numit Purice, se plecă cu spinarea și suindu-se Stefan pe ea putu a se arunca pe cal, ȳicȳend armașului: *Purice ai fost până acum, Movilă să te numești de acum înainte, dupe cum astăȳi te-ai arȳtat*, dăruindu-l cu boerie mare și cu moșii. Armașul, încuragiat de aceste cuvinte domnești, se aprinse atȳt de cumplit la bătae în cȳt ucise cu mâna lui chiar pe comandantul Ungurilor cu numele Croiot; iar apoi dupe vorba lui Stefan Vodă schimbă numele din Purice în Movilă pentru toți urmașii lui, din carii unii ajunseră mai târȳiȳ domni în Moldavia. Stefan, dupe ce bȳtu pe Unguri la Șchea, se luă dupe ei în Transilvania și pustii acolo tȳte locurilor lor. Atunci Matias Corvin, fiul Romȳnului Uniade, carele ajunsese rege al Ungurilor, fu silit să pornȳscȳ la anul 1467 cu ȳste asupra Romȳnilor din Moldavia și, intrȳnd în țȳrȳ pe la Trotuș, arse Bacȳul și Romanul și înaintȳ pe apa Moldovei în sus până lângȳ orașul Baia. Moldovenii deterȳ foc orașului nȳpteȳ din treȳ părȳi și, atacȳnd pe Unguri la lumina focului, uciserȳ 10 mȳi, a cȳror morminte și până astȳȳi se vȳd la locul arȳtat. Regele Matias însuși cȳpȳtȳ o sȳgȳtȳ în spate și scȳpȳ numai prin aceia cȳ un general al sȳu, numit Nicolae Banfi, se puse înaintȳ lui spre a primi lovi-

turile Românilor, carii înconjuraseră pe rege. Ungurii câți mai scăpară fugira în fine rușinați peste munți în Transilvania, unde Moldovenii luându-se dupe ei pus-tiră din nou toate ținuturile Secuilor. Atunci Matias fu silit să facă pace lăsând în stăpânirea lui Stefan trei ce-tăți din Transilvania anume: Ciceiu lângă apa Same-șului, Balta lângă apa Ternova și Balvanul în ținutul Secuilor *).

Românii din Moldavia nu se putură bucura mult timp de această pace, căci la 1475 năvăliră asupra lor 120,000 Turci sub comanda lui Soliman Pașa. Stefan eși înaintea lor la apa Racovei în județul Vaslui cu 40,000 de ómenî, carii, de și erau armați mai mult cu cóse și topóre, totuși bătură și fugăriră pe Turci așa de cumplit în cât le luară peste 100 stéguri **). Stefan trimise atunci în dar câte-va din aceste stéguri, atât la regele Ungurilor și la al Polonilor cât și la Papa de la Roma veche, pentru a'i îndemna să'i fie de ajutor ca să gonéscă cu totul pe Turci din Europa, unde ei puseseră stăpânire și pe Constantinopoli și pe toate țările de pe malul drept al Dunărei, robind pe toți creștinii de prin acele locuri și năvălind tot mereu asupra celor alți creștini de prin cele alte țări. Vêdënd însă Stefan că propunerile séle nu sunt primite cu te-meiú de acei stăpânitori, cu toate că și ei se numiaú pe sine creștini și erau amenințați a fi năvăliți de Turci, vêdënd pe de altă parte că, din cauza căderei

---

*) Laurian.

**) Laurian.

Românilor din Muntenia, Soliman Paşa intrase în țără pe la Focșani, Stefan hotări să pună stăpânire și pe județul Putnei, care până atuncea făcea parte din Muntenia, pentru a închide Turcilor și calea Siretului precum închisese calea de la Dunărea prin luarea Ismailului și a Chilieii. Radu al IV însă, care fusese numit domn în Muntenia prin cererea Turcilor cum am văzut mai sus, nu voi a primi această dispozițiune militară a Românilor din Moldavia, de și nu avea scop de cât apărarea și folosul tuturor Românilor și a întregii creștinătăți. Atunci Stefan se-vădu nevoit a merge cu armele asupra lui Radu și înaintă până la Rimnicul-Sărat, unde Românii, înțelegând că nu pôte fi certă pentru pământ între ómenii de același ném, se împăcară fără luptă, aședând ca apa Milcovului să fie pentru viitor marginea despărțitoare între amândouă domniile; iar Stefan luă de soție pe fica lui Radu cu numele Vochița, spre semn statornic de legătură frățescă.

Măsura acesta era fôrte înțeléptă, căci, chiar în anul următor 1476, Mahomet împăratul Turcilor, voind a resbuna bătaia care mâncase generalul seú Soliman în anul precedent, veni asupra Moldaviei cu óste numerosă, silind a merge-cu el și pe Radu domnul Munteniei, dupe tocméla ce se făcuse la suirea lui pe tron. Năvălirea Turcilor fu atât de cumplită și grabnică, în cât Moldovenii, surprinși fiind cu totul fără veste și nepregătiți, fură de o dată bătuți rău la satul numit Valea-Albă în județul Roman. Românii însă nu cădură fie cum, ȑice istoricul Urechiă, ci luptându-se cu toții vitejește, omorând movile de Turci și numai coplesii

de mulțimea lor și a cailor. Stefan Vodă voind a se retrage în cetatea Némțului, muma sa Dómnă Elena nu'l primi, spunându-i că: *Cine pentru țeră nu știe să móră nu póte fi domn al Românilor.* Atunci Stefan puse pe de o pârte a se da foc tuturor ogórelor și satelor din calea Turcilor, silindu-i prin acésta a se retrage pentru a nu suferi de fóme ei și caîi lor, iar pe de altă parte, urmărindu'i pe la strîmtori cu remășițele oștirei séle, li ucise peste 30 mii ómenî. Atunci Mahomet fu silit a trece dunărea tot pe unde venise și a eși din țeră, iar Stefan înțelese că Româniî din Moldavia nu vor putea sta apărați de Turci, întru cât cei din Muntenia se vor afla în legătură cu ei. Hotări dar ca să restórne pe Radu domnul Munteniei și astfel să întrunéscă pe toți Româniî sub conducerea sa în contra Turcilor și a tuturor inamicilor țerei, cu cariî Româniî aveau de a luptat din tóte părțile. Stefan lepădă dar pe soția sa Vochița fata Radului Vodă, și trecând cu óste asupra lui, veni până în București unde ucise pre Radu. Totuși, vėdênd că Româniî din Muntenia nu pot lepăda cu lesnire deprinderea de a avea un domn al lor deosebit, Stefan restabili de o cam dată la domnie în București pe Vlad al V, adică pe Țepeș Vodă, carele fusese neamicul neîmpăcat al Turcilor; iar Stefan se întórse la scaunul seú în Moldavia.

Turcii, înțelegând de câtă pedică era pentru ei aceste planuri ale lui Stefan și fiind încă în tótă puterea lor, intrară în Muntenia, dupe eșirea lui Stefan pe la anul 1479, și destituiră din noú pe Vlad al V, carele scăpă în Transilvania, unde Turcii se luară dupe

el în număr de 100,000 sub comanda lui Alibeg, pustiind tot cu foc și cu sabie până la Alba-Iulia. Acolo ungurul Stefan Batori prefectul Transilvaniei fu bătut de tot la apa Vinerei, însă Românul Paul Chinez contele Temisanei, sosind cu Români din Banat, stinseră pe Turci așa de cumplit în cât Alibeg fugi înapoi cu mare nevoe prin munți schimbat în haine păcurărești. Atunci împăratul Turcilor, numit Baiazet al II și pro-numit Ilderim adică Fulger, hotări să nimicească cu orice preț pe Români și cuprinse cu resboiul la anul 1484 Chilia și Cetatea-Albă, în care puse garnizună Turcească numerosă, precum și totă partea de jos a Basarabiei de astăzi numită Bugeac, unde aședă cu locuințe cete numeroase de Tătari. Stefan Vodă, vedându-se singur în fața numeroșilor Turci păgâni, ceru din nou ajutorul Polonilor creștini. Acestia se prefăcură a-l acorda, însă numai iarăși cu scop de a pune ei stăpânire pe ținuturile Române, pentru care însuși regele lor numit Albert intră în țară cu oște numerosă, îndreptându-se însă, nu spre Dunăre la Turci, ci spre Sucéva unde era scaunul domniei Românilor. Stefan Vodă, înțelegând viclenia acestor creștini mincinoși, făcu pace cu Turcii, lăsându-le în stăpânire cetățile luate de ei la Dunăre și pentru care luă de la ei ajutor asupra Polonilor. Apoi se întorse asupra acestora și 'i ajunse la pădurea Cosminului în Bucovina, unde 'i bătut așa de cumplit în cât regele Albart scăpă numai cu mare nevoie, iar 10,000 de Leși prinși în bătaie fură înjuși de Români în loc de boi la pluguri, cu carii săpară și semănară pe locul luptei o pădure de stejari,

care se numește și până astăzi Dumbrava Roșie. de pe sângele acelor Poloni. Acestă învingere nevoi pe Poloni a face pace cu Românii, logodind pe fata regelui lor cu Bogdan fiul lui Stefan, carele acesta murind la anul 1504 fu înmormântat la mănăstirea Putna din Bucovina, dupe ce domni peste 40 de ani, în care purtă 40 resboie și zidi 40 biserici, dintre care unele se păstrează și până astăzi. Puțin înainte de mórtea sa, el măritase pe o fică a sa cu Marele duce de Moscua, unde se începuse pe atunci împărăția Rușilor de astăzi. Stefan al V domnul Românilor a fost cunoscut și lăudat de toate némurile ca cel mai înțelept mai mare și mai voinic domn din timpul său și ca singurul care era în stare să isgonască atunci pe Turci din Europa și din Țarigrad. (23) Dacă el n'a ajuns să facă acésta, cauza a fost numai Catolicismul Polonilor, al Ungurilor și al Papei de la Roma, cari nu voiră să se ridice némul ortodox al Românilor. Vădând prostia acestora, Stefan Vodă lăasă la mórtea sa prin testament cu limbă de mórte pentru fiul și urmași sei, ca să nu mai lege frăție nici cu Ungurii, nici cu Leșii, nici cu Nemții, ci mai bine să se învoiască prin bună înțelegere cu Turcii, cari se arătau mai de cuvânt de cât creștinii, cu condițiune numai să se păstreze neatărnarea politică a Românilor. (24) Acest testament formază și până astăzi politica Românilor, adică numai prin legătură cu Turcii țera se ține și până astăzi ferită de cutropirea altor streini.

Dupe mórtea lui Stefan cel Mare se făcu domn fiul său Bogdan. Polonii, creșdând că puterea Români-

lor ar fi apus de o dată cu Stefan, nu voiră să să-vêrșescă cununia ficei regelui lor cu Bogdan, dupe condițiunile de pace care făcuse cu părintele său, puind înainte că Bogdan era chior. Acesta, cù tôte că avea numai un ochiū, intră atunci cu ôste în Polonia, cuprinse Galiția și strébătu până la capitala ei numită Liov (Lemberg), unde zidi spre pomenire o biserică care se păstréză și până astăzi, purtând pe ea Bourul Moldaviei săpat în pétără. Atunci regele Ungurilor, care era frate cu regele Polonilor, se puse la mijloc și făcu pace la anul 1510 cu condițiune ca Unguri, Românii și Polonii să întórcă unii altora tôte prázile făcute, să se ajute unii pe alții în contra Turcilor și să aibă comerțiul liber unii cu alții. În urma acestei întreite legături, în care Românii tratară pentru prima óră ca egalii în putere cu Unguri și cu Polonii, Bogdan reclamă de la aceștia ajutor pentru ca să scótă din mânele Turcilor cetățile de la Dunăre, de unde Tătarii năvăliau necontenit și prădaū prin țéră. Dar Unguri și Leșii, dupe obiceiul lor, nu se se ținură nici astă dată de legătura făcută. Atunci Bogdan convingându-se din nou de cuvintele părintelui său, că nu mai póte fi nici un temeiū în făgăduința creștinilor mai mincinoși și decât Turcul păgân, trimise la Sultanul Selim pe logofétul său cel mare cu numele Tăutu și închee, la anul 1511, legătură cu Turcii, cu aceléși condițiuni cu care se legase și Românii din Muntenia la anul 1396. Se đice despre logofétul Tăut că, mergând la Țarigrad pentru ca să facă pace cu Turcii, i s'a dat acolo la palatul împératului, care se numește *Înalta Pórtă*, o césză de

cafea, care băutură nu era încă cunoscută pe atunci Românilor. Tăutul, neștiind că caféua este ferbinte și creștând că e vre un fel de țuică rece, o sorbi totă de o dată închinând dupe obiceiul Românesc. El simți atunci că i se arde gâtul, dar nu voi să se vaite nici cum în fața Turcilor. Aceștia creșură atunci că Românii sunt ómení cu totul tari, de vreme ce caféua ferbinte nu le frige gâtul, și așa primiră mai bine să facă pretenie cu ei de cât să aibă cértă cu ómení atât de năsdřavani. Turcii dădură ca semn de legătură Domnului Românilor trei cozi de cal numite *tuiuri*, care la ei este semnul cel mai de onóre, și pe care Sultanul nu l'aũ mai dat nici o dată nici unui alt creștin.

În Transilvania însă, dupe mórtea Românilor eroi Uniade și Chinez și dupe mórtea Românului rege Matias Corvin, Ungurii începură a răpi iarăși drepturile Românilor, așa cât între Románii de acolo începu a se pomeni vorba: *a murit regele Matias, a murit dreptatea Românilor*. Ei ajunseră atunci asemănați în totul ca sclavi, ne mai putând fi permis nici unui Român a avea proprietate de cât numai lepădându-se de némul seũ și făcându-se Ungur. Románii se resculară iarăși în Banat și în Marmoroș pe la anul 1514, însă fură învinși și reduși în sclavie așa cât nu mai avură voe nici a se stremute de la un loc la altul, *pentru ca pedépsa să trécă și la urmași din ném în ném*, dupe cum ȓice decretul regelui de atunci Vladislav *). Dar pedépsa lui Dumneȓeũ asupra Ungurilor veni îndată,

---

*) Papiu.

căci, pe la 1526, Turcii năvălira în Ungaria pe la Belgrad. Românii apăsați nu mai voră să se scóle în ajutorul Ungurilor, preferind mai bine pe Turci ca și frații lor de dincóci de Carpați. Ungurii fură bătúți atunci de Turci în tóte părțile, și la locul numit Mohaci căzu în bătaie regele lorú celú mai de pre urmă cu numele Ludovic cel tēnēr, iar Turcii aședară pašalíc în orașul Buda capitala Ungurilor și stăpâniră tótă țera lor mai bine de 100 de ani. Ast-fel, orí de câte orí Românii nu aú dat mâna cu Ungurii, aceștia aú cădút în robie, iar Românii nu aú dat mâna cu Ungurii numai când aceștia s'aú arētat cu prea multă nedreptate pentru ei.

IV

ROMÂNII ȘI STRĂINIÎ

SAU

Scăderea Românilor în casa lor.

Cu începutul secolului XVI începe pentru Români o epocă de scădere din cauza amestecului lor cu streinii Bizantini, adecă cu Grecii din Constantinopoli. Când acest oraș împreună cu tótă împērăția a Bizantinilor fu stăpânit de Sultanul, adică de împēratul Turcilor, Mohamed II la anul 1453, un mare număr de Greci din familiile cele mai însemnate alergeră să caute adăpost la Români, cari erau de o lege cu ei. Românii, cari luptaseră de mórte în contra străinilor când voiau să intre cu sila în țera lor, primiră cu bunătate și fără

grijă pe acești streini fugari și nenorociți. Bizantinii însă nu căduseră așa de rău de cât numai din cauza corupțiunii lor, Turcii nu ar fi putut cutropi pe Greci, precum nu au putut cutropi de tot nici pre Români, dacă Grecii nu s'ar fi găsit așa de stricați, în cât cei mai mari ai lor erau în stare a'și vinde némurile și țera la Turci pentru ambițiunii personale, iar cei mai mici erau atât de ignorenți, în cât primiră mai bine pe Turcii păgâni de cât pe creștinii cari nu se închinau grecește *). Pentru acestea, împărăția din Bizantiu se pomenește și până astăzi în istorie numai cu numele de *împărăția scădută* **), pentru că la năvălirile dușmanilor nu mai putea scóte spre apărare voynici de arme, ci numai popi cu icóne sau logofeți cu condeie. Asemene ómeni stricați, venind în țeră la noi începură a respândi pe nesemțite ideile și obiceiurile lor, prin care Români începură să scadă cu încetul de la tăria lor de suflet strămoșescă.

Așa până atunci casa Românului era ținută de sus până jos numai cu lucrul mânilor lui, adică numai cu lucruri de țeră, și ast-fel era îmbelșugată pentru toți, fără a fi încurcată cu prisosuri mai pre sus de împrejurările producătoare ale țerei. Acesta făcea că Români, de sus până jos, nu se deosibeau mult unii de alții, și ast-fel, iubindu-se frățesce mari cu mici, puteau sta la luptă cu străinii fără multă socofélă. Străinii din contra, fiind deprinși cu multe de tóte, nu se mișcau cu lesnire și nici stăruiau la luptă, îndată ce vedeau

---

*) Zaloni. Les fanariotes.

**) Bas empire.

că nu aŭ cu ce să'și facă chefurile *). Cu chipul acesta 20—30000 Romăni, uniți ca frații și deprinși a trăi fără nici un prisos, preferaŭ să móră de cât să'și vadă copii robiți și puteaŭ stărui la luptă până când bătiaŭ 100—150000 Turci, spre exemplu, cari, venind numai pentru ca să'și facă chefurile și să prade, întorciaŭ spețele cum vedeau că nu era chilipir și glumă. Când însă Bizantini, veniră în țeră, ei aduseră cu dênșii *lucsul*, adică tot felul de mode sau prisosuri de haine, de mîncări și de petreceri streine, care despărțiră norodul în mari și mici, nu dupe merite, ci dupe modul cum mâncaŭ și se îmbrăcaŭ, și ast-fel desceptară între Romăni, nedreptatea, lăcomia și invidia unora asupra altora. Acesta cu atât mai mult că Bizantini veniți în țeră, ne fiind meseriași ci mai mult popi și logofeți, nu aduseră și învățatură prin care Românii să'și pótă spori munca în raport cu asemenea noi deprinderi, și ast-fel poporul săraci, se moleși și se încurcă în mod de a nu mai putea lupta cu streinii, căroră mulți se vindeau chiar, numai pentru ca să'și capete prisosurile cu care se deprinseseră.

Tot așa până pe atunci, Românii zideaŭ mōnastiri numai cu chip de cetăți pe la locuri tari, unde, la vreme de nevoie, să găsescă adăpost rănirii, femeile și copii, și țineaŭ călugeri numai pentru ca să îngrijescă pe așmine neputincioși, dăruind pentru acesta mōnastirile cu

---

*) Alexandri. Dumbrava reșie. — Pomenirea Ienicerilor Turcești, cari nu sta la bătaie dacă cazanele cu pilaful nu era pline și grase, pe când Rușii se bătiaŭ numai cu o bucățică de pâne uscată numită *Suhari* și muiată în apă gōlă.

moșii întinse și cu tot felul de avuții. Dupe venirea Grecilor însă, mănăstirile începură a se clădi pe la locuri lesnicioase și cu podóbe pentru petrecerea călugărilor străini și în folosul patriarhilor grecești, căror fură până în fine închinat nu numai mănăstirile ci și înseși mitropoliile țerei. Acéstă stare de lucruri se începu în Muntenia sub Radu V, carele primise în țeră pe un patriarch grecesc fugărit din Constantinopoli și cu numele Nifon. Acesta începu a introduce în țeră călugărismul Bizantin cu monachi în loc de soldați, măgulind pe Radu cu titlu de mare și de succesor al împăraților creștinești, oferindu-i dreptul de a purta *labarul* adică drapelul împăraților din Constantinopoli cu hramul St. Constantin cel mare, căruî fu închinată Mitropolia din Bucuresci. Radu înțelese mai târziu că aceste apucături erau greșite pentru țeră și alungă până în fine pe Nifon. Acesta însă apucase a'si face în țeră un *cirac* (elev) chiar în familia domnăscă pe Neagoe Basarab, carele, suindu-se pe scaunul domniei la anul 1510, în loc de a se gândi să sporască oștirile față cu Turcii, cariî siliseră pe Moldavi să se închine și cuceriseră cu totul pe Unguri, el se ocupă a clădi cu multă cheltuielă o mănăstire la Argeș, așa de frumoasă în cât face până astăzi podébă țerei nóstre, dar care pe atunci nu era tocmai la timp cu acele împrejurări grele.

Apoi, pe când Grecii călugări puneau stăpânire cu viclenie pe mănăstirile, adică pe averile Românilor, Grecii logofeți desvêtau pe Români de la iubirea ce aveau pentru stabilitate, prin credință cătră vechile lor

familiei domnești, îndemnând pe boeri a se urca la domnie mai mulți, precum se făcuse la Constantinopoli, unde se omorâseră fii și frați de la împărăție. Până atunci domnia Românilor de și se da numai pe viêtă, prin alegere de către cele trei stări ale țerei adică boeri (nobilî), cler (popimea) și moșneni (țărani), totuși Româniî alegeau tot-de-una domni numai din familia *Basarabilor* în Muntenia și din a *Dragoșilor* în Moldavia, care erau cele mai vechi case domnești pomenite la ei. Așa, dupe mórtea lui Bogdan al IV și a fiului său Stefan al VI, stingându-se némul direct al Dragoșilor, țera alese domn pe un simplu pescar de la Brateș cu numele Petru Rareș, numai pentru că muma acestui om arătase o' carte doveditoare că acest copil al ei era născut din sângele reposatului domn Stefan cel mare. Nu mai fu însă așa dupe venirea Bizantinilor, căci, numai în Muntenia, dupe mórtea lui Neagoe Vodă, în 70 ani până la 1590, se schimbă 17 domni de diferite familii și nume: Teodosiū, Radu Călugăru, Radu de la Afumați, Moise Basarab, Vlad Refugitu, Vintilă, Radu de la Argeș, Petru Stanciu, Radu Dracul, Mircea III, Pătrașcu Vodă, Petru Schiopul, Alexandru II, Michail Gălétă, Petru Cercel, Stefan Surdul și Alexandru III.

Cu asemenea apucături stricate și cu asemenea schimbări dese, orî care ar fi fost talentul și vrednicia unora din acești domni, ei nu puteau să pue nimic temeinic la cale pentru țeră, și așa Româniî, numai pentru că primiră în casa lor pe Bizantini fără socotélă, cădură până în fine ca și Bizantiniî, prin Bizantini, sub

Bizantinii. Totuși Români nu cădură de o dată ci luptară încă 200 de ani. Așa în Moldavia Petru Rareș; făcându-se domn, dovedi prin faptele séle că în adevăr era fiul lui Ștefan cel Mare. El, vădând că Turcii bătuseră pe Unguri și stricaseră împărăția lor din Buda, întreprinse să bată și el pe Ungurii din Transilvania, ca să scape de dênșii pe frații noștri de acolo și să unescă acea țară cu Moldavia. Pentru a face acésta însă, Rareș nu avea de luptat numai cu Ungurii, ci și cu Turcii, cu Nemții și cu Polonii, cari toți voiau să apuce pe séma lor Transilvania. Petru resculă ântâi și ântâi pe Români din Transilvania, cari steteră apoi în ajutorul său sub conducerea lui Ștefan Mailat de la Făgăraș. Cu ajutorul acestora Petru intră la 1528 cu ôste în Transilvania și bătut mai ântâi pe Nemți la Feldióra, luându-le totă proviziunea și toate tunurile; apoi bătut pe Turci la Mediași, unde prinse pe guvernatoarele pus de ei numit Griti; în fine bătut și pe Poloni la 1535 așa de tare, în cât regele lor Sigismund stătu la gânduri două ani de zile și tot nu se putu hotări să plece cu ôste asupra Moldaviei *). Din nenorocire Grecii logofeți apucaseră a strica capetele din țară așa în cât boerii, în loc de a ținea credință bravului lor domn, găsiră cu cale să se folosescă de supărarea Turcilor în contra lui, pentru ca să restorne pe Rareș din domnie. În asemenea împrejurări, vădând că Grecii ajunseseră a rescula chiar pe fratele lui de mamă, carele fugise la Constantinopoli promițând Tur-

---

*) Laurian.

cilor un tribut mai mare numai pentru ca să se facă el domn, Petru se vădu nevoit a fugi cu dómna peste munţi la cetatea Ciceului, pe care domnii Moldaviei o posedau încă de la regele ungarilor Matias, din timpul lui Stefan cel Mare. Soliman împăratul Turcilor venind cu óste până la Suciava, puse domn acolo pe numitul Stefan, mai luând însă atunci de la țéră în stăpânirea Turcilor cetatea Tighina sau Benderul de la Nistru de jos. In Transilvania de asemenea Ungurii, pentru ca să scape de Români, se făcură tributari Turcilor și cu ajutorul lor aleseră domn dintre ei pe Zapolia, care închise de îndată pe Petru Rareș cu óste în cetatea Ciceului. Petru se apără acolo patru luni de zile dupe care, fugind pe ascuns din cetate, se duse singur la Turci în Constantinopoli, unde făcu pe împăratul să creďă că el intrase cu óste în Transilvania, numai pentru că Ungurii voiau să dea țera Nemților, iar Români voiau să o țină în legătură cu Turcii. Sultanul, creďend acésta, puse iarăși pe Rareș domn în Moldavia. Acesta încercă atunci să facă alianță cu Ioachim domnul Burchuşului (Brandenburgului), adică cu Nemții Prusieni de astăđi, dându-le împrumut 200000 galbini ungurești, pentru ajutor de óste în contra Turcilor. Numiții Prusaci însă nu mai plătiră împrumutul nici până astăđi și nici făcură vre o trébă, până când muri și Petru dupe o domnie în două rînduri de 20 ani peste tot *).

Dupe mórtea lui Petru Rareș fiul său Ilie și apoi

---

*) Papiu Ilarian. Tesaur de monumente istorice.

fratele acestuia Stefan, care 'i urmară la domnie, nu se mai putură ținea de cât vre-o 8 ani amândoi, din cauza boerilor, carii acum începuseră care de care a spori tributul Turcilor, numai pentru ca să se facă domni. În așa stare de lucruri, pe la 1561 se făcu domn în Moldavia până și un venetic (grec) cu numele Despot. Acesta, spre a se putea ține pe tron, desarmă pe Români și întocmi oștire de Unguri cu lăfă, pentru a căror plătire răpi până și podóbele bisericilor; iar pe mitropolitul Gabriil, carele se opunea, puse și'l înmormântă de viu. Acéstă înțepătură ungurască redeșteptă sangele Românilor din Moldavia, carii, sculându-se sub conducerea unui boer cu numele Stefan Tomșa, uciseră numai într'o nópte pe toți Ungurii din țeră și pe însuși Despot. În fine dupe Stefan Tomșa veni domn Alexandru Lăpușnénu, carele, voind a pune capăt intrigilor din lăuntru, ucise la un singur ospet 47 boeri dintre cei stricați, însă fu și el otrăvit de către alții la 1566. Totuși împrejurările de mai sus, redeșteptând întru cât-va spiritul vredniciei strămoșești a Românilor, făcură că, pe la anul 1574, ei respinseră cererile Turcilor de sporirea tributului. Moldovenii jurară atunci să móră mai bine cu toții de cât să mai primască asemenea apăsare. Sultanul Selim porni cu armată asupra lui Ionașcu domnul Moldaviei. Acesta, vedënd că în țeră óste este puțină așa în cât nu mai putea strînge de cât vre-o 7000 ómeni, luă în ajutor cu lăfă 13000 de Cazaci de peste Nistru. Ionașcu bătu mai ăntêiū pe niște Unguri carii veniaū din Transilvania în ajutorul Turcilor și 'i fugări până la Brașov;

apoi bătut un corp de 18000 Turci cari veniau despre Tighina, în cât abia mai scăpă din ei 1000. În fine Ionașcu eși înaintea armatei principale a Turcilor la Cahul. Acolo Cazacii, cumpărați pe ascuns de Turci cu 30,000 galbină, părăsiră pe Români, cari se vedură nevoiți a se închide în niște șanțuri, unde se apărară mai multe zile. Ionașcu, vedând până în fine că în acel loc nu avea nici apă de băut și că ast-fel ómenii s'ei peria de sete, propuse Turcilor a se da pe sine prins lor numai pentru a rămânea oștenii scăpați, Turcii însă nu se ținură de cuvânt și stricară tot cu foc și cu sabie. Ast-fel cădură cele mai de pe urmă rămășițe din vechile oștiri ale Românilor, organizate de Mircea cel bătrân și de Stefan cel mare.

În urma acestei căderi, Români suferiră mari umiliri, căci Turcii începură a umbla prin toate părțile țerei și a o prăda barbarește. Petru Șchiopul domnul Moldaviei carele urmă dupe Ionașcu, de cât se rabde despoierile Turcilor, preferă să se lase de domnie și se duse în Germania unde și muri. Din fericire la 1593 se făcu domn în Muntenia Mihail V numit Vitézul. Acesta era un Român așa de zdravăn în cât se pomenește că înainte de a fi domn, osândit fiind a i se tăia capul dupe unele intrigi, nu se găsi nici un armaș care să aibă curagiul a da cu secúra în el. Mihail, îndată ce se făcu domn, hotărî că séu să scape țera de Turci séu să piară cu ea. Din nenorocire printre boeri erau acum mai mult Greci și țera nu mai avea óste, căci, în loc de armași, Grecii făcuseră numai agi și logofeți. Domnul se întorse atunci către

moșneni (rêzeși séu proprietari mici) carii singuri mai erau români curați. Auđind chemarea țerei, moșnenii se sculară și, pentru ca să aibă cu ce lupta, se vîndură ca robî (clăcași) pentru tot neamul lor 'la boeri, (adică la proprietarii mari), păstrându'și numai sufletul pentru Dumneđu și viața pentru țără *). Ast-fel fu începutul boerescului séu clăcei țeranilor români. De alt-fel se înarmară atunci până și popii, dintre carii unul cu numele Farcaș ajunsese a fi unul din cei mai bravi generali ai lui Mihaiu.

Mihaiu, vedënd că acéstă silință a țerei era cea mai de pe urmă, voi a o ajuta cu tóte chipurile putincioase și pentru acésta făcu alianță de aprópe, atât cu domnul Moldaviei cât și cu Sigismund Batori domnul Ungurilor din Transilvania. În 5 Noembre 1594 se făcu jurámênt la București, între Mihail și deputații Transilvaniei și ai Moldaviei, de a se scula cu toții în contra Turcilor, iar în 13 Noembre se tăiară toți Turcii de prin tótă Dacia. În 15 Noembre Mihail arse Giurgiul carele se afla ocupat de Turci. În Ianuare următor Mihail trecu Dunărea pe ghiață și luă Rușciucul, apoi, cutreerând tótă Bulgaria și Dobrogiă, strebătu în Balcani, prădând și omorând pe Turci în tóte părțile, așa în cât gróza lui ajunsese până în Constantinopoli, care la Turci se numește *Stambul*. Atunci Mahomet III împêratul Turcilor trimise în contra lui Mihaiu 200,000 ómenî, sub comanda lui Sinan Pașa, carele bătuse în mai multe resboae pe Unguri. Acesta

---

*) Bălcescu. Epoca lui Mihaî Vitézul,

trecu Dunărea pe la Giurgiu și înaintă până la Călugăreni pe Argeș, unde Mihail nu se sfi a'i eși înainte la 13 August 1595, de și avea cu el numai 16,000 ómenî. Turcii fură de o dată bătúți și respinși; Mihaiú însă, vėđėnd numėrul lor cel mare, hotări să se retragă pe Dėmboviță spre munți până vor veni și ajutóarele din Transilvania și Moldavia. La 15 Octombree sosiră în adevėr Sigismund din Transilvania cu 37,000 oștenî și Ștefan Răsvan domnul Moldaviei cu 3,200 ómenî de arme. Sinan Pașa, care până atunci intrase în București și aședase domn acolo pe un Bogdan fiul lui Iancu Sas din Moldavia, cređėnd că cu acėsta s'a finit resbelul, plecase ínapoi către Giurgiu, dupe ce lăsase o sumă de oștenî în București și prádase tot ce găsisese. Armata íntrunită a celor trei domni lăsă Bucureșci la o parte și se luă dupe Turci la Giurgiu, unde 'i ajunse la 25 Octombree și 'i bātu atăt de cumplit în cāt cea mai mare parte se íneacă în Dunăre, iar Sinan Pașa se sinucise de rușine. În urma acestui resboiú, Mihail curăți țera de Turci și alungă cu lesnire pe domnul pus de ei în București. Aci aliatul sėu domnul Moldaviei clădi spre pomenire o biserică aflátóre și până astăđi cu numele de *Răsvan Vodă*, iar Mihaiú zidi și el una, pe délul numit *Spirea*, care pórtă numele sėu; dupe care atăt Răsvan cāt și Sigismund se íntórse fie-care íntu ale sėle.

În curėnd ínsă posițiunea țerei se găsi din nou amenínțată prin acea că Sigismund vėndu Transilvania Nemților, iar Andreiú Batori fratele sėu, nevoind a priimi pe Nemți, alergă să facă legătură cu Turci.

Mihail, vădând că Ungurii nu se țin de legătura lor cu Români și că aceștia vor rămânea iarăși singuri în față cu Turcii, hotări atunci ca să apuce înainte și să alunge pe Batori din Transilvania pe care s'o uniască sub domnia sa cu România. La 13 Octombrie 1599 Români în număr de 30,000 intrară în Transilvania și înaintară până la Sibiu, unde bătură de tot pe Ungurii lui Batori, carele apucă fuga singur, însă fu prins și ucis de către chiar unul din Secuiei săi, care și aduse capul lui la Mihail, credând că va fi bine priimit. Mihail pedepsi pe trădător cu moarte și înmormântă cu cinste pe Batori, plângându-l cu cuvintele că: *sărmanul popa! mai bine ar fi căutat de biserică*, pentru că Andrei Batori era *Cardinal* adică popă mare nemțesc. Această victorie a Românilor făcu pe Mihai domn peste totă Transilvania, dupe care la 1 Noembrie el intră cu mare pompă în Alba Iulia capitala țerei. Aci fu primit cu mare bucurie de Români apăsăți până atunci de Unguri, cărora Mihai arătându-le sabia sa, pe care fiind stângaciă o purta în mâna stângă, li duse că de aci înainte *sabia Românească nu va mai cunoște privilegii ungurești*. Ungurii vădându-se la strimțore cerură ajutor de la Leși. Aceștia, pentru a slăbi pe Români, începură prin a resturna în Moldavia pe Ștefan Răsvan aliatul lui Mihai, numindu-se domn acolo partizanul lor Ieremia Movilă, din nămul vestitului *aproaf Purice* de pe timpul lui Ștefan cel Mare. Dar când unii purici ajung movile, adică când unii ómeni mici ajung la treburi mari, fac de multe ori ca țiganul carele, când s'a vădut împărat, ântăi pe tatăl său a spânzu

rat. Aşa şi Ieremia Movilă, pentru ca să fie domn, a primit a se face aliatul Ungurilor în contra Românilor şi începu să se prepare pentru a încurge Muntenia, în lipsa lui Mihaiu, spre a pune domn şi acolo pe fratele său Simion Movilă. Mihail, simţind de acestea, plecă cu armata sa de la Alba-Iulia la Moldavia şi nevoi pe Ieremia Movilă să fugă în Polonia la 6 Maiu 1600. Atunci Mihail, înţelegând că Românii nu se vor putea ţine de cât numai într-un cât se vor afla toţi întruniţi sub un singur guvern, hotări să ţie pe séma sa şi Muntenia şi Transilvania şi Moldavia. Pentru acesta Mihail, aşedându-se la Alba Iulia, se intitula Domn al tuturor ţerilor Române şi atâta de mare fu atunci puterea numelui său, în cât primi felicitări pentru acesta chiar din partea Sultanului Turcilor, cari se mira, împreună cu toţi cei alţi streini, de vitejia lui însemnată, pentru care de la toţi i s'a dat numirea de Mihail *Viteazul*. Ast-fel sub domnia lui Mihail V Românii se aflară din nou întruniţi într'un singur stat ca pe timpul lui Traian.

Acastă stare fericită nu ţinu mult, căci Ungurii din Transilvania preferiră a se închina Nemţilor de cât a fi guvernaţi de Români. Ei se revoltară dar cu ajutorul Nemţilor şi bătură oştile cele ostenite ale lui Mihaiu, în 18 Noembre 1600 la satul Miroslau, unde cădură 11,000 de Români. Pe de altă parte Ieremia Movilă, întorcându-se cu oşiri Polone, alungase pe fiul lui Mihaiu din Moldavia şi intrase în Muntenia. Mihaiu fu silit atunci să lase Transilvania şi să se întorcă în ţeră, pentru a'şi apăra vetrele părinteşti. Dar aici rămăseseră Grecii, cari, pentru ca să'şi scape averile de

prada Polonilor, primiseră deja domn pe Simion fraatele lui Ieremia Movilă, dându-le prinși până și pe copii și pe dómna lui Mihaiū, carii fură vânduți la Tătari. In asemenea împrejurări Mihaiū, vădënd că totul este pierdut pentru Români din cauza Ungurilor în Transilvania și a Grecilor în România, se hotări se jóce și el tot pentru tot. El lăsă dar în România pe doi generali ai sei numiți Frații Buzești cu ceva oști, carii să mai ție lucrurile, și, luând cu sine numai pe Banul Mihalcea cel mai înțelept dintre boerii Români, plecă în 25 Decembre 1600 tocmai la Beciū (Viena), unde se afla cu reședința Rudolf împăratul Nemților. Acolo el promise să se închine Nemților, dacă ei îl vor ajuta ca să stăpânescă tóte țerile române, precum le întrunise prin vitejia sa. Nemții, vădënd că Ungurii după ce bătuseră pe Mihaiū la Miroslau, nu mai voiaū să se închine lor precum făgăduiseră, primiră propunerile lui Mihaiū și'i deteră 10,000 galbină, cu carii Mihaiū ridică din nou óstea sa și plecă asupra Ungurilor din Transilvania. Totuși Nemții, temându-se că nici Mihaiū nu'si va ținea cuvântul de închinare, trimiseră împreună cu dênsul pe un general al lor cu numele Basta, care avea cu el și óste nemțescă. Mihaiū bātu cumplit pe Unguri la satul Goraslaū, în 3 August 1601, omorându-le 10,000 ómenī și luându-le 45 tunuri; dar în 19 August, pe când Mihaiū se afla cu tabăra la satul Torda cu gând să plece asupra Tătarilor spre a'si scóte familia din robia lor, Basta năvăli cu Nemții fără veste asupra lui și 'l ucise, pentru ca să pue el stăpânire pe Transilvania în séma Nemților. Banul Mihal-

cea fu de asemenea ucis. Când prinseră de veste oștenii Români, apucară armele ca să resbune aceste ucideri, dar, remași fără comandă, ei cădură în confușiune și fură nevoiți a se retrage cu mari greutate în țară, aducând cu sine numai trupul lui Mihaiu, carele fu înmormântat în mănăstirea Dealului de lângă Târgoviște. Așa se fini, prin mâinele Nemților vicleni, acest erou care nu putu fi alt-fel oborît prin armele nici unuia din dușmanii săi cei mulți, care înălță sus numele Românilor și care, dacă n'ar fi avut aface cu ómenii ca Basta, Sigismund și Ieremia Movilă, ar fi scăpat de atunci pe Europa de Turci și pe Români de Unguri.

Uciderea lui Mihaiu nu fu de nici un folos pentru Nemți, căci Ungurii, îndată ce se vădură scăpați de dînsul, alungară pe Nemți și, puindu'si domn dintre ei pe Moise Secheli, se luară dupe oștile Române asupra Munteniei. Acolo Frații Buzești alungaseră pe Simion Movilă cu Polonii lui și, auđind de mórtea lui Mihaiu, aleseră domn pe Șerban Basarab. Acesta cu 10,000 oștiri române, cari mai rămăsese în picióre, intră în Transilvania și bătu atât pe Secheli, pe care'l și ucise cu 4,000 de Unguri la 1603, cât și pe următorul său Gabriil Batori la 1611, când ucise 6,000 de Unguri. Dar, cu asemenea resboae, oștirile române se stinseră și ele așa fel în cât Români fură siliți să se lase de resboae până în ȕilele de astăđi. Lăsându-se de arme, Români încercară atunci a se apuca de carte. Basiliu Lupul domnul Moldaviei și Mateiu Basarab domnul Munteniei, reînfințară pentru prima óră școli și tipo-

grafii românești. Dositeiū mitropolitul Moldaviei puse psaltirica în versuri frumoșe românești. (25) Costineșcii în Moldavia și Grecineșcii în Muntenia începură a scrie *letopisișele* adică istoria țerei. Tot atunci se puseră în scris și legile românești, cari se cunoșceau de mai nainte numai prin tradițiuni verbale sub numire de *obiceiul pământului*. Tot pe atunci în fine Ungurii din Transilvania, pentru ca să scape de Nemții catolici lepădară latinitatea papală, îmbrățișând cultul numit *Calvin protestant*. Românii începură a scóte și ei atunci pe la 1640 din biserică și din stat limba slavonă, pe care o adoptase la 1450 numai de grija Ungurilor. Basiliū zidi și o biserică frumoasă în Iași cu piétră săpată de sus până jos și cu numele de Trei-Erarchi, în care aduse mósștele St. Paraschiva care se află acolo și până astăzi. Amêndoî acești domni Basiliū și Mateiū fură ómenî cu mari talente și cu inimi fórte înalte, carii voiau să îndrepte starea țărilor române prin tot felul de aședă-minte noi și folositóre, necesitate de propășirea generală a timpurilor. Din nenorocire intrigile grecești făcură că ei se luară până înfine la cértă. Basiliū intră cu óste în Muntenia însă fu bătut la Nenișor pe Ialomița. Mateiū fu bătut mai târziu la Focșani și apoi Basiliū iarăși fu bătut la Finta lângă București. Norocire însă că acum nu se mai băteau Români cu Români, căci oștenî Români numai erau, ci se băteau numai Arnăuții lui Basiliū Lupul cu Sârbii Seimenî ai lui Mateiū Basarab. În fine se alese numai acésta că Basiliū fu vândut de lefegii sei la Poloni, iar Mateiū Basarab fu ucis de ai sei chiar în palatul seū de la Têrgoviște.

Cu asemenea streini lefegii se mai bătură între ei și alți domni ori de câte ori voiră, dar, la aceste întrigi domnești personale, poporul român nu lua nici o parte, și numai cu mult greu la anul 1684 Șerban Cantacuzin putu să mai strângă ceva ôste, când Românii fură siliți a merge cu Turcii să se bată cu Nemții la Viena, unde până astăzi se păstrează o cruce mare de piétră cu pomenirea numelui Românilor, pe locul unde ei se aflaū tabarați. De alt-fel în zadar domniî români mai încercară să facă legi de alungare pentru Greci din țéră, (26) căci poporul român căduse cu Mihaiū Vitézul și se afla acum robit așa de tare în cât, pe la 1690 când Sobieschi cel Mare regele Leșilor a intrat cu ôstea în Moldavia, nu se mai găsiră de cât 18 Plăeși români, carii, închizându-se în cetatea Némțului, ținură în loc ôstea lui Sobieschi, până când fu silită a se retrage de lipsa hranei și de apropierea erneli, dupe ce prădară Sucéva și Iașiū răpind vechea corónă a lui Alexandru cel bun și tôte documentele istorice ale țerei. Totuși bravura acestor 18 Plăeși este de ajuns pentru a dovedi că tăria Românilor în veac nu pere, *Virtus romana rediviva*. Infine pe la anul 1700, începând a se ridica la răsăritul României, un nou imperiū al Rușilor și vădënd că împăratul Rușilor Petru cel Mare, care civilizase pe Ruși cu ajutorul unora dintre Româniî mai învățați, *) precum Petru Movilă care era Archiepiscop la Chiev și Nicolae Miclescu care era Sfetnic (consilier) la Moscua, bătuse acum pe toți vecinii

---

*) Hajdeu, Discurs la scôla din Hotin 1837.

lui Svezi, Poloni și Tătari, Românii se încercară a se alia cu acești noi vecini, cari erau creștini orientali ca și noi. Dimitrie Cantemir domnul Moldaviei și Constantin Brâncovănu domnul Munteniei făcură legătură de apărare comună cu Petru cel Mare, însă Rușii fură bătuiți de Turci la Fălciū pe Prut. Cantemir scăpă nu mai cu fuga în Rusia, unde și muri, dupe ce scrise cea mai bună istorie și geografie despre Români, care se păstrează și până astăzi. (27) Constantin Brâncovănu fu prins de Turci și tăiat la Constantinopoli împreună cu 7 fii ai lui. (28) Atunci Grecii se folosiră de supărarea Turcilor și căpătară cu dare de bani, de a fi ei domni în țera Românescă.

Așa dar cu începutul secolului XVIII Românii se găsiră căduți cu totul în mâna streinilor, numai pentru că nu'și ținură casa bine, puind în ea pe streini cu prea multă bunătate. Turcii, mănioși pentru că Românii cercaseră a se lega cu Rușii, luară Românilor dreptul de a'și mai avea domni dintre ei și începură a trimite, la fie-care trei ani, domni în țerile noastre câte pe un Grec din Țarigrad, care promitea Turcilor să dea bani mai mulți. Acești Greci purtau numirea de Fanarioți, pentru că locuiaū în o parte a Țarigradului, care se numește Fanar, unde se află aședată și patriarchia din Roma nouă *). Acești domni Greci, venind în țeră, luară mai ântêiū orî ce remășițe de arme

---

*) Constantinopoli sêi orașul Sf. Constantin se numia la Grecii cel vechi *Bizantin*. Romanii o numia *Roma nouă*. Slavii o numesc *Țarigrad* adică oraș împărătesc. Turcii o numesc *Stambul*.

de pe la Români și aduseră cu sine numai garnizone turcești și arnăuțești. Apoi, pentru a scote banii dați la Turci și a se îmbogăți atât ei cu toate nămurile lor cât și spuzimea de Greci cari veniau pe lângă fie-care din ei, vândură mai întâiu toate boeriile țerei numai pe bani, precum cumpăraseră, și ei domnia. Dupe aceea începură a scote în țără nenumărate biruri precum: *oerit*, *văcărit*, *pogonărit*, *dijmărit*, *vinărit*, *stupărit*, *porcărit*, *găinărit* și tot felul de alte dări ordinare și de așa numite ajutorinți extraordinare. Apoi opriră pe Români de a nu putea vinde nimic de cât la Greci și la Turci și cu prețul cu care aceștia voiau să cumpere. Grecii îmbogățindu-se cu chipul acesta, introduseră apoi în țără tot felul de marafeturi orientale. Așa, pe când chiar domniii Români trăiau altă dată numai cu abale și cu scórțe Românești și cu tacâmuri de lut *), cel mai de pe urmă Grec ajungea acum să pórte une ori numai cacomuri, să se culce pe covóre de mătase și să mănânce pe tipesie de argint. La curtea domnilor, în loc de vechii *armași* ai țerei, se creară boerii noi: *ciubucci* pentru ciubuce, *cafegii* pentru cafele și *bostangii* pentru calpacele în formă de bostan, pe care Grecii le introduseseră în locul căciulelor românești, precum introduseră și totă îmbrăcămintea turcască cu anterie, bernevici, mestii etc. Ast-fel boerii și clerul nu se mai cunoșcea din Greci și din Turci, iar poporul, ne mai găsind ajutor, nici la domn care era Grec, nici la boeri cari erau amețiți de Greci, nici la mănăstiri

---

*) Macarie. Călătorie de la Alep la Moscva 1650.

care erau închinat la Greci, începură unii să pribegiască prin locuri streine, scădându-se satele și orașele țerei, iar alții se apucară de haiducie pe la munți și codri, resbunându'și cumplit asupra ori cărui Turc, Grec, său asupritor care cădea în mâinele lor. Ceî mai mulți însă cădură în nesimțire de tóte, ne mai voind a lucra său a aduna nici chiar pentru sine, de cât numai cu ce să'și ție sufletele, de vreme ce vedeau că nu mai puteau să aibă nici un ogor, nici o vită, nici o pasere, nici măcar o muscă de albină, fără să plătiască pentru ea tot felul de dări și fără să nu fie luate chiar cu totul, de Greci său de Turci, fără nici o regulă și lege. Așa dar Românii se închiseră în sine, precum se închide tótă firea în timp de eamnă și vreme grea, lăsând să trecă peste capetele lor, atât mai multe resbele ale Turcilor cu Nemții și cu Rușii, precum și 68 rânduri de domnii Grecești în timp de 100 de ani cu tot felul de Mavrocordați, Calimahî, Muruzești, Sutiești, Carageli și mulți alții *ejusdem farinae*. În tot acest timp virtutea Românescă nu se mai manifesta de cât prin fapte individuale ale câte unui dintre vechii boeri Români, cari protestaū din vreme în vreme fără nici un altă rezultat de cât acela de a fi surghiunit de Greci său tăiat de Turci. (29) De alt-fel istoria generală a Românilor din acest timp nu are de înregistrat de cât ciuntiri de pământ românesc. Așa Turcii reșluiră pe séma lor Giurgiu, Brăila, Ismailul, Kilia, Benderul și Hotinul, pentru a zidi cetăți de apărare în resbóiele lor cu Nemții și cu Rușii. În aceste resbóie însă Turcii începură a slăbi și a fi alungați de

Ruși și de Nemți, de prin toate părțile din stânga Dunărei. Pe la anul 1913 Nemții cuprinseseră Oltenia și o stăpâniră 20 ani până la 1739 când Turcii o luară înapoi. Dar la 1775 Turcii cedară Nemților totă partea de sus a Moldaviiei numită Bucovina, cu vechea capitală Suceava și cu mormântul lui Ștefan cel Mare, precum cedară și Rușilor la 1812 totă Basarabia adică totă țera dintre Nistru și Prut. Românii protestară puternic, mai cu seamă la 1775 cu domnul lor Grigore Ghica, carele fu pentru acesta tăiat de Turci, dar, armele lor, fiind luate de Greci, ei nu fură ascultați.

V

ROMÂNII ȘI LUMEA DE ASTĂZI

SAU

Reînvierea Românilor prin minte.

Românii căduseră dar în secolul XVIII, însă înainte de a cădea, ei ținuseră pept timp de 1,000 ani în contra barbarilor vechi și de 500 de ani în contra barbarilor moderni, adică a Leșilor, a Ungurilor ș'a Turcilor. Acastă tărie a Românilor dete timp Rușilor să ridice împărăția lor de astăzi și să respingă pe Tătari și pe Turci până dincolo de Dunăre, iar Nemții putură a supune pe Unguri și pe Leși. Tot ast-fel cele l'alte némuri mai de la apus, mai cu seamă Francesii, putură a se lumina în pace din ce în ce mai mult, prin tot felul de științe și meșteșuguri, așa fel cât, pe la 1792, proclamară în lume o mare lege nouă de ci-

vilisațiune numită *legea drepturilor omului*, dupe care lege nici o națiune cât de mică și nici măcar un singur om cât de nevoiașu nu mai pôte fi robit nici siluit numai prin puterea brutală a celui mai tare. Acastă lege răspândindu-se ca fulgerul prin toate popóarele, făcu și pe Români să înțelegă că nu mai aveau nevoie numai de arme pentru ca să se ridice, ci mai mult de știință și de învățătură, adică de cuvinte cu cari să-și scótă dreptatea în lume. Românii din Transilvania fură cei mai ântâi cari se deșteptară ca uni ce aveau în ajutor scólele Nemțești; dar, fiind-că Ungurii nu 'i învoiau să se folosescă de aceste ajutóre, Românii se sculară și cu armele în contra lor sub conducerea lui Nicolae Ursu pr anumit Horia. Totuși Românii, fiind încă slabi de minte, fură bătuti atunci până în fine, iar Horia fu sdrobit pe o rôtă la Alba-Iulia în 28 Februarie 1795. El muri însă cu mândrie și cu tărie, strigând în gura mare că *pentru nația lui móre* *). Împératul Nemților Iosef II, vedënd acastă tărie nesecată a Românilor, mai ușurară ceva robia lor despre Unguri, dându-li și dreptul de a-și avea scólele lor. Atunci Românii Petru Maior, (30) Gheorghe Șincai (31) și Ioan Cichindel (32) începură să scóță la lumină prin scrierile lor toate drepturile Românilor, iar Românul Gheorghe Lazăr, venind din Transilvania, fundă o scólă Românescă la Sfântu Sava în Bucuresci, care există și până astăzi, complectată în *Univesitate* adică scólă pentru toate științele. Tot pe atunci Românul Gheor-

---

*) *Tesaur de monumente istorice*. Papiu Ilarian. Bucuresci 1865.

ghe Asache, care studiase la Roma veche, fundă o scólă Romănescă la monastirea Socola din Iași, care de asemenea se păstrează și până astăzi complectată prin a doua Universitate Romănescă.

Intre acestea la 1821 adevărații Greci din Elada se sculară în contra Turcilor ca să scuture jugul sub care zăcea de la căderea Bizanțiului adică de 300 de ani. Acești Greci nu erau stricați ca Fanarioții din Țarigrad, ci erau un popor creștin apăsați ca și Românii, nu numai de Turci ci și de însuși popii și boerii lor. Românii erau gata să se unescă cu dênșii ca să scape cu toții de jug. Din nenorocire Fanarioții, cari erau și ei Greci, isbutiră a înșela pe connaționali lor ca să se încerce a pune stăpânire mai ântêiū asupra țărilor nôstre pentru ca Fanarioții să nu pérdă domniile acestor țeri. Cu asemenea plan Ipsilante șeful Grecilor întră în România și înarmă pe toți Grecii din țeră, cari începură îndată să prade mai ântêiū pe Români. Dar Românii apucaseră acum a se lumina ceva cu învățăturile bărbaților mai răsăriți, și deci se sculară numai de cât în contra Grecilor sub conducerea unui Oltean cu numele Tudor Vladimirescu. Grecii prinseră cu înșelăciune și uciseră pe Vladimirescu la Têrgovișce, dar când veniră Turcii, Grecii, remași fără nici un ajutor de la Români, nu putură să isprăvescă alt de cât să fugă seū să fie tăiați în tôte părțile și mai cu sémă la Drăgășani peste Olt. Atunci Turcii, înțelegând viclenia Grecilor, înapoiară Românilor dreptul de a avea domni dintre ei și *ast-fel Românii scăpară de Greci.*

Totuși primii domni Români Ión Sturza în Mol-

davia și Grigore Ghica în Muntenia nu putură întreprinde de o dată lucruri mari, căci țera se afla încă cădută; dar ei alungară pe Greci din țară și înlocuiră scólele Grecești cu scóle Românești. Aceste scóle nu puteau fi iarăși multe și mari de o dată căci nu erau încă nici profesori, nici cărți Românești, și apoi în curând, adică la 1829, se urmă prin țară un nou război înfricoșat între Ruși și Turci, care sili pe amândoi domni să se retragă și care ruină din nou pe Români. Până în fine Rușii bătură de tot pe Turci, îi scoseră cu totul din Brăila și din Giurgiu și îi alungară pentru tot-dea-una peste Dunăre; iar Românilor, în schimb pentru ajutorul ce li dăduseră atât cu care (cărute), cu vite și cu produse cât și cu câți va haiduci sub comanda Românului Solomon, Rușii, la pacea ce făcură cu Turcii, la Adrianopoli (*Odriu, Edrene*) peste Balcani, luară pe Români sub protecțiunea lor, puind condițiune ca Turcii să'si primască numai tributul datorit dupe vechile legături ale Românilor, iar de alt-fel să nu se mai amestice la nimic în țera lor fără scirea Rușilor. *Ast-fel Româniș scăpară și de Turci.*

Acum puindu-se domni în Moldavia Mihail Sturza și în Muntenia Alexandru Ghica, Româniș începură a se pune și mai cu inimă la lucru și la carte. Se făcură legi noi numite *regulament organic*, care mai ușurară poporul liberând comerțiul și sporind agricultura. Scólele Românești se înmulțiră prin toate orașele țerei și se înființară pentru prima oră teatre și gazete Românești. Cogălnicenu, (33) Alexandri (34) și Negruți (35) în Moldavia; Bălcescu, (36) Bolintinénu (37) și Eliade (38)

în Muntenia; Barițiu, (39) Mureșanu (40) și Barnuțiu (41) în Transilvania; Hajdeu în Basarabia (42); Pumnul în Bucovina, (43) împreună cu mulți alții în toate părțile, deșteptară pe Români prin tot felul de scrieri de învățături și de cântări. Francesii, Englesii, Italienii și toți streinii cei mai depărtați aflară cu mirare și cu bucurie de numele și faptele strămoșești ale Românilor, pe cari pînă atunci unii streini nu i știeau de fel, iar alții socotiau că sunt de un neam cu Grecii, cu Turcii sîu cu Rușii. Streinii mai din vecinătate însă începură a se speria de progresele Românilor, vedîndu-i înzestrați de natură cu talente și puteri de învățatură mai mari de cît ale lor. (44) Rușii începură dar să pue pedici Românilor, și, vedînd că Alexandru Ghica domnul Munteniei începuse a face scolii pînă și prin sate, cerură destituirea lui la 1842, cînd apoi se alese domn George Bibescu. În Transilvania de asemenea Ungurii se sculară asupra Nemților pentru că aceștia protejau pe Români la scolii. Românii se sculară și ei la 1848, sub conducerea lui Eliade în Muntenia și a lui Iancu Avram în Transilvania, cerînd ași avea libertatea lor în trebile lor. În Transilvania se făcu multă vîrsare de sînge, căci acolo Românii se luptau asupra Ungurilor în alianță cu Nemții; Nemții însă, după ce învinseseră pe Unguri, nu făcură Românilor nici o dreptate. Dincóce de Carpați Românii aveau de luptat asupra Turcilor și a Rușilor. Pe cînd generalul Român Magheru intrunea o tabără de oșteni la Olt în câmpii numiți ai lui Traian, Turcii intrară fără veste în București sub comanda lui Omer Pașa. De și nu se mai afla în Dea-

lul Spirei de cât numai o singură companie de soldați pompieri, totuși aceștia ținură pept cu avangarda Turcilor luându-le și două tunuri, dar, venind mai apoi armata cea mare a Turcilor, Românii fură împrăștiați, dupe care Turcii și Rușii ocupară țera doi ani de zile. Lucrurile se finiră prin acea că Rușii, învoindu-se cu Turcii la Balta-Liman, puseră domni tot cu regula de mai nainte pe Grigore Ghica în Moldavia și pe Dimitrie Știrbei în Muntenia, iar Românii din Transilvania remaseră tot în mâna Ungurilor. Acum însă Românii, găsindu-se mult mai luminați prin învățătură de carte, protestară în scris în toate părțile și protestarea lor fu ascultată de celelalte națiuni din Europa, mai cu seamă de Francesi, cari cunoșeau acum că suntem de aceeași rasă latină ca și ei, adică din același neam al vechilor Romani, și că erau dator să lupte acum pentru Romani, precum luptaseră și Românii mai nainte, timp de atâta vecuri, pentru Europa. Ast-fel dreptatea Românilor eși la lume. În urmare de acestea la 1853, vedând că Rușii ocupaseră iarăși România cu oștiri sub cuvânt că au certă cu Turcii, Francesii se uniră cu aceștia, cu Englezii și cu Italienii și porniră resboi în contra Rușilor, pe cari îi bătură așa de cumplit la Sevastopoli în Crimeea, în cât făcură pace cu condiție ca să întorcă Românilor partea de jos a Basarabiei, cu ținuturile Bolgrad, Ismail, Chilia și Cahul până la marea Neagră, și să nu se mai amestice de fel în treburile Românilor fără știrea tuturor celorlalte puteri, adică națiuni mari din Europa. *Ast-fel Românii scăpară și de Ruși.*

În urma acestei păci, care fu încheiată la Paris în 1856, Româniî de dincócî de Carpați, remâind scăpați cu totul și de Greci, și de Turci, și de Ruși, se întruniră pentru tot-dea-una în un singur stat, alegându-și la 1859, atât cei din Moldavia cât și cei din Muntenia, un singur și același domn pămêntén pe Alexandru Ión I Cuza. Sub conducerea acestuia, Româniî, numai în vr'o 7 ani, începură a se întórce cu pași repezi către vechile lor virtuți stremoșești. Așa în 1859 desfințară tóte boeriile nominale, păstrând numai serviciile publice reale; în 1860 reintroduseră în stat scrierea cu litere latine stremoșești; (45) în 1863 desrobiră mōnastirile închinat patriarhilor grecești, carîi stăpâniau până atunci a treia parte din moșiile adică pămênturile Românești; în 2 Maiu 1864, nu numai că desrobiră pe țeranî de boerescul séu claca, la care fuseseră supuși din timpul lui Mihaiu Vitézul, dar 'i făcură și moșnenî din nou precum au fost stremoșiî lor, împroprietărindu'i (dându-le în de veci proprietate) câte pe un număr pogóne de pămênt, cu dreptul de a lua parte la trebile țerei în adunările obștești, prin deputați aleși de către ei în un colegiū numit al patrulea; la 1865 se făcură legî noi numite *codul Român*, cu dreptate de o potrivă pentru toți și cu îndatorire pentru toți de a se lumina prin învățatură obligatóre.

Apoi se făcură în tóte părțile șosele, drumuri petruite și poduri de fer peste tóte apele, chiar și peste Olt și peste Buzeu, care de când țera nu se pomenise a fi prinse cu poduri stătátóre. Se începură și drumuri de fer și se încheiară contracte pentru a se fabrica în

țeră tunuri și arme. În fine se înființă o scôlă specială numită Macedonénă, în care, aducându-se la învățatură cu cheltuiala Statului tineri români de peste Dunăre, se trimitiaū apoi ca învățători pe la locurile lor, spre a înființa scolî Românești și pentru Românii din Dacia Aureliană. (46)

În fine la 1866 se alege domn al Românilor M. S. Carol I, înrudit cu toți împărații pământului și cu drept de moștenire în vecii vecilor.

Ast-fel se dovede și în ziua de astăzi că tăria Românescă este tot-dea-una vie: *Virtus Romana rediviva*.

CONCLUDERE.

Istoria națională ne învață dar și ne dovedește:

1. Că noi Românii suntem *némul* cel mai de frunte din lume, ca unii ce ne tragem din vechii Romani de la Roma din Italia, cari, prin tăria lor de suflet, aū ajuns de la un singur oraș să domnescă peste tótă lumea, și că prin urmare suntem datorî a nu perde nici o dată tăria de suflet strămoșescă, pentru ca să nu ne perdem *némul*.

2. Că moșii noștri Românii de la Dunărea de jos, pentru a se ține cu tótă inima de legea creștină, s'aū lepădat de orî ce gând de cucerire asupra altor *némuri* și aū întrebuintat tăria lor de suflet pentru a'și ține țera numai cu sapa, creștinând frățesce pe toți barbarii, cari trecură prin țera lor, și că prin ur-

mare și noi trebuie să ne ținem de legea și de plugăria părintescă cu totă tăria de suflet strămoșescă, dacă voim a ne ține neînstreinate *moșiile*, adică țera moșilor, strămoșilor noștri.

3. Că părinții noștri, ori de câte ori au vădut că streinii, precum Ungurii, Leșii și Turcii, voiau să răpescă cu puterea pământurile noastre strămoșești, au făcut din ferul plugului lor arme și au stat la luptă cu tărie de suflet toți la un loc, de la mic până la mare, unul asupra Țeșce, așa cât țera n'au putut fi nici o dată robită cu sila; prin urmare și noi trebuie toți să fim în tot timpul gata de luptă cu tăria de suflet strămoșescă, ori când vre un strein de altă lege seú de altă limbă s'ar încerca să ne stăpânescă țera seú să ne răpescă pământurile, priimind mai bine mórte de cât robie seú necinste pentru noi și copii noștri.

4. Că streinii numai atunci au putut să răpescă o parte din pământurile românești, când au amăgit cu vicleșug pe Români ca să'i priimescă în casa lor frățeșce, precum au făcut Ungurii și Grecii; prin urmare noi suntem datorii a fi cu băgare de seú și cu tărie de suflet strămoșescă, când avem a face ceva cu streinii, ca să nu ne mai stricăm *casa* strămoșescă prin înșelăciune.

5. Că numai prin *minte*, adică înmulțind scólele și învățăturile am ajuns în Ția de astăzi a mai scăpa de streinii cari ne înșelase, și a ne reuni la un loc, cei de dincolo și dincóce de Milcov, și că prin urmare suntem datorii a ne spori mintea prin învățătură, cu totă tăria noastră de suflet strămoșescă, dacă voim a ne

ridica și a ne întruni toți cei din stânga și cei din dreapta Dunărei de la Tisa și Nistru până la mare, fiind că numai prin minte vom putea a ne apăra unul asupra Țece, adică noi 10,000,000 de Români cu 100,000,000 de Ruși slavii de peste Prut său de Nemți Șvabi de peste Tisa, așa cât să ajungem a sta toți bine, fără a ne teme de nime și fără să avem nevoie de nime.

Să avem dar tot-dea-una în mintea și în gura noastră, următoarele cuvinte ale poetului nostru Alexandri:

Astăzi lumea se deșteaptă din adâncă letargie
Ea pășește cu pas mare către țelul mult dorit
Ah! treziți-vă odată frații mei de Românie!
Sculați toți cu bărbăție;
Dioa vieții aș sosit.

Numai tu popor Române să zaci vecinic în orbire?
Numai tu să fi nevrednic d'acest timp reformator?
Numai tu să nu ieși parte la obștesca înfrățire,
La obștesca fericire,
La obștescul viitor?

Sculați frați d'același nume, iată timpul de frăție!
Peste Dunărea măréță, peste Prut, peste Carpați
Ridicați brațele vóstre cu puternică mândrie
Și d'acum pe vecinicie
Cu toți mânilé vė dați.

A P E N D I C E.

---

(1) Istoria având de obiect a povăţui generaţiunile viitoare, prin exemplul moşilor strămoşilor de mai nainte, învăţătorul să se servescă cu acest fapt istoric pentru a esplica elevilor iubirea de ţară şi de agricultură, care au format puterea strămoşilor noştri şi care până astăzi face că Românul se numeşte cu mândrie pe sine *ţeran agricultor*, adică om de ţară lucrător de pământ, şi nici cum *ciocoş* şi *venetic*, adică schimbător de loc şi ocupându-se numai cu marafetură de vorbe şi de hârtii. Ast-fel învăţătorul să nu cum-va depărteze mintea copiilor de la agricultură, singura meserie mai naţională şi mai temeinică, căci pământul rodeşte în veci şi dă mai sigur de cât orî ce alte meserii. Trebuie numai să facă pe Români a înţelege cum, prin cetirea cărţilor, vor putea, nu să ajungă popi şi logofeţi, ci să afle moduri îmbunătăţite de a lucra pământul aşa fel ca, de unde până acum au scos din el cu suta, să pótă scóte cu mia, şi aşa să pótă întâmpina toate nevoile şi să ajungă la traiu bun. Alt-fel orî ce îndemn din partea învăţătorului, care ar îndemna pe sătenii a se ocupa cu alt ceva de cât cu agricultură, departe de a'î folosi. li va fi de cea mai mare vătămare; căci popii şi logofeţii se vor înmulţi aşa de tare, în cât nu vor mai avea cu ce trăi, şi întreaga ţară va sărăci aşa cât nici sapă de lemn să nu mai fie. Învăţătorul dar

să pue pe elevi să citească numai cărți de morală, de istorie, și de științe fisico-naturale, și să dea exemplu de lucrări agricole, ocupându-se cu semănături și grădinării îmbunătățite și părăsind orî ce alte ciocoturi cu frase și cu poezii. Acesta este cu atât mai de nevoie cu cât, numai cu cunoscințele agricole de până acum, sătenii nu pot scote din pământurile, cu care au fost împroprietățiți la 1864, produse în de ajuns pentru a'și întâmpina nevoile, și prin urmare, îndată ce va espira termenul anilor în care sunt opriți de ale vinde, ei vor fi nevoiți să le vîndă la streini pentru datorii și atunci vor ajunge iar clăcași fără nici un căpătîi, preeum au fost nu de mult. Acesta va fi o mare vătămare pentru némul Românesc și totă respunderea va fi numai a profesorilor *sătești*, cari vor rămâne blestemați de Români, pentru că nu 'i-au deșteptat și nu 'i-au învățat cum să'și ție și să'și îmbunătățescă pogónele, cu care țera 'i-au căpuit cu multe sacrificii din partea proprietarilor mari, numai pentru binele obștesc al némului Românesc.

(2) Origina numelui *Galaților* de la Galî este contestată încă de istoricii cronologi pentru lipsa de documente autentice contimporane. — Pentru istoria filosofică însă nu póte fi tot așa, căci, vorbele fiind documentul etnografic cel mai fidel, numele Galaților vorbește prin sine însuși, precum numirea *Galiția*, este de ajuns spre a arăta calea pe unde semințiile Galice au intrat din Asia în Europa. Ast-fel avem până astăzi mai ântelă în Asia mica provincie *Galiția*, apoi la Dunăre orașul *Galați*, apoi în Polonia provincia *Galiția*, apoi țera *Galia* și în Anglia provincia Galilor. Aceste mi se pare că este de ajuns spre a se vedea ca cu ochii, cum Galii au intrat din Asia în Europa prin Bosfor și Dardanele urcându-se, pe malul mării Negre până la Dunăre, apoi pe drépta Carpaților până în Galiția Polonă, apoi răsbind negreșit tot pe de-asupra munților prin Prusia de astăzi până în Galia, de unde pătrunseră cu o aripă în Britania și cu alta în Ispania.

Aci aŭ trebuit să stea pe loc neputând, nici merge, nici a fi împinși mai departe, căci erau ajunși la marea cea mare, adică la Océnul Atlantic. Slaviî modernî se încercă a minți Galicismul Galiției Polone făcând să provină numirea ei numai de la orașul lor Galiș pe care 'l schimbă în Calic său Halicz. Dar o pronunție barbară nu pôte schimba fondul unei vorbe, precum orî ce lipsă de documente și orî ce interes de erudițiune Rosleriană său Panoniană nu pot schimba fondul nici unei tradițiuni conservate de populi întregi. — Adevărul istoricŭ nu va fi ajunsŭ, de câtŭ dacă documentele istorice vor fi explicate prin ajutorul vorbelor și a tradițiunilor populare, iar nu aceste din urmă prin cele ântâiŭ, căci nimic nu pôte fi mai autentic de cât mintea neîmpătimită și instinctul natural al popórelor. Ast-fel Senofont și Erodót merită cu drept cuvânt a purta titlul de *părinți istoriei*, căci ei nu se preocup de cât de cea ce înșiî văduse său popórele înșile știaŭ să spună; în vreme ce Tucídíd și Titu Liviu nu scriaŭ istoria de cât din punctul lor de vedere, pentru a avea, adică, ocaziune să producă bucăți literare cu discursuri imaginare. Sunt de părere că numai acest sistem greșit face ca istoriciî păstrați să atribue fundarea Galiției din Asia unei invasiuni Galice din Europa în Asia, cea ce nu s'aŭ mai vădut la nici un popor, căci tóte se găsesc mânându-se unul pe altul numai în susulŭ Sórelui. Totŭ ast-felŭ istoriciî încurcară din ce în ce mai multŭ arheologia Dacilorŭ și a tuturorŭ nému-riilor, numai pentru că se abătura de la tradițiunile seculare ale popórelor, său de la bunul simțiŭ etern al lucrurilor, bazându-se pe documente create tot-dea-una numai sub impresiunea unor împrejurări momentane. Cât pentru mine eŭ nu vęd altă cale mai logică, de a se descurca etnografia generală, de cât a se lua ca base fundamentali tradițiunile biblice, care sunt cele mai corespundătoare cu producerile naturale ale spațiului și ale timpului.

Așa tradițiunile tuturor popórelor și situațiunea lor naturală ni arătă că tóte aŭ plecat din Asia, întocmai dupe cum

și biblia pune légănul omenirei acolo, fie pe Eufrat, fie pe Ganges, unde. Himalaia, ca cel mai 'nalt munte de pe pământ, mi se pare că aș trebuit să fie cu osebite Araratul eșit mai întâiu de sub potop și pe care s'aș oprit corabia lui Noe, dacă potop și corabie aș fost. — Dar că aș fost nu mai rămâne vorbă, căci nu s'ar fi povestit la toate némurle și la toate popóarele. Apoi și starea actuală a ómenilor de pe suprafacia pământului denotă întocmai dupe biblie provenirea lor din cele trei mari familii a lui Ham, Sim și Iafet, căci până astăzi ómenii presintă trei culori distinse, având fația pelei lor négră, galbenă seú albă. În facia unei asemenea stări naturale, este destul simțul natural pentru a înțelege cine-va cum, la început căldura pământului fiind mai mare, primii ómenii seú Hamiții, numiți din vechime Etiopieni și astăzi Negri, aș trebuit să aibă sângele lor negru și aș alege spre așezare, ca primii ocupanți, părțile equatoriale unde să găsesc și până astăzi, ca cele mai lesnicioase prin rodirea lor și mai corespunzătoare cu temperamentul lor. — Semiții, seú al doilea rând de ómeni, urmând mult mai târziu, perdură negréla primitivă prin recirea succesivă a pământului și, ne mai având loc spre Sud-Vest, unde erau deja Hamiții, ei remaseră în Indochina, de unde emigrară spre Nord-Ost până în America pe la Bering; acolo însă, regăsind tropicele, pelea lor începu a se mai închide, devenind din galbenă roșie, brună sau măslinie, fără însă a se înnegri de tot, pentru că și tropicele se află deja mai recite. Acastă recire a pământului produsă în fine o a treia schimbare în colórea ómenilor, cari deveniră albi și ast-fel să constitui al treilea ném de ómeni numiți Iafetieni seú Arieni, cari, ne mai având loc nici spre Sud unde erau Hamiții, nici spre Orient unde erau Semiții, începură a emigra spre Nord Vest în părțile Europei.

Pentru a merge însă încóce, acestia întâlniră în calea lor o mare pedică în marea Négră și marea Caspică unită prin înălții munți ai Caucasului. Acastă pedică nevoi pe emigranți să se despartă în două ramuri din cari unii veniră în Europa

pe din josul mării Negre prin Asia mică și Dardanele, iar alții apucară pe din sus de aceste mări pe la Volga și Ural. Aceste două emigrațiuni, despărțindu-se pentru mai mult timp, se instreinară uniți de alții și constituiră două mari némurî cunoscute sub numele de Iranî séu Indo-Perși, și Turanî séu Fino-Tartari, de aceeași origină Ariană însă cu unele caractere deosebite. Fie-care din aceste mari némurî se sub divisară negreșit prin locuri și timpuri în mai multe rase și popóre, dar din tradițiunile lor populare și din situațiunea lor naturală, bunul simț póte trage o lege sigură și generală pentru urmări-
rile etnografice; că adică: tóte popórele venite din Asia în Europa pe din jos de marea Négră sunt de același ném Iranianc și tóte cele venite pe din sus de marea Négră sunt Turanice. Ast-fel Galii, Lătini, Grecii, Perșii și chiar Turcii sunt de același ném Iranianc; ast-fel Germanii, Ungurii, Slavii și Tartarii sunt de același ném Turanic. — Numai așa se póte esplica până astăzi antipatia instinctuale dintre Nemți și Latini, dintre Slavi și Turci. Dacă între uniți din ei sunt asemănări limbistice precum este și asemănare de culórea feței, aceste provin numai din aceia că ambii fac parte din aceeași rasă începătórie Arianica, și că Turanii, ajunși mult mai târziu, au învățat scrierea numai de la Iranii. In adevăr tótă civilizația antică este numai a Iranilor, ca uniți ce avură a trăi și a umbla prin partea cea mai lesniciosă a locurilor. Așa, până când Turanii retăciră mi de ani prin deșerturile nisipóse ale Tartariei și prin înghețurile Siberiei, Iranii se succedară mult mai cu lesnire prin câmpiele înflorite ale Eufratului și ale Dunărei, împingându-se uniți pe alții de-alungul Mediteranei până la marea Apusului, unde pământul se sfărsea sub picioarele lor. Atunci, dupe ce Iberii umplură Ispania, Etrușcii se opriră în Italia și Pelasgii în Tracia; Apoi Celții se suprapuseră în Galia, Britanii în Anglia, Galii pe Rin și Dacii pe stânga Dunărei; în fine Ionienii, mai grămădindu-se peste Pelasgi în Grecia, formară elementul Elenic, și în Italia pe acel Latin prin amestic cu Etrușci. Acum numai era loc în Europa și de

acea Persii, cu toate încercările lui Dariu și Artacserse, nu mai putură resbi acolo. Ei remaseră în Asia împreună cu Armenii, conservând până astăzi tipul cel mai curat al némului Iranic, cu statura naltă, ochii drepti, părul negru și nasul arcat. Toate aceste némuri Iranice, subdivisate în mai multe popóre, dar având toate pământuri fertile de locuit séu mări și riuri lesniciose de comunicat, s'aú putut cultiva mai mult și mai bine cu artele și cunoscințele de care s'aú găsit adăpate la pornirea lor de pe țărmii Gangeșului și a Eufratului, cu care șirul lor, prin pozițiunea locurilor, era nu cu totul întrerupt. Turanii însă, găsindu-se mai cu totul despărțiți de leagănul lor primitiv prin deșerturile Tartariei, perdură ori ce cultură și nu se înmulțiră de cât mult mai încet, așa cât de abia pe timpul lui Christos începură a resbi în Europa pe din sus de marea Négră, ajungând Germanii mai ântéiu până la marea Nordului, Slavi până la Baltica și Mongolii până la Azov, unde, prin contact cu popóarele Iranice, începură a se cultiva împreună, învățând de la ele scrierea și toate artele, și apropiindu-se ast-fel de ele prin civilizațiune, conservând însă până acum tot tipul lor distinctiv, cu starea mijlocie, părul roșietic, ochii plecați, și nasul turtit ca de Tatar. Negreșit că toate aceste emigrațiuni nu s'aú putut urma fără tot felul de amestecări, încrucișeri și suprapunerii de rase; dar a face din Slavi și Germanii Iranii și din Tartarii Semiți, numai pentru a esplica documente mai mult séu mai puțin autentice, nu póte fi de cât a merge în contra situațiunilor vădute în parte chiar cu ochii până astăzi. Resultă dar din toate aceste că, dacă Dacii s'aú contopit cu Românii așa de curând și cu desevêșire, cauza este numai că aparțineau ambii același rase Iranice, și că, dacă Romanii din Dacia nu s'aú contopit în mai mult de o mie de ani, nici cu Germanii, nici cu Slavi, nici cu Tartarii, cauza naturală este că rasa lor presintă totă diferența naturală dintre două rase atât de mult timp despărțite ca Turanii și Iranii. Urméază dar că Românii nu vor putea a fi coetopiți, nici de Ungurii Tătarii, nici de Nemții Ger-

manî, nici de Ruşii Slavî, de cât doar când tóte némurile pământului vor ajunge la o turmă şi un păstor. Nu mai ácsta áu fost scopul pentru care am spus aici urmăriile etnografice de mai sus.

(3) Învăţătorul are aici ocasiune de a face pe elevi să înţelegă cum nu este de ajuns ca omul să şcie numai a munci cu spor prin învăţatură dar şi a se păzi de neorânduile şi de obiceiuri rele, cari pot pot să'l facă a'şi perde tot sporul, precum este beţia, care móie capul omului áşa fel că póte să'l desbrace orî cine séu să se desbrace singur, orî cât ar fi altfel de priceput şi de vrednic. Deprinderile bune sunt de mai multă valóre şi de cât şciinţa, dovadă că Daciî, numai pentru că nu bea vin, áu putut bate în cât va chiar pe Romani, carií aveaú mai multe meşesuguri de cât ei, iar Romanií áu biruit până în sfârşit, numai pentru că aveaú şi ei deprinderi mai bune cu tăria lor de suflet, *Virtus Romana*. Să se îngrijescă dar învăţătorul să dea esemplu şi să desveţe pe Românî de la perderea Duminicelor şi serbătorilor pe la cârcîme, adunându-i pe toţi şi mai cu sémă pe elevi de la biserică la şcole, unde să petrecă povestindu-le fapte naţionale, séu cetindu-le cărţi despre natură în general şi despre agricultură în special, ca să póta ei afla idei de datorie către ţeră, de muncă cu spor şi de economie cu profit, căci fără amêndoué acestea nu vor putea ajunge la nici o îndreptare.

(4) Despre valul lui Trajan nu se găseşce nici o pomenire în istoriciî vechi, áşa precum însă rămăşiţele lui esistă şi până astăzi, istoriciî moderni esplică a fi el un drum făcut de Romani. Nu pot împărtăşi acéstă opiniune pentru că forma lui nu este acea obicinuită pentru drumurile Romane, care, departe de a fi săpate în pământ, erau înălţate în relief; apoi nici urma de piétră pe el nu se vede, pe când tóte drumurile Romane erau aşternute cu piétră, dupe cum presentă şi resturile drumului care ducea prin ţera noastră de la Turnul Dunărei pe Olt în sus la Turnul Roşiu. Apoi nici numirea de *valu* nu se găseşce nici odată întrebuiñată cu însemnare

de drum, ci numai de şanţu său săpătură de apărare, său de hotarnicire, precum sunt şanţurile cu care şi până astăzi se fortifică cetăţile şi se delimitează pământurile său moşiele, şi care presentă modul cel mai primitiv şi mai lesnicios de îngrădire şi apărare, fie în contra ómenilor, fie în contra viteilor. Cea ce au făcut pe uni să credă că acest şanţu putea fi un drum, este că el pe unele locuri se vede dublu; nu au băgat însă seamă că aceste două şanţuri se găsesc depărtate unul de altul aşa cât nu pot avea nici un raport cu şanţurile unuia şi aceluiaşi drum; apoi ce noimă putea avea ca Romani să facă un drum de-alungul Dunărei, când aveau de cale mult mai lesnicioasă pe însăşi Dunărea?*) Dar ceea ce poate explica, în mod mai logic şi mai evident, că partea câmpenă a ţerei despre Dunăre se găsea sub stăpânirea Romanilor încă de la primul resbel cu Daci, este că Trajan au putut să realizeze, pentru resbelul al doilea, clădirea faimosului pod de pe Dunăre; căci, dacă Daci ar fi fost stăpân pe malul stâng, Romani nu ar fi putut avea răgazul trebuitor la clădirea unui pod de piatră. Sunt dar de părere că Istriana, adică partea Dunărenă a României, au fost luată în stăpânire de Romani încă de la primul lor resbel cu Daci, şi că valul lui Trajan nu poate fi de cât un şanţu de apărare şi delimitare, făcut de Romani despre *Mediterana* său partea munténă, remasă în mâna Dacilor. Numai o aşa situaţie putea sili pe Decebal a reînnoi resboiul cu Romani, căci, de şi se încredinşase despre superioritatea lor, totuşi prevedea că Daci fără Dunărea nu mai puteau avea nici un viitor, şi ast-fel li era egal a peri cu o oră mai nainte. Sunt sigur că numai dacă se vor face căutări istorice cu asemenea sens logic, ele vor putea aduce descoperiri serioase şi juste.

(5) Smei său balauri, cari se pomenesc în toate povestile şi basmele populare, denotă prin asemănare lor cu croco-

---

*) Doar vechii Romani nu putea fi în mintea noastră, cu care am făcut drumuri de-afer în lungul Dunărei, de am ramas păgubaşi fără nici o trebă.

dili, că civilisațiunea Dacilor era de origine Egiptenă, ca și
acea a Grecilor. Acestea se mai dovedesc și din fermecile,
descântecile și lécurile populare usitate încă la noi. Studiarea
mai de aproape acestor basne și apucături la noi, ar putea
contribui mult la lămurirea timpurilor vechi ai omenirei, căci
este de observat cum Românul cel mai incult nu se miră
mult mai nici odată de nici una din invențiunile moderne
atât de miraculoase óre cum. Așa spre exemplu poporul nos-
tru nu s'a speriat de drumurile de fer, căci el șcia de mai
nainte din poveste că sunt *epe nesdrăvane* cu o nare de foc
și cu una de apă, care te pórta ca vântul. Tot de asemenea
despre telegraf șcie că este *Cutia Dracului* care pórta vorba
ca gândul, și despre Fotografie șcie că *oglinnda descântată*
pe toți morții vii arată. Aceste nu pot fi dar de cât tradi-
țiuni despre o civilisațiune străveche, distrusă prin cataclis-
mele timpurilor ante séu post deluviane, dar póte tot atât
séu mai mult înaintate de cât cea actuală, care au realizat
altă dată piramidele Egiptului, spre exemplu, și care face, că,
la esposițiunea Universală din Viena 1873, toți Nemții căs-
cau gura cu nespasă mirare la fie care pas, pe când un țeran
Român se uita cu sânge rece, spuind că nu vede nimic mai
mult de cât că Nemții serbéza *Moșii* lor. Ideia póte pare pa-
radocsă, dar sciința a început a descoperi deja pe tótă ȕioa
vechitură îndestul de paradocse în privința Egiptului, Indiilor,
Chinei, Mesicului, Perului etc. Apoi se șcie chiar din istoricii
păstrați că Egipteni au străbătut prin locurile noastre pe tim-
pul regelui lor Sezostris, și că Zamolcses legiuitorul Dacilor
a vizitat Egiptul, și póte că era chiar Egiptan. Ismailul séu
cetatea Smeilor póte să fi fost cu osebite o colonie egiptenă.
In tot casul lucrurile merită mai multă atențiune și lamurire
diin partea învățaților, căci Dacii au fost singurul popor care
au putut să supuie pe Români la bir, fie măcar momental, și
aecstea denotă că ei trebuiau să aibă o civilisațiune óre cum
îndestul de seriósă.

Profesorii sátesci cu osebite pot face un nou serviciu lu

mei și țereii, culegând și luând cu atențiune în scris toate povestirile, basmele, descântecele și cântecele locurilor pe unde s'ar afla, fără a le schimba în nimic, spre a le publica întocmai prin ei înșiși sǎu prin alte persoane mai competente.

(6) Invățătorul pǎte face pe elevi să învețe și să reciteze frumoasa baladă compusă asupra acestui subiect de repausatul George Asaki și următoreea poveste culésă la mǎnastirea Hangul din Carpați, care ambe resun tradițiunile nǎstre populare în privința subjugărei Dacilor prin Romani.

DOCHIA ȘI TRAIAN

BALADĂ

I

Intre piatra detunată
Ș'al sahastrului picior *)
E o stâncă ce a fost fata
Unui mare Domnitor
Acea fată e Dochia,
Are zece oi popor
Și domnește 'n vizunia
Unui vechi bătrân păstor.

II

La frumusețe și la minte
Nici o fată 'i semăna;
Vrednică d'a ei părinte
A lui Decebal era.
Traian vede astă zână,
De și e biruitor,
Frumuseței ei se 'nchină,
Se subjugă de amor.

III

Impăratu 'n zadar cată
Pe Dochia a 'nblânzi;
Vădend, țera ferecată
Ea se 'ndemnă a fugi.
Prin a codrilor potecă
Ea ascunde al ei traiu,
Acea dǎmnă tinerică
Turma trece peste plaiu.

IV

Acolo e grea furtună
Și locașul cel cumplit
Unde vulturul răsună
Al sǎu cântec răgușit;
Aci haina aurită
O preface în șaiac,
Tronul e iarbă înverdită;
Sceptrul este un toiag.

*) Piciorul Sahastrului se numește unul din plaiurile muntelui Cealilău aflător în județul Neamțului.

V

Traian vine iar în țără,
Și, a birui deprins,
Spre Dochia cea fugară
Iarăși mâna a întins
Atunci, ea, cu graiul ferbinte,
Zamolski, o Zeu, striga,
Te jur pe al meu părinte
Astăzi, rog, nu mă lăsa.

VI

Și când vede că de mână
V'a s'o prință iar Traian,
De al ei Zeu scutită zână
Se preface 'n bolovan.
Acea piatră e vițe,
Aburii scote al ei sân;
Din plânsul ei naște ploe;
Tunet din al ei suspin.

Următorea poveste ce am auzit din gura unui plăeș în 1855, chiar pe vârful Ceahlăulei, cu ocasiunea unei excursiuni, se reportă cu totul la *resbelul lui Traian cu Daci*,

Casele smeului în busunarul Românului.

«Aă fost, aă fost, când aă fost; dacă n'ar fi fost nu s'ar fi povestit. Aă fost o împărătesă mare și frumoasă în cât pe Sore te puteai uita dar pe dânsa ba și care stăpânea totă lumea, 1) dar care tot ofta și suspina pentru că nu se putea mărita fără casele smeului din fundul pământului 2). Și stăruia dupe dânsa toți împărații pământului, dar mai cu seamă Făt-frumos, un român sdravăn venit tocmai din fundul măriilor de la apusul Sorelui 3), carele, de dragoste multă ce avea pentru ea, porni într-o zi cu hotărâre să caute fundul pământului și să nu se întorcă fără casele smeului. El merse, merse, tot merse și de ce mergea tot pietre semăna 4) ca să nu se rătăcescă și 'napoi să nimerescă, de va fi să se mai învârtescă. În fine ajunse la marginea lumii 5), dar acolo dete de apă

1) Roma. 2) Dacia care era dincolo de Dunăre unde se sfârși pe atunci lumea cunoscută Romanilor. 3) Traian venit din Ispania. 4) Drumuri de piatră făcute de Romani. 5) Orbis romana.

mare 1) și peste apă codru și peste codru munți cu un picior pe pământ și cu unul în cer 2), în cât numai era chip nici de trecut apa, nici de resbit codrii, nici de încălicat munții. Făt-frumos, amărit de mórte, se culcă pe malul apei la umbra unui arbore tufos ca să móră 'acolo, dar, pe când se svêrcolea și văicărea, iată că aude țipete de puî de pajore și vede un șérpe balaur ce se urca la un cuib din vârful arborelui. Nici una, nici două, Făt-frumos scóte sabia și taie balaurul bucățî și face treî grămeđî; atunci puîi cei de pajore începură se 'l mulțumescă cu cele mai dulci cântări, dar tot odată l'aú luat și l'aú ascuns în tuleele (puful) lor, pentru că se temea că mama lor, care era dusă după mîncare, cât va veni și va vedea pri-mejdia de care 'i-aú scăpat, va înghiți de bucurie pe Făt-frumos. Când veni pajorea bătrână 3) începu în adevêr să caute pe Făt-frumos în tóte părțile, spuind că este hotărîtă să'l slugărescă orî la ce va cere, dar puîi, temându-se ca să nu'l înghiță 4), nu voiră a'l scóte până când nu se jură mai ântêiú că nu'l va înghiți de bucurie. Făt-frumos, eșind atunci de sub tuleie, cere de la pajore că, pentru resplătire, să'l trecă apa și codrii și munții și să'l ducă la casele smeului din fundul pământului. „Greú lucru este, ăse pajorea, și lungă cale, dar, fiind că 'mî-ai scăpat puîi, sunt datóre să fac pentru tine și ce nu se póte pentru nime, numai să găteșci nouê-deci și nouê cuptóre de pâne și nouê-deci și nouê care de carne, ca să'mî daî de mîncare pe drum, dacă te bisuî să încalici pe gâtul meú și să te ții bine când mă voiú ridica innaltul cerului și mă voiú lăsa în fundul pământului.“ Făt-frumos găti cuptóre de pâne și care de carne 5) pe care le aședă în desagî pe gâtul pajorei, care'l mai învăță să spargă gușa balaurului tăiat și să iea dintr'însa piatra fermecată care plăteșce lumea tótă 6).

---

1) Dunărea. 2) Carpații. 3) Aquila Romană. 4) Însemnéză politica de stat a Romanilor, cariî nu se sfiău a ucide pe cetățeniî cei mai mari, când ómeniî șciau a covêrși cu merite lor interesul egalităței politice de stat. 5) Provisiunile de resbel pregătite de Romanî pentru resbóele cu Daciî. 6) Piatra farmaceutică cunoscută estăđî sub numele de *bresoarium*.

Apoi Făt-frumos încalică pe gâtul Pajorei, care se sui înaltul cerului. Făt-frumos ar fi amețit de tot dacă nu ar fi avut cu el piatra fermecată pe care, cum o sughea în gură, dupe povățuirea pajorei, îndată se desmeția. Pajorea sbura, sbura, tot sbura și iar sbura, nouă-decî și nouă de zile 1) și în fie-care zi Făt-frumos arunca în gura pajorei câte un cuptor de pâne diminēja și câte un car de carne séra. Dar când la al nouă-decî și noulea car de carne, cum făcu, cum umblă, Făt-frumos scapă din mîni o bucată de carne care cădu tocmai în fundul pămîntului pe casa smeului. Pajorea începu a striga că nu are putere să se lase în jos pentru că nu i s'a ajuns tainul (porția). Făt-frumos atunci taie o pulpă de la însuși piciorul lui și o dădu în gura pajorei 2) care ast-fel se lasă în jos pe casele smeului, spuind lui Făt-frumos că, dacă 'i-ar fi știut carnea așa de dulce pe când era încă în sbor, nu s'ar fi putut opri să nu'l înghiță.

Smeul nu era acasă, dar casa lui era mare cât lumea jumătate 3) și păzită de patru lei paralei 4) numiți *nea-Aude*, *nea-Vede*, *nea-Greș-pămîntului* și *nea-Tócă 'n cer*, legați cu tei și cu curmei și cu lanțuri de câte 99 oca de fer. Pajorea învêță pe Făt-frumos ca să intre în casă pe coșiu, să găsescă pe fata smeului 5), și să'î fîgăduescă piatra din gușa balaurului pentru ca să'î spuie puterea tată-séu. 6) Când vêdu fata smeului așa pietre nestimate și așa Făt-frumos, care o măgulia și fîgăduia că o iea de soție, se scăpă și spuse că totă puterea tată-séu stă într'un fir de păr alb pe vîrfu capului. 7) Făt-frumos se duse și încunoscînță pe pajoră despre acest secret și apoi se întorse la fata smeului care era mai frumósă de

---

1) Lunele romane se numiau *none*. 2) Pomenirea de cum Traian ș'ăi rupt până și hainele lui proprii pentru a face legătură la soldații răniți. 3) Alușiune la mărimea și importanța Daciei. 4) Tradițiune despre vechia împărțire a Daciei în patru provincii, cu leul Oltén, bourul Moldovén, vulturul Muntén și ângerul Mureșian. 5) Dochia. 6) Decebal. 7) Alegare filosofică la superioritatea capului, adică a spiritului, și a părului alb, adică a maturității și experienței.

cât luna și de cât lucéșerul. Dar iată că leiî, paraleiî, simțiră miros de om strein și începură a urla de codriî se cutremura, încât auđi smeul care peste șapte munți călătoria. Cum auđi, cum porni, acasă se repeđi, cu o falcă în cer și cu una în pământ. Intrebă atunci pe leiî, paraleiî, ce au văđut, ce au simțit; iar ei spuseră că de văđut pe nimeni n'au văđut, nicî intrând nicî eșind, de cât numai o cióră pe casă, dar că li au mirosit a om pripășit. Dar îndată ce smeul ridică capul și văđu pajorea pe casă, tóte le înțelese și, de turbare, crăpă cu buzduganul capul leilor, paraleilor, pentru că la cióră nu ur-lase. Dar până când se făcu acésta, pajorea de pe casă pe capul lui se lasă și firul cel alb din vârș cu ciocu 'l scóse. Atunci, eșind și Făt-frumos din casă, se luă cu smeul la trântă voiniceșce, căci smeul fără pěr remase acum cu putere numai cât a orî căruî om; și trânti mai ântéiũ smeul pe Făt-frumos de 'l îngropă în pământ până la genunchi, dar apoi trânti Făt-frumos pe smeũ de 'l îngropă până în brâu, dupe care, luând din busunar biciul cel fermecat, pocni cu el în patru colțuri, și casele smeului se prefăcură în patru mere de aur, pe care Făt-frumos le puse în busunarul său și, încălicând iar pe pajore, începu a se ridica iar în aer, ăa să se întórcă la împěratésă. Smeul, văđënd că nu mai are nicî o putere, scóse cuțitul din brâu ca să se omóre, dar fiica sa alergă și mâna 'i opri, despletită și împleticită și cu mintea zăpăcită; iar smeul strigă: „ololio, cióră blestemată, și tu fecior de curvă rușinată 1) 'mî-ai luat comorile rěpune'mî și ăilele“. Iar pajorea strigă din naltul cerului: „minți smeũ spurcat, căci eũ nu sunt cióră blestemată ci sunt pasěre ceréscă de cât tóte mai maiéstră, care numai eũ pot să mă uit în facia Sórelui; iar Făt-frumos nu este fecior de curvă rușinată, ci Roman de viță curată, Domn peste lumea tótă; iar fiară blestemată ești numai tu care 'ți-ai mănecat singur leiî paraleiî; singur să'ți mănâncî și ăilele; iar curvă rușinată este numai fică-ta care 'ți-au vëndut

---

1) Alusiune la Romulus, care era fiũ din fată înșelată.

secretul pentru o piatră nestimată". Atunci smeul pe fica lui blestemă piatră să se facă, și pe sine se 'njunghia de pământul se roșii; iar Făt-frumos la împărătesă ajungea, casele smeului în pólă i le puneă și se însura cu ea; iar eă încălicaiu pe o șea și vē povestiū așa 1).

(7) Din inscripțiunile și documentele Romane câte s'aū păstrat, se vede în mod autentic că Dacia era împărțită în două dupe urmăriile fôrte serióse făcute de d-nu Laurian; nu se cunosc însă nicī delimitările nicī numirea lor. D-nu Laurian deduce în mod logic că ele puteaū fi și se puteaū numi *Dacia superióră și inferióră*, dupe situațiunea naturală a locurilor Daciei. Sunt însă de părere că tot așa de corespunďetóre sunt numirile de *Transilvania* și *Moldavia* păstrate până astăďi de popor. Nu înțeleg dar cum istoriciī modernī se încercă a face să provină numirea de Transilvania numai de la Ungurī și aceea de Moldavia numai de la o cățea, séu de la un praf nemțesc, precum face d-nu Hajdeu. Acestea mi se pare a avea tot atât de puține base naturale ca și sistemul dupe care tot d-nu Hajdeu face să provină numirea de Basarabia de la numele Domnilor Basarabī din Muntenia modernă, atribuindu'ī un înțeles de familie *baș-arăpescă*, cu capete negre pe sigiliū. Dar nu s'aū mai vēďut pe lume nicī o altă țeră care să'și fi luat numele numai dupe un simplu pîrîu, dupe capete de vită,

---

1) Precum se pôte vedea din acest specimen, poveștile aū aceiași înseunătate istorică ca și cânticele populare și nu se deosibesc de ele de cât prin lipsă de rime continue, fiind pöeme în prosă care să pótă fi recitate fără a fi cātate. În stilul lor se vēď tóte figurile care compun metamorfosele lui Ovidiu poet roman, carele aū trăit surghiunit în țera nóstră și carele este pöe fondator al poveștilor nóstre. Poporul nostru posedă asemenea povești nu numai asupra istoriei naționale, dar și pentru tóte tradițiunile vechimeī, precum este de exemplu resbelul Troiei în basmul cu Elena Consingéna etc. Une orī mai multe tradițiunī diferite se găsesc încurcate în aceiași poveste. Alte orī, aciași poveste este spusă în mai multe diferite modurī prin deosebite localități. Orī cum însă, când tóte aceste povești se vor găsi colecționate, comparate și comentate, pôte se isvorască din ele noțiunī neprețuite pentru istoria națională și pentru antiquitatea universală.

séu dupe un cap de om. Aşa dar şi bunul simţ şi înţelesul vorbelor păstare de popor ne pôte face să vedem că numirea de *Trans-silvania* era cea mai naturală, pe care înşii Romaniî au putut să o dea Daciei superioare, adică locurilor de peste pădurile Carpaţilor, precum şi pe acea de *Mollis-Davia*, Daciei inferioare, adică locurilor câmpene mai despre Dunărea şi Nistru; iar numirea de *Bassa-ripa* au trebuit să fie dată cu osebite părţi ocupate mai întâiu de Romaniî între Dunărea şi Valul lui Traian, parte care singură au păstrat această numire până în timpurile noastre la sudul Moldaviei moderne. Cât pentru numirea de *Muntenia*, dată în timpurile mai moderne părţii de la Siret la Olt, şi pe care d-nu Hajdeu o atribue Polonilor, ea nu pôte fi de cât numele de *Alpina*, atribuit, pôte, la începutul colonisărei, de Romaniî din Dacia inferioară celor din Dacia superioară. Când apoi în vécul din mijloc Bulgariî, venind de la Ost spre Sud, nevoiră pe Romaniî din Dacia inferioară a se retrage în pădurile despre Bucovina, de unde în vécul XIII nu mai putură a se întorce de cât până pe la Siret şi Buzău, numirea de Muntenia remase alipită la tot ce se afla spre dreapta lor, dupe cum până astăzi plutaşii de pe Bistriţa şi Siret se servesc în mănuierea plutelor cu expresiunile de: *la munte* pentru partea dreaptă şi *la câmp* pentru partea stângă. Acesta pôte dovedi încă în contra d-lui Rosler cum reînpopularea Munteniei moderne s'a făcut numai de sus în jos, fie cu Românii din Transilvania dupe tradiţiunile populare, fie cu Românii din Oltenia dupe d-nu Hajdeu; căci toţi aceştia erau adevăraţi munteni ca veniţi din Dacia superioară. În tot casul lipsa tradiţiunilor despre Radu Negru în părţile din stânga Buzeului, dupe cercetările d-lui Odobescu, şi medalia din vécul VII cu inscripţiunea *Heres Moldavia*, vécută de Cantemir, dovedesc că numirile de Moldavia şi Muntenia sunt cu mult mai vechi de cât căţeaşa lui Dragoş, şi cu înţeles prea mult propriu Românesc, spre a puté fi atribuite Nemţilor şi Polonilor. Cât pentru administraţiunea militară a Daciei Ro-

mane, istoricii nu admită de câtă una, pe acea din Blajă; dar numirea județului Iașilor, care este acea a unei din legiunile constatate de istorici ca așezată în Dacia, este de ajuns pentru a ne face să vedem că au trebuit să fie două divisiuni militare. Apoi când se admite divisiunea civilă a Daciei în două provincii, necesitate prin dificultățile de comunicare ce presintau localitățile, admiterea de două divisiuni militare este de sine înțelesă. Istoria păstrează în adevăr nume de mai multe legiuni cari s'au aflat în Dacia, dar fiind că de la ele nu au rămas la noi vre o numire permanentă ca acea a Iașilor (*Iassiarum*) și a Blașilor (*Blasiarum*), acesta dovedește că numai aceste două au fost așezate la început ca baze de administrațiune, iar cele alte au venit numai provisoriu din timp în timp dupe trebuință ore-cum momentane. Marca județului Iași care până astăzi este un cal, ne arată că în Dacia inferioară era așezată cu osebire cavaleria, căci terenul ca mai môle și localitățile ca mai câmpene erau cu osebire favorabile pentru întreținerea acelor cai buni, a căror seminția formă negreșit elementul acelei rase de cai Moldovenești, cari până în timpurile moderne făcură fala țerei, dupe cum atestă dicătorea turcască, *fecior Persian și cal Moldoven, sunt cele mai divine lucruri pe lume*. Apoi Dacia inferioară era cea mai espusă suptinderilor barbare, unde Romanii, acești mari dascăli de administrațiune politică, trebuiau negreșit să așeze ómenii de arme cei mai iuți și mai ascuțiți, *Iassii*, cuvânt provenit de la *acies* care însemnă ascuțitul săbiei. Cavaleria la Romani era compusă din fiii nobililor, trufași și severi cu plebeii, mândri și neînvinși cu streinii, și așezarea centrului ei de administrațiune militară în Iași se esplică prin năvălirea Goților cari veneau cu osebire despre Nord-Ost. Din contra în Dacia superioară, mai apărați de dușmanii din afară prin munții și pădurile Carpaților, Romanii așezară infanteria lor, în care predomina elementul popular mai blând și mai blajin, *Blasiorum*, ca-

rele putea ast-fel să coopereze mai mult la contopirea politică a Dacilor și carele lăsă până astăzi în poporul din Dacia pomenirea de *țera blajinilor*. Dacă numirea de *Blașiorum* nu este găsită în istorică, acesta rezultă fără multă vorbă și din analogia acelei de *lassiorum*, și din numirea orașului Blaj, care există și care se știe că era locul unei administrațiuni militare Romane. Probabilmente Blașii aveau ca marcă *capul de boi*, semnul agriculturii care forma profesiunea populară a plebeilor Romani. Ast-fel este destul ceva bun simț pentru a descoperi adevărul natural, în mijlocul încurcăturilor la care istoria este expusă une ori, din cauza cataclismelor unor timpuri, cari nu aveau în ajutor invențiunea mult mai modernă a presei.

(8) Sunt istorici cari nu admit că numirea multora din localitățile noastre ar fi numiri curat Romane, schimbate numai prin vicisitudinile de pronunțare introduse în limba noastră din conviețuirea mai mult se mai puțin îndelungă cu popoarele barbare, care s-au strecurat prin Dacia în veacul de mijloc. Acesta mi se pare identic cu a se dice că limba noastră nu este latină, numai pentru că, din contactul politic și religios în care ne am aflat mai mult timp cu Slavii, pronunția vocalelor s-au îngrosit prin sunurile *ъ* și *і*, în mod de a nu mai putea fi scoase din vorbirea noastră. Dacă însă astăzi nu este nici puțină nici trebuința de a se reduce forma cuvintelor se a numirilor noastre la totă puritatea originii lor fonetice, care acum nu ar mai constitui de cât o momerie ridiculă de latinitate, nu poate fi însă contra adevărului a se urmări în ele temeiurile limbistice, care pot prezenta lumină pentru origina și istoria noastră etnografică.

Din acest punct de vedere dacă, spre exemplu, nu se pot vedea în destul temeiurile numirii de *Stelatina*, vădită de d-nu Laurian în numele orașului numit actualmente Slatina, mi se pare că numirea Bărladului, spre exemplu, oferă indice suficiente pentru a se vedea în ea pe *Verum-Latium*, carele nu putea fi pronunțat de barbarii Goți, spre exemplu, de cât dupe fonetica usuală întrebuințată și până astăzi de Nemți,

adică prin schimbarea lui *v* în *b* și a lui *t* în *d*. În tot cazul bunul simț natural ne povățuește să avem de basă, că, de vreme ce Dacia se afla fără îndoieală colonisată de Romani înainte de năvălirile barbarilor, și de vreme ce acești barbari nu au rămas în mod permanent nicăiri în Dacia, apoi, cu foarte puține excepțiuni, numirile localităților nu pot fi în fond de cât vechile numiri Romane, modificate mai mult s eu mai puțin prin réoa pronunțare a barbarilor în scurtele lor predominări, și rămase prin adopțiune în usul țilnic la Români, pentru nevoia de a se înțelege mai lesne cu ei, într-o cât erau siliți a-i purta în spinare.

Un exemplu de acesta ne oferă numirea *Istanbul*, dat de Turci Constantinopolii, numai pentru că, la prima lor venire, aușia pe Greci când se duceau în capitala lor ȡicând *εις την ωσλιν*. Sper că nimeni nu ar susține că orașul Constantinopol este zidit și numit primitivmente de Turci, numai pentru că și poporul de jos al Grecilor au adoptat astăȡi numirea Turcescă, pentru nevoia de a se înțelege cu Turcii în trebuințele de tôte țilele. Aceste trebuinți fac că numele orașelor și mai cu sémă al demnităților sunt tot-dea-una acele cari se schimb mai ânteu și în mod mai permanent la ori-ce invasiune streină mai permanentă, căci streinii ocupă tot dea-una cu osebite orașele și demnitățile locurilor invadate. Numirea orașelor însă, ca găsite de streini la venirea lor, se schimbă numai în pronunțare, iar acea a demnităților, ca aduse cu sine de streini, se introduce cu totul din nou și ast-fel ne au remas de la Nemți *pergarit*, de la Slavi, *Voevozi* și de la Turci, *Agalele*, etc., pentru că poporele dominate sunt nevoite a recunósce și a admite numirile ce'și însușesc dominatorii, fiind că sunt silita a se înțelege cu ei în tôte trebile lor politice și sociale. În genere la noi, de la contactul cu barbarii de seminție germanică, au remas în popor viciul alternațiuneii consónelor precum: *chicior* în loc de *picior*, *cerbinte* și *herbinte* în loc de *ferbinte*, *gin* în loc de *vin*, *ghine* în loc de *bine* etc., iar de la barbarii Slavi, alterarea sonului vocalelor în *ъ* și *і*.

(9) *Temple* se numiaă la Romanii cei vechi, zidirile în cari se săvârşia cultul religios şi carele se numesc astăzi la noi biserici. Ele erau în de obşce rotunde seu patrulaterale, având în loc de pereţi numai colone seu stâlpi, depărtaţi unul de altul aşa cât poporul, ori-cât de mult la număr, să potă asista la serviciul divin numai privind printre ei din afară. — Cristianismul a schimbat forma bisericilor făcându-le în formă de cruce şi cu pereţii închişi ca mormântul lui Cristos, dar la noi Românii s'au păstrat încă şi până acum vechia colonaadă, în stâlpi cu cari se clădesc pridvórele de intrare a bisericilor noastre.

Amfiteatre se numiaă la Romanii toate celelalte locuri unde publicul se aduna, fie pentru a pune la cale treburile publice, precum sunt primăriile la noi, fie pentru a privi la luptele gladiatorilor, seu la declamaţiunile poetilor, a oratorilor seu a altor artiştii, precum sunt la noi circurile şi teatrele. Amfiteatrele era pieţe mari, cu totul deschise, seu închise de jur împrejur cu trepte de zidărie, pe care sta publicul cu miile, şi cu sutele; însă fără coperiş, fiind că în Italia clima este tot-dea-una caldă şi cerul mai tot-dea-una senin. Cea mai plăcută petrecere a vechilor Romani, era de a vedea luptându-se între ele tot felul de fiare sălbatică precum lei, urşi, şerpi, etc. seu *gladiatorii*, adică ómenii armaţi, cari se băteau unii cu alţii până la mórte, întrebuiţându-se pentru acesta streinii prinşi vii la resbele. Acestea făceau pe Romanii să se deprindă în totă vremea cu privirea sângelui şi a morţii, aşa cât să nu se sperie când aveau de luptat cu duşmanii. Acest obicei se mai păstrează astăzi numai la fraţii noştri din Ispania, cari, la toate serbările mari, să luptă până la mórte cu tauri sălbatici preparaţi înadins pentru asemenea ocaziune.

(10) Pentru astă dată sunt sigur că atât scóla puriştilor de la Academie, cât şi acea a cosmopoliţilor de la Noua direcţiune din Iaşi, aă să mă înhaţe, puindu'mi înainte tecste de scriitori latini contemporani, cari spun că podul de pe Dunăre ar fi fost desfiinţat de Adrian numai pentru invidia care avea

în contra lui Traian. — Dar contra tuturor istoricilor vechi și noi, bunul simț natural nu mă poate lăsa ca să primesc că *Senatus populus que Romanus*, care a constituit în lume primul guvern capabil de a o domina mai totă prin strategia sa și a o asimila în modul cel mai durabil prin politica sa, a putut să lase a se face o așa faptă de stat, când ea ar fi avut a fi în dauna numelui Roman și a unei provincii temeinic colonisată pentru tăria imperiului despre orient, pe când tot pe atunci Romanii se căsneau cu multă ostentă a'și crea o altă asemenea tărie despre occident, între Rhin și Dunărea de sus, de și acolo nu mai aveau tăria naturală a Nistrului și a Carpaților, ci erau siliți a crea forturi și întărituri artificiale, numite *pirguri*, de la care apoi Nemții aș numit târgurile sevă orașele lor de astăzi. Ba acesta nu se poate crede nici personalmente din partea unui împărat ca Adrian, care călătoria singur prin toate provinciile numai pentru a organiza cât mai puternic imperiul față cu barbarii, cari începuseră a năvăli din toate părțile la Nord și la Ost. — Este ușor dar de înțeles că istoricii contemporani, cari spun așa lucru, nu pot fi de cât din opoziții personale aș lui Adrian, opoziții cari, ca și opoziții politice de astăzi, nu cruța nimic pentru a obori sevă a întuneca meritele ori cuș nu împărtășia ideile lor, și cari, prin asemenea manopere neleale, făceaș posibile adesea și Domniile unui Tiberiu, unui Nerone sevă unui Caligula. În tot cazul, contradicțiile domnesc în chiar spunerile lor, căci, pe când spun că Adrian aș surpat podul din individie personală și prin urmare în paguba Daciei și a imperiului, tot ei spun că Adrian aș întărit Dacia cu noi colonii și cu reserve militare. Înțelegă acum cine poate un asemenea invidios care, pentru a întuneca pe Traian, în loc să desființeze o colonie tot-dea-una vie, strică un pod care trebuia și de la sine să se ruineze curând sevă mai târziu. Apoi dela Tacit și până la Marcellin istorici serioși nici mai sunt. Dar poate și nu mai o rea traducere a cuvintelor istoricului latin aș făcut să se esplice așa până acum istoria podului cu Adrian, căci deja, tot numai prin o rea traducere se

stabilise că Traian ar fi stârpit pe toți Daciî, adică pe un popor atât de numeros și tare în cât supusese mai nainte la bir chiar pe Romani, cari dominau atunci peste tot restul lumii. Aș fost destul însă ca să se începă în această privință urmăriri basate pe bunul simț, și deja au început a se găsi că Daciî nu au fost stârpiți chiar de o dată ci numai romanizați adică contopiți cu încetul, de vreme ce și până astăzi se găsesc la noi cuvinte, obiceiuri și tradițiuni de origine Dacică. Și cu toate acestea până mai e mai toți învățații din lume se mărginea a crede, numai pe temeiul faimosului *exhausta* lui Eutropiu, că Daciî au fost stârpiți cu totul încă de Traian, în un singur resbel, de și asemenea stîrpiri nu s'au mai pomenit de când lumea și de și politica cunoscută a Romanilor nu era de a pustii și stîrpi țerile cucerite de ei, ci din contră a le civilisa, respectând până și religiunea lor, precum de exemplu pe Evrei în Ierusalim. În stricarea podului nu trebuie să vedem dar de cât o mare idee de strategie Romană, precum fu și acea când Romani, în resboiul cu Cimbrii la fluviul Adige, asigurară victoria numai legând legiunile lor una de alta cu lanțuri de fer, pentru ca să nu se desfacă la prima spaimă și ca să pótă ast-fel ținea pept mai cu tărie la grósnică năvălire a barbarilor. Pentru nevoile mari, un popor mare, un om mare, are lécuri mari. Stricarea podului de pe Dunăre era un léc mare, căci punea pe coloniî din Dacia în necesitate materială și morală de a se înțepeni pe loc, ne mai având lesnirea tragerei înapoi la prima spaimă de barbari. Numai prin acest léc strămoșii noștri au căpătat tăria morală și materială, care au făcut ca ei să nu primescă a eși din Dacia nică mai târziu, când Aurelian au părăsit'o, scoțând din ea legiunile.

De alt-fel nu trebuie să ne mirăm că istoriciî califică uneori, numai dupe pornirile lor personale, pe unii ómeni publici, căci și în istoria noastră modernă putem vedea cum cronicariî au calificat de tirani pe Lăpușnénu și pe Țepeș Vodă, numai pentru că au tăiat séu au tras în țépă pe unii și pe alții. Va

fi însă de ajuns să observăm cum acești cronicari nu spun despre acești Domni, nici că au nedreptățit alt-fel norodul, nici că au pus biruri pe țară, pentru ca să înțelegem că actele lor nu veniau de la reutatea lor, ci de la împrejurările țerei, pe care istoria le arată a fi fost pe atunci în adevăr grele. Ast-fel se vădesce că Lăpușnénu și Țepeș nu omorau oameni pentru plăcerea de sânge, ci pentru îndreptarea țerei, precum și Brutus vechiul Roman și Petru cel mare, împăratul Rusiei au tăiat chiar pe fii lor. Ast-fel posteritatea nepărtinitoare au ajuns a privi astăzi ca pe nisce oameni mari tocmai pe acei Domni, pe cari unii din istoricii contemporani 'i-au arătat ca pe nisce barbari sângeroși.

Iată cum Ioan Delénu descrie în mod mai just domnia lui Țepeș Vodă:

«Acum a lui Constantin cetate
Sub mânilor căduse Agarene
Pentru că Grecii uitase a se bate
Și li era mai drag a zace în pene
Și a face sobore pe întrecute,
De cât săbii a purta și scute.

Vlad cincî, Țis *cumplit*, pe acea vreme.
Era Domn în țera Muntenescă;
Vrednic un erou ca să se cheme
Nu fu el din cei ce numai cască
La vînturi și pungî, iar de țară
Nu li pasă, tocmai să și péră.

Ci mai virtos, dupe ce el stete
Diregător trebilor Muntene,
Făr' a căuta de al său îndelete,
Țiua și nóptea fără de lene
Cugeta pentru deobșteale bine,
Aședînd legi drepte și creștine..

Dar precum se 'ntêmplă tot-dea-ună
Că cel ce va să scóță la cale
Pe un norod și să'l pună
La rânduieală, pentru ale sale
Osteneli, bun scopos și mari trude,
El mai mult rău de cât bine aude;

Așa fu și cu Vlad o dînióră.
Mulți îl ținiau de tiran și multe
Scorniră asupra lui de ocară,
Ca, în urmă, țera să nu'l asculte
Mai vîrtos asupra'î să se invite
Creștînd clevetirilor giosite.

Dar, până fu el Dom în țera Muntenescă,
Nu îndrăsnea Turciî să pue mână
Ca înaintea și s'o jăfuiescă,
Căci fôrte li era fără îndemână
A fi trași ca purceî în frigare;
Și, socotea bine, mi se pare!

Căci acum la trei-șeci mîi aprópe
De Turci Agarenî împărasă;
Nicî lăsă pe nime să'î îngrópe
Ci corbilor să fie mîncare alésă;
Iar pe cei prinși, cu mórte surépă
Făcea să'î tragă de vii în țépă.

(11) Dovada acestei strîmutări rezultă și din titula de Mitropolit purtată în vechime de actualul Episcop al Rîmnicului numit al noului Severin. Acéstă mai dupe urmă numire denotă negreșit că episcopatul era mai ântîiî la Severin, care, fiind unul din cele mai vechi orașe Române în Dacia, vede-réză că episcopatul acesta aî fost cel mai ântîiî episcopat creștin în Dacia. O Mitropolie însă nu putea fi aședată de cât

în capitala țerei, și dar urmăzează ca acesta aũ trebuit a fi strẽmutatã de la Sarmisagetuza la Severin, oraș împẽrãtesc ca și Ulpia Traiana, ceea ce respunde pe deplin cu necesitatea ce trebuia sã aibã Roma de a corespunde mai repede cu autoritãțile centrale din Dacia, mai ales în urma stricãrei podului de pe Dunãre și faciã cu nãvãlirile barbarilor din ce în ce mai amenințãtore. Guvernul Roman încă nu era creștin, dar existența unei Mitropolii creștine se esplicã de sine prin numărul creștinilor deveniți deja atât de numeroși în imperiũ și chiar în legiuni, cât guvernul era silit sã închidã ochii asupra lor și sã facã une ori chiar apel patriotic la ei, precum făcu Marcu Antoniu în resbelul cu Marcomani. Cea ântẽiũ Mitropolie creștinescã și Românescã în Dacia aũ trebuit dar sã fie aceea din Severin, care aũ conținut numai în vẽcul XIII, prin concentrarea Staturilor Românești din drẽpta și din stânga Oltului sub Mircea I, și care aũ adus negreșit și contopirea Mitropoliei din Severin cu cea din Tẽrgovișce.

(12) Numaĩ streinii rẽu intenționați ca d-nu Roesler pot fi în stare sã susție cã s'aũ putut efectua strẽmutarea cu totul peste Dunãre a Romãnilor din o provincie atât de întinsã ca Dacia, dupe o aședare de peste 150 anĩ de la Traian și cu îmbunãtãțiri atât de ponderose pe cât le dovedesc inscripțiunile și ruinele cari se pãstrẽzã încă, iar mai cu sãmã limba romãnã, care a făcut se disperã cu totul ori-ce alte dialecte vorbite de alte nẽmuri, cari s'aũ mai aflat conviețuind pe aceste locuri. Trecuserã deja trei generațiuni întregi de la colonizare și ast-fel populațiunea din Dacia nu mai avea cu Roma altã legãturã de cât aceea a guvernului imperial. În Dacia din contrã locuitorii se gãsiaũ legați prin nascere și prin proprietate, cele mai tari legãturi cari alipesc pe om de un pãmẽnt. Romãniĩ sunt și pãnã astãdi singurul popor care nu emigrẽzã nici o datã mãcar individualmente și, pe când tôte cele-l-alte popore numesc pãmẽntul de nascere numai cu numele de *patrie*, adicã pãmẽnt pãrintesc, Romãniĩ numesc țera lor *moșie*, adicã pãmẽnt strẽmoșesc; cea ce presintã o idee

de vechime și de stabilitate mult mai mare. Apoi singura serbare națională a poporului Român sunt și până astăzi *moșii*, adică amintirea suitorilor repoați. În fie-care an această serbare pune pe toți Românii în așa mișcare, cât prin toate orașele și satele mai mari, se deschid târguri extraordinare în timp de zece zile, la care întreg poporul românesc cu mic cu mare și mai cu seamă sătenii alergă toți spontaneu, lăsând oricare altă treabă sevă grijă, pentru a cumpăra și a-și face unul altuia tot felul de daruri numite *pomene*, adică amintiri în memoria moșilor strămoșilor. Serbarea aceasta, de și coincide cu cea prevădută de religiunea creștină pentru pomenirea morților, nu prezintă însă nici o idee de condolență sevă întristare, ci un caracter cu totul național, căci servă la tot felul de veselii și cu osebire la repetarea unor danțuri și jocuri de o antichitate curată romană, păstrate sub numirea de *călușarii*. În acele jocuri, jucate numai de bărbați, este tot-dea-una un steg în amintirea legionarilor lui Traian, și un mut în amintirea generalului roman Iulian, carele, prins fiind de Daci, a preferit să fie ucis de cât să li spună planurile Romanilor. Poporul a pierdut din minte însemnarea acestor jocuri, dar este destul ca cine-va să le vadă pentru ca să pătrundă antichitatea și romanitatea lor. Jucarea lor cu preferință la serbarea moșilor denotă apoi că această serbare a fost instituită cu osebire pentru a păstra tradițiunile romanității, și strămoșii noștri nu au putut simți mai mult o așa trebuință ca în momentul părăsirii lor de către Roma veche sub Aurelian. Prin urmare serbarea *moșilor* au trebuit să fie instituită cu începere de la anul 300, când coloniile din Dacia, determinați a nu părăsi țărmul stâng al Dunărei, se gândiră a se întări în fața barbarilor, nu numai prin măsuri materiale, ci și prin forțe morale. Chiar coincidența acestor serbări cu cea prescrisă de ritul creștin pentru morți, dovedește că instituțiunea nu poate avea o dată mai precedentă, căci Romanii păgâni nu înmormântau morții lor alt-fel de cât ardându-i cu foc și prefăcându-i în cenușă, pe care apoi o păstrați prin ole numite

urne în casele lor, și ast-fel era ușor pentru ei a'și lua morții cu sine la vre o strămutare. Româniî din Dacia însă, cariî erau creștinî, nu puteau să'și desgrôpe și să'și transporte cu ușurință morții îngropați întregi și adânc în pământ. Ba nici vîi nu s'ar fi putut strămuta, nici măcar numai cu sufletele, tocmai de peste munți și codri, de pe la Tisa și Nistru de sus, în acele timpuri când trebuiau lunî și anî ca să călătorască până la Dunăre, fără lesnirea drumurilor și transporturilor moderne. Este natural dar că nu s'au putut retrage de cât guvernamentalî cu câțî-va mai fricoși de mai pe lângă Dunăre, precum și în timpurile mai recente, la invasiunile Turcescî și Tătăreșcî, fugeau peste munți numai câțî-va din boeri și din lipscanî, iar poporul rămânea în tot-dea-una pe loc, oplosit prin codri și prin locuri tarî unde barbariî nu puteau străbate, ca uniî ce nu aveau tunuri, nici cunosceau potecile.

(13) Istoriciî, cariî nu cred de cât în terfelôge, nu admit părerea emisă de Eliade, că adică creștinismul și republicanismul Romanilor din Dacia ar fi fost cauza pentru care cea mai mare parte de coloni să nu fi eșit cu Aurelian. Dar, dacă asupra acestuî cas, ca și asupra celor mai multe din timpurile vechî, nu s'au păstrat documente speciale, acesta nu ne pôte opri de a deduce cauza lucrurilor în mod fôrte evident, prin studierea situațiunei generale a împrejurărilor unei epoce. Ast-fel se pôte sci că schimbarea guvernuluî Romeî din republică în imperiû nu s'au putut face fără a produce nemulțămîrî în număr mare și mai cu sémă în părțile mai depărtate de centru, pe unde adică populațiunile nu puteau înțelege de aprôpe situațiunea intereselor politice și nici guvernul nu putea avea asupra lor acțiune de aprôpe. Apoi oposițiunea vechiuluî republicanism roman era puternic sporită pe atunci prin noele doctrine ale creștinismuluî, carele opunea cesarismuluî rezistența neînvinsă a entusiasmuluî religios și a pasivităței politice. În zadar Cesariî torturau pe creștinî cu sutele, căcî ei mergeau la môrte cântând și fără a se opune; dar tocmai prin acest entusiasm pasiv, ei sfidau mai puternic pe tiraniî lor și

atrăgiau mai mult spiritul publicului în partea lor. Atunci Cēsariī aū trebuit negreșit să vadă că cel mai bun mijloc de a se scăpa de ei era de a'ī trimite să móră luptându-se cu barbariī la hotarele cele mai din afară ale imperiului, unde, avēnd tot-dea-una lupte, nu puteau avea timp de alte mișcări, și puteau muri fără acțiune interióră asupra spiritelor imperiului, ba contribuind chiar la apărarea lui esterióră. Ast-fel Dacia, care forma hotarul cel mai espus, aū trebuit să fie impopulată mai cu osebite cu elementele de opozițiunii republicane și creștine ale imperiului, dacă nu îndată sub Traian, dar de sigur sub Adrian, carele și pentru acēsta aū stricat podul, ca să mai împuțineze corespondențele dintre opoșanțiī de la margine cu cei de la centru. În tot casul revolta lui Niger și Albinus din Dacia, urmată sub sucesoriī lui Traian, ne dovedesce că provincia acēsta era din cele mai în opozițiune cu guvernul central și incidentele resbóielor cu Marcomaniī dovedesc că creștinismul era profesat deja de legiuni întregi și că fórtē în cūrēnd era să fie recunoscut ca religiune de stat de către împēratul Constantin cel mare, care nu domni mai târđiū de Aurelian de cât numai ca 50—60 anī. Idea lui Eliade nu póte fi dar de cât adevērată, fiind că se baséză pe situațiunea generală din acele timpuri și corespunde în totul cu spiritul marei politice de stat a vechilor Romanī.

(14) Invēțătorul se va folosi de acēstă ocasiune pentru a face să înțelégă pe elevi natura, folósele și înlesnirea ce presintă acēstă invențiune pentru scóterea ómenilor din barbare. În adevēr numai cu scrierea de mână cărțile și învățătura nu s'ar putea înmulți și respândi pentru tótă lumea, căci un om nu póte scrie curat cu mâna mai mult de o cólă de tipar pe ȓi, care ast-fel nu póte fi cetită de cât de către un singur om. Cu presa se pot tipări și 10,000 cóle pe ȓi, în care pot să citéscă și să se lumineze 10,000 ómeni. Apoi cu mâna nu s'ar putea scrie de cât puține esemplare care lesne se pot perde la un foc séu la o bejenie, precum s'aū perdit nenumērate scrieri ale strēmoșilor noștri Romanī și ale altor né-

murî vechî; iar cu presa se pot tipări sute de miî de esemplare, care să se împrăştie în tótă lumea, așa cât, dacă se perd într'un loc, se mai găsesc în altul, și ast-fel sciința nu se póte perde nicî odată. Presa însă aû fost inventată pentru prima óră în Germania numaî pe la anul 1300, de către un artist cu numele Gutemberg, și de abia pe la anul 1500 se pomenește a fi ajuns să fie cunoscută și în țerile nóstre. Cea mai ântêiú carte tipărită aû fost biblia creștinéscă. Astăđi se găsesc sute și miî de cărți de tot felul pentru tóte învêțături, pentru tóte sciințele și pentru tóte meșteșugurile, așa cât omul, care scie să citéscă, póte să afle singur în cărți orî ce povață pentru orî ce trébă. De aceea se și đice, că: *nu este sërman acel care nu are tată și mamă ci acel care nu scie carte*, și că: *omul fără carte este numaî cu doî ochi, iar omul care scie carte este cu patru ochi*. Așia dar orî-cine nu învață carte nu se póte jălui dacă rămâne sărac și prost.

(15) D-nu Roesler, scriitor némțu de la Viena, se silește a stabili, prin cercetări arheologice erudite, că Romaniî s'aû retras cu Aurelian pe țermul drept al Dunărei și că numaî dintr'acolo aû revenit cu Negru Vodă tocmai pe la 1300, iar nu despre Făgăraș din Transilvania. Cum s'ar putea însă ca ómenî, cariî lipsiseră în curgere de 1000 anî de pe țermul stâng al Dunărei, să boteze la întórcerea lor localități ca Severinul, Caracal, Romanațiî, etc., cu nume, care nu puteaû fi create de cât cu o mie anî în urmă, pe când trăiaû împêrațiî nași Sever, Caracal, etc. Tótă erudițiunea învêțatului domn Roesler cade dar numaî decăt dinaintea faptului naturale, dupe care memoria ómenéscă nu póte ajunge la asemenea lucrări miraculóse. Orî care ar fi dar reservele ce d-nu Roesler face prin introducerea cărțiî séle, rămâne evident că numaî dorința de a constitui pe Unguri și Nemți ca primîi ocupanți ai pământurilor din stânga Dunărei, 'l-aû putut induce în eróea d'a susține lucruri fórté contrariî bunului simțu naturale și tradițiunilor poporane. De alt-fel noué, întru cât avem ocupațiunea și stăpânirea pământurilor de sub picióre, pucin ni ar

putea importa, locul și data intrărei în posesiune, dar să nu se credă că nu suntem în stare a ne dovedi dreptatea dupe trebuință, seú a nu înțelege care póte fi *causa causarum*.

(16) D-nu Roesler mai întreabă că ce cultură au putut avea Românii prin care să resiste barbarilor câți s'au strecurat pe aici? D-lui face aceste întrebări numai pentru că a găsit unde-va spuindu-se, ca în vécul VIII Românii nu aveau corăbií să dea Avarilor pentru a trece Dunărea și că Avarií găsiră corăbií numai la Longobarzii și la Slavií din Panonia. A privi acéstă lipsă de corăbií drept o dovadă că Românii nu aveau nici o cultură, mi se pare un lucru monstruos din partea unui erudit. Mai ântéiu póte că tocmai atunci se înneacă corăbiile Românilor de vre o nevoie seú de vre o vijelie ca cea urmată la Pesta în anul curent. — Eú înțeleg că Avarií nu au găsit corăbií la Români numai pentru că nici au putut intra în Dacia ca să caute, ci au intrat numai în Panonia ca și Ungurií pe din sus de Carpați, și ast-fel au avut a face numai cu Slavií și cu Longobarzii din Panonia, iar nu cu Românií din Dacia. Dar și fără acésta istoricul contimporan Marcelin ne spune că pe la anul 400 Romanii aveau agricultura, care pentru umanitate este o cultură mult mai temeinică de cât corăbiile Longobarzilor și chiar de cât erudițiunea d-lui Roesler. Acéstă afirmare a lui Marcelin restórnă apoi cu totul și deducerile unui alt erudit, a d-lui Hajdeú, care susține că românií au trebuit să învețe agricultura numai de la slavi, pentru cuvântul că numirea plugului ar fi un cuvânt Slavon. Iată însă că Marcelin au văduț cu ochii că Românií cunoșeau agricultura încă înainte de anul 600, adică înainte de acele năvăliri ale Slavilor. Apoi Cincinatus fusese încă cu mult mai înainte și de cât Christos, și prin urmare colonií Romaní au trebuit să vină în Dacia cu plugurile lor.

Se scie apoi că vechii Romaní erau numai țeraní agricultorí și milițiení, adică ómení de arme. Numai cu arma și cu sapa au domnit și au romanisat ei lumea atunci; meseriile comerțul și chiar literile erau lăsate numai sclavilor și strei-

nilor. Tot ast-fel erau său sunt și chiar până astăzi și Româniî din Dacia, soldați, conductorî, séu agricultorî; nici cum séu forte puçin meseriași séu comercianți. Aū putut dar să nu aibă corăbiî Româniî, dar aveau agricultură. Barbariî veneau ca locustele și mâncau tot ce găseau. Româniî, când nu aveau putere să se împotrivescă, lăsau pe barbari să mănânce, căci ei șciau cum să facă ca pământul să rodască din nou, iar barbariî, negăsind la Româniî nici aur, nici argint, nici corăbiî, vorba d-lui Rœsler, se ridicaū și se duciaū mai spre Bizanțiu séu mai spre Roma veche, unde găsiaū cu ce să'și îndestuleze mai pe poftă predăciunile, care erau singura lor meserie. Astfel, asupra barbarului *nomad*, Românul avea puterea *agricultorului hrănitor* și prin urmare sapa Românului era mult mai puternică de cât arma barbarului. Acesta era silit să cruțe pe Român în interesul lui propriu și ast-fel Românul era superior barbarului de și dominat de el. Sapa decî aū fost puterea Românilor de la Dunăre față cu barbariî și atât de mult s'au identificat ei cu agricultura, în cât sunt singurul popor la care tôte cânticele se încep până astăzi fără osebite numai cu amintire de frunza verde a câmpurilor și a pădurilor. Negreșit că d-nu Rœsler nu putea înțelege civilizația de cât în felul occidental cu tunuri gigantice, cu machinî fumurose, cu comande sgomotose și cu proletariat înfiorător. Româniî însă aū preferit modul oriental cu câmpuri deschise, cu mese îmbelșugate, cu cântări liniștite, cu deprinderi simple. Compatrioțiî d-lui Rœsler declară pe Româniî barbari pentru că nu se șterg la nas cu basmale, ci numai cu degetele; dar ore mai civilizați sunt compatrioțiî d-lui când se ucid cu miliardele pentru ca să aibă basmale séu césornice?

Dar cum ar putea Românul să prefere basmalele Nemțești năframelor românești, lucrate în casa lui de soția lui și lucrate atât de frumos și de sănătos în cât le pôte lăsa tot întregi ca moștenire la copiiî lui? Cea ce aū putut face pe strămoșiî noștri ca să se fie independenți aū fostu și în grijirea cu care aū știut să'și procure singuri în țera lor tot de

ce avea trebuință și să se îndestuleze cu cele ce'și puteau procura singuri, numai ca să nu depindă de comerciul, adică de vama, de chilipirul și de cheful streinilor.

(17) Biserica, prin caracterul ei special de inamovibilitate, este una din instituțiunile cari pot documenta mai mult evenimentele sociale și politice, prin păstrarea tradițiunilor religioase, care formeză basa oricărei societăți. Ast-fel și constituirea succesivă a bisericilor Române contribuie a face vădit în parte mersul general al evenimentelor politice din țera noastră, pentru timpurile când lipsesc alte documente. Din asemenea punct de vedere opera întreprinsă de P. S. Melhisedec episcopul Dunării de jos, cu publicarea cronicelor Episcopale dupe condicele bisericești, este cu atât mai meritoră cu cât acele condici sunt singurele arhive publice păstrate la noi pentru timpuri mai vechi.

Este adevărat că vechimea lor nu se urca mai sus de vécul XIV, dar totuși, din tocmelele prin ele coprinse, se învederează multe puncte importante relative la situațiunea mult mai anterioară a țerei. Așa, spre exemplu, prin un document din vécul — Episcopul de Roman se intitulă de Episcop al Galaților. De și acest document este unicul în care Episcopul de Roman pörtă această titulă și de și ea nu se găsește în alte documente din vécurile precedente, totuși este o dovadă că ore când reședința Episcopilor era în orașul Galați, precum astăzi este în orașul Roman. Acum, știindu-se că Episcopul de Roman era episcopul primat al Moldaviei, adică acela carele avea dreptul de a trece cu preferință la scaunul vacant al Mitropoliei, acesta vederăză că Episcopia de Roman este mult mai veche de câtă mitropolia și că, înainte de a se înființa mitropolia din Suceva în vécul al XIV, Episcopul de Roman era Mitropolitul Moldovei. Scăderea eparhiei din mitropolie în Episcopie s'aú mai vădit făcându-se tot în vécul XIV, cu ocasiunea întrunirii Olteniei cu Muntenia, când se scie în mod pozitiv că Episcopul din Vâlcea aú conținut a mai purta titlul de Mitropolit, pe care

îl avea mai înainte, și aș rămâne ca simplu Episcop sufragant al Mitropoliei din Muntenia, cu dreptul de preferință la acesta în cas de vacanție *). Acest fapt păstrat de istoria bisericească a Munteniei ne mai face să vedem că în România schimbarea reședinței politice a țerei, aducea cu sine scăderea gradului Episcopal al reședinței anterioare, cu dreptul însă pentru vechiul Episcop a trece cu preferință, în ocaziune de vacanție, la noua Mitropolie. Resultă dar din acesta că și orașul Roman aș trebuit să fie reședința politică a Moldovei înainte de Suceava, despre care se și păstrează oarecare pomeniri istorice până la Roman Vodă tatăl lui Alexandru Vodă cel bun, carele aș strămutat capitala la Suceava. Și fiind că pe acel timp orașul Roman se vede pomenit prin hrisoave numai cu numele de *tîrgul nou*, ear Bêrladul cu numele de *tîrgul vechi*, acesta nu poate vedea de cât că înainte de Roman reședința politică a Moldovei aș trebuit să fie în Bêrlad. Din toate acestea urmează dar că titlurile și drepturile Episcopului de Roman ne pot face să vedem că reședința politică a Moldovei aș fost mai înainte în Galați apoi în Bêrlad, apoi în Roman, care toate aceste orașe până în zilele noastre făceau parte din Eparhia Romanului și numai în veacul XV capitala și prin urmare Mitropolia aș trecut în Suceava. Această succedare corespunde în modul cel mai natural cu evenimentele generale cunoscute pentru timpul de la Aurelian până la Alexandru cel bun. În adevăr coloniile rămase singuri pe țărmul stîng al Dunărei, aș trebuit să se concentreze centrele politice mai înainte cât mai aproape de imperiul lor strămoșesc, precum în orașul Galați la Dunărea, de unde puteau spera încă măcar ajutoruri extraordinare. Acest ajutor nu întârziea a veni cu împăratul Constantin cel mare, carele, învingînd pe Goți, permise Românilor a se ridica cu centrul lor politic mai în sus la Bêrlad. În curînd însă alte năvăliri barbare și mai cu seamă a Bulgarilor, coprinzînd totă partea de jos a țerei cu

---

*) Pravila lui Matei Basarab.

Galații și cu Bêladul, aũ nevoie pe Romãni a se ridica și mai sus tocmai la Roman, unde Cantemir spune cã aũ și gãsit o medalie cu inscripție *Heres Moldavia*, purtând data secolului VI, adicã tocmai a timpului nãvãlirei Bulgarilor. Iatã dar cum documentele pãstrate de biserica Romãnã sunt isvõre care ne pot pune pe cale a deduce mai cu siguranță șirul evenimentelor atãt de puțin cunoscute pãnã acum ale istoriei naționale dinaintea vécului XIX. Din acest punct de vedere publicarea documentelor pãstrate de biserici, întreprinsã de pãrintele Melhisedec și realizatã deja pentru eparhiile Hușilor și a Romanului, ar fi de dorit a se face și pentru tôte cele-lalte eparhii, monastiri și chiar biserici comunale din țerã; In tot casul titlurile și primația pãstrate de diferitele episcopate ale țerei sunt unul din indicele mai necontestabile despre vechile constituțiuni organice a le Daciei.

(18) Mersul Bulgarilor de la Nistru la Argeș, numai ca o apã, cu țermuri bine hotãrîte se dovedesce și pãnã astãzi prin aceia cã nu se gãsește în țerã nici o rãmãșiță de Bulgari mai sus de Huși și de Bêlad nici mai spre Vest seũ mai spre Nord de Argeș. Aceste dovedesc cã invasiunea lor aũ fost fõrte repede și corespunde cu gluma Romãnescã care ȃice cã Bulgarii se grãbeau sã ajungã la marea cu borș de pește gata, adicã la Bosfor, unde limpeȃirea apelor permite sã se vȃdã cu ochii cum umblã pești. Revin a ȃice dar cã pôte tocmai Bulgarii, trecând ca o pãnã (sãgȃtã) prin inima României, aũ silit pe *Moldoveni*, adicã pe coloniĩ din vechia Dacia inferiõrã a Romanilor, sã se retragã spre Roman adicã spre țera de sus, de unde apoi nu s'aũ mai putut întõrce de cãt pãnã la Galați, fiind cã *Munteni*, adicã coloniĩ din vechia Dacie superiõrã a Romanilor, grãmãdiți nu târȃiũ de Unguriĩ, cariĩ învãdaũ pe la Tisa de sus, se lãsarã în jos pe la Predeal pe la Boza și pe la Oituz. Ast-fel prima descãlcare a Muntenilor ar trebui cãutată cu mult mai înainte, adicã cam pe la vȃcul X, dupe cum și primã descãlcare a Moldovenilor cu Bogdan Vodã se vede a fi urmat cel puțin încă de pe tim-

purile împăratului Basiliu Bulgarotonul, când un Domn cu acest nume se pomenesce a fi cerut alianța Bisantinilor. Mi se pare că numai așa s'ar putea explica lungul șir al Domnilor Moldovei care încurcă pe cronicari, și tot numai așa se poate explica și titlul de *Ungrovlahia* purtat de Mitropolitul Bucureștilor, care poate fi vechiul mitropolit al colonilor din Dacia superioară scoborît și el tot atunci cu Munteni de la Muncaciú său de la Blaj la Tîrgoviște, căci numirea de *Ungrovlahii* nu poate fi de cît sinonimă cu cea de *Ungurenii*, dată cu începere din vîcui al X de către Moldovenii, Românilor din Transilvania, ca unora ce primiseră a conviețui cu Ungurii lui Tuhutum*). Tot ast-fel se poate explica și resbelele dintre Moldovenii și Munteni cu începere din vîcui XIV, ca o rivalitate provenită din încalcarea pămînturilor Moldovenești din Dacia inferioară a vechiului *Albinus*, prin învădarea sforțată a Muntenilor din Dacia superioară a vechiului *Niger*.

(19) D. Roesler, în dorința de a stabili dreptul de prima ocupare a Ungurilor și prin urmare a Nemților dominători asupra pămînturilor Daciei moderne, merge până a resturna înseși textele și tradițiunile istorice ungurești, susținînd că Ungurii n'au intrat în Dacia mai înainte despre Galiția, ci pe la porțile de fer. — D-nu Roesler face ca femeia înșelătoare care susține ca bărbatul să nu creadă ce vede cu ochii, ci așa cum spune ea. Noi am arătat deja în alte note precedente cum nici un argument de simplă erudițiune nu poate resturna o tradițiune populară, precum nici un sistem filosofic nu a resturnat de cînd lumea vre una din legile dictate de bunul simț instinctuale și naturale, al popoarelor și al ómenilor. Negreșit nici autorul cronei anonime, care se găsește adoptată de Unguri ca istoria lor autentică, nu relatează faptele ca vădute cu ochii, dar orî cum acea cronică, datînd cu 500 ani mai înainte de epoca d-lui Roesler, merită mai multă credință ca mult mai apropiată de timpul primei invadări a Ungurilor, pe cînd

---

*) Poesia populară *Miôra*.

adică puteau fi mai prospete în minte împrejurările în cestiune. Acesta cu atât mai mult că acea cronică scrisă de un secretar regesc, îndată în urma invasiunii Tătarilor lui Batus-Chan, cari pustiiseră și arseseră Ungaria în mod de a sili și pe rege să fugă în Italia, se dovedesce a fi o lucrare de reconstituire națională a Ungurilor, sub impulsunea directă a regelui lor Bella. Dacă însă d nu Roesler se va încerca a restitui valoarea acestor argumente prin acea că cronică în cestiune este anonimă, i se poate răspunde că ea nu mai este anonimă întru cât se găsește adoptată de mult de către toți învățații lumii și de către o națiune întreagă, cu o universitate în frunte, care n'a cruceat nici osteneli, nici cheltueli, spre a urmări drepturile lor istorice naționale. În tot cazul istoria Ungurilor va rămâne mult mai frumoasă basată pe drepturile de cucerire ale voiniciei Unguresci, de cât încurcată cu argumentele sforțate ale erudițiunii Nemțesci.

(20) Pentru a se înțelege bine tăria cu care Românii de la Dunăre sufereau și de Papa din Roma veche și de Patriarhul din Roma nouă, trebuie a se ști că despărțirea bisericeii creștine a fost una din formele prin care se continua vechea luptă morală pe care istoria o arată că s'a urmat de la începutul timpurilor între două lumi, între Occident și Orient. Mai înainte de Christos această luptă se urma între Perși și Greci. Dupe Christos ea s'a urmat între Greci și Romani. Astăzi ea se urmăzește între Latini și Germani. Măine, ea se va urma între Germani și Slavi. Așezați pe marginea celor două lumi, Românii de la Dunăre sunt destinați de providență a fi cumpăna de echilibru între ele. De alt-fel, fără o asemenea misiune naturală, ei nu ar putea să existe până astăzi atât de puțin la număr tocmai în miezul a două lumi întregi, vecinic în luptă una cu alta. Orice misiune naturală însă se impune tot-dea-una oamenilor chiar prin instinctul lor, precum se impune și mănecarea, dormirea, reproducerea, etc. Ast-fel Românii, așezați la Dunărea de jos, au putut simți tot-dea-una, și numai prin instinct că cheia celor două lumi era la ei, și că,

numai fiind porțile de o potrivă închise s'au deschise pentru ambe, ei nu vor fi nimiciți de către nici una din ele, precum osia subțire nu se sfarmă de rота cea mare, regulând din contra mișcarea ei cu spor așa cât să nu se ciocnescă s'au să se rătăcescă. Cea mai întăiu fasă serioasă pentru această misiune a Românilor a' fost despărțirea bisericilor creștine în vécul XII. Această despărțire nu era alt de cât lupta între Grecii din Orient și Latini din Occident. Occidentul reprezentat prin vechii Romanii subjugase Orientul reprezentat prin Grecii și ast-fel lupta între cele două lumii încetase, dar când noua religie a lui Christos aduse cu sine prefacerea vechii societăți păgânești pentru totă lumea, împăratul Constantin cel Mare credu că va înlesni această prefacere, dând imperiului un nou centru politic și strămută capitala de la Roma din Italia la Bisantiu pe marea Négră, adică în Orientu. Atunci Orientul adică Grecii începură să predomine, iar Occidentul adică Romanii, începură să se apere așa cât forte în curând imperiul Roman se rupse în două. Nimic din aceste nu s'ar fi întâmplat dacă Constantin, în loc de a se așeza la Bosfor, s'ar fi așezat la Dunărea de jos, unde este adevăratul centru dintre cele două lumii. Lupta se deschise deci din nou între cele două lumii pe tărîmul christianismului, prin care atât Latini cât și Grecii căuta' acum a'și adaugă concursul nouelor popore barbare care se arăta' pe scena Europei. Grecii creștinară în Orient, latini în Occident, până când se întîlniră iarăși la Dunărea de jos unde erau Bulgarii și Românii. Atunci se vădu bine că lupta nu mai era pentru creștinătate ci pentru domnia lumescă, căci Grecii susțineau că numai Patriarhul lor din Constantinopoli p'ote fi patriarh a totă lumea și Latini spunea' că patriarh a totă lumea este numai Papa de la Roma, ca cum Christos s'ar fi restignit numai pentru Țarigrad s'au numai pentru Roma, numai pentru Grecii s'au numai pentru Latini. Patriarhi se luară dar atunci la cërta, care să fie mai mare și care să fie mai mic, și, neputându-se împăcă nici unul, începură a deosebi fie-care poporele, nu mai mult dupe n'eu,

ci' numai dupe modul cum se închina, așa cât a fi cu Patriarhul din Constantinopoli nu era numai a fi creștin ci a fi și grec, iar a fi latin era numai a fi cu Papa de la Roma, fără deosebire de Ungur, Némțu său Polon. Românii, fiind tocmai la mijloc, adică la Dunărea de jos, fură cei ântâi cari înțeleseră pericolul acestor împrejurări, dupe care omul era espus a nu mai se deosebi dupe ném ci numai dupe lege. Dacă Românii s'ar fi ținut în totul de Patriarhul de la Constantinopoli, Grecii s'ar fi folosit de religiune pentru a li răpi némul lor latinesc, precum au făcut cu o parte de Românii din Pind și Macedonia, pe cari 'i-au învățat prin popii lor a se socoti Greci și a scrie cu litere grecești, dupe cum se va arăta la nota 46. Dacă ar fi rămas cu Patriarhul de la Roma, ar fi perdut némul lor latinesc prin amestec de aprópe cu Ungurii și Leșii, dupe cum l'au perdut câte-va sate de pe la Roman și Bakeu, ai căror locuitori, de și nu vorbesc ungurește, dăr se socotesc pe sine Unguri numai pentru că au aceeași lege papistășescă ca și Ungurii. In asemenea împrejurări, în afară de alte îndemnuri nedocumentate, și singur instinctul au povățuit pe Români a se ține drept la mijloc, dupe cum era și pozițiunea lor geografică, adică a nu se ține în totul nici de Papa de la Roma, nici de Patriarhul din Constantinopoll, ci a'și forma o biserică creștină independentă la Ocrida. Bulgarii, cari se afla în vecinătate și conviețuire cu Românii, se creștinară în legătură cu această nouă biserică, prima care proclamă separarea naționalității de lege, separațiune proclamată mai târziu în contra papei de la Roma de popórele germane prin Luter și Calvin și pentru care Bulgarii luptă și până astăzi cu Patriarhia din Constantinopoli, fără să se sfîescă de afuriseniile ei. Românii fură dar cei ântâi protestanți în contra abuzului de a se face din religiune, adică din unitatea sufletescă, o cestiune de politică adică de domnie lumescă, prin contopirea tuturor némurilor în Greci său Latinii. In contra Grecilor, Românii aveau némul lor Italian, în contra Latinilor însă, neputând a'și schimba vorba său să'și strice né-

mul, ei schimbă scrierea inventând literile Cirilice, pe care le adoptară și Bulgarii, numai spre a se deosebi de Unguri și Leși, cari, prin creștinarea lor de către Papa de la Roma, adoptaseră în scriere literile latine.

În curând însă numai această schimbare nu fu de ajuns, căci Românii, auzind în cancelariile și în biserica papistăască a Ungurilor aceeași limbă latină cum era vorba lor din fașă, se amețiră așa cât să socotea că erau de un némi cu Ungurii și ast-fel aceștia puteau să pue stăpânire pe ei fără multă rezistență. Dar același instinct natural povățui atunci pe Românii a scote pe la 1400 (pagina 44) cu totul din statul și din biserica lor limba strămoșască și a o înlocui cu limba slavonă a conșorților Bulgari, până când pe la 1600, Ungurii din Transilvania îmbrățișând Calvinismul cu limba Ungurească în bisericile lor, Românii lepădară și ei de îndată Slavonismul, reîntorcându-se atunci la Cirilism, (pagina 72), iar astăzi se reîntorseră și la scrierea cu literile latine strămoșești (pagina 83). De nu făceau așa Românii, ei până astăzi ar fi fost unguriți precum au apucat a se unguri câte-va sate din Moldavia, se u greciaș precum apucară a se greci mai mulți Români din Macedonia. Astăzi iarăși, până când nu vor reveni cu totul la literile strămoșești în cărțile bisericești, Românii sunt expuși a se preface în Slavoni, adică a cădea sub stăpânirea Rușilor, cari sunt astăzi cei mai puternici, precum erau odinioară Grecii, Ungurii și Leșii. Este vedut dar că, pentru a-și menține existența națională, Românii trebuie să menție cu toată tăria religiunea Orientală, ca armă în contra Occidentului adică a Nemților, și scrierea latină Occidentală ca armă în contra Orientului adică a Rușilor.

Adaug a lămuri pentru știința învățătorilor sătenii că biserica Orientală se deosebesce de cea Occidentală prin următoarele dogme principale.

1. Orientalii spun în rugăciunea *Crezului* că *Duhul sânt purcede de la Tatăl*; Occidentalii adaug că *Duhul sânt purcede de la Tatăl și de la Fiul*.

2. Orientalii fac sânta împărtășire cu *pâne dospită*; Apusenii o fac cu *azimă nedospită*.

3. Orientalii botéză *cufundând copilul cu totul în apă*; Occidentalii botéză *stropind numai capul copilului cu apă*,

4. Orientalii cred că *dreptii se duc dupe mörte d'a dreptul în Raiu*; Occidentalii cred că *dreptii, înainte de a se duce în Raiu, staü cât va timp în foc curățitor numit purgatoriü*.

Maî sunt multe alte obiceiuri deosebitöre, precum barbele și însurătörea obligatorie pentru preoții orientali și oprită la popii catolici, ținerea serbătorilor de occidentali tot-dea-una cu 12 zile înainte de orientali, etc. Aceste însă, nefăcënd parte din dogme, Papa permite une ori a nu se observa. Ast-fel catolicilor din Moldova este permis a serba Pașcele odată cu orientali și a purta popii barbe, numai spre a se putea atra-ge Româniî maî cu lesnire la catolicism.

(21) Aflarea Românilor în permanență pe pământurile Daciei se maî documentéză alt-felü, și prin unü actü alü capitolului bisericeî din Transilvania cu data 1231, prin o diplomă a regelü Ungurilor Bela 1236 și prin un act al magistratului din Sas-Sebes 1396 publicate în magazinul istoric pentru Dacia și în care se pomenesce despre maî multe locuri stăpânite pe atunci de Români atât din drépta cât și din stânga Oltuluî. De asemenea prin un act oficial al Divanuluî Moldovei 1817 publicat tot în magazinul menționat, care confirmă osebite privilegiî de care se bucurase locuitoriî din părțile Vrancei, a Câmpulunguluî și a Tigeciuluî, ca stăpânitoriî neclintiți din cea maî nepomenită vechime pe acele locuri. Nu rămâne îndoiélă că, urmărindu-se cu timpul töte vechile documente ale diferiților proprietari de pământuri din țără, se vor descoperi multe documente doveditöre permanenței Românilor în Dacia pentru vécul de mijloc. Până atunci însă documentul de maî sus este suficient spre a dovedi cum Româniî s'au ținut chiar la locuri de câmpie precum este Tigeciul dintre Prut și Nistru. Acésta însă numai pentru satisfacerea pretențiunei erudiților, cariî nu pot nimic fără documente, căci noi

Românii am vădut unii chiar cu ochii cum părinții noștri se apăsău până mai de unădă, în contra prădăciunilor Tătăreșci din Budjag, numai închidându-se cu palancă de lemne prin codri, unde Turcii și Tătarii nu puteau nici odată răsbate și cu atât mai puțin barbarii nomazi, cari nu aveau arme de foc. În tot cazul ne rămânerea nici unui barbar pe întinsele șesuri de la Dunărea de jos, probă că au trebuit să fie cine-va acolo care să-l împiedice să-l alunge. Acesta este destul pentru a se proba superioritatea Românilor, ori cât de puțin, cari se află și astăzi aici, asupra barbarilor ori cât de numeroși și lăudăroși, din cari n-au putut rămâne nici unul.

(22) Următorul cântec popular arată cum păziau Români hotarele țerei:

ȘTRAJA DE LA NISTRU.

I

Măi tătare, ține-ți calul!
Maî tătare, strânge-ți friul!
Măi tătare, lasă inalul
Nu cerca a trece rîul:
Că, pe crucea sfintei lege,
De-al tău cal voinic și tare
Nimic, Țeii, nu s'o alege,
Măi tătare, măi tătare!

II

Măi tătare, dă-ne pace,
Măi tătare, stai, nu trece,
Măi tătare, nu mă face
Să-ți fărâș capul în țece.
Că, de sus de pe movilă,
De-oii svârli ghioga cea mare,
Singular 'ți-oii plânge de milă
Măi tătare, măi tătare!

III

Măi tătare unde-ți pală?
Măi tătare unde-ți calul?
Măi tătare unde-ți fala?
Nu-ți spuseii să nu treci malul?
Nu știai tu, măi vecine,
Ce-ți Românul în turbare?...
Corbi mușce acum din tine,
Măi tătare, măi tătare!

(23) În anul 1871, adică dupe 370 ani de la mórtea lui Ștefan cel mare, Românii serbară un mare parastas național, pentru amintirea lui la mănăstirea Putna din Bucovina, unde se trimisese deputați și daruri oficiale de prin toate județele și părțile României. Am avut ocașiune a face și a publica atunci, ca delegat oficial din partea județului meu natal *Romanul*, următoarele versuri, în onórea marelui Domn, pentru a învedera cum numai luptele Românilor cu păgânii au dat timp Europei a se lumina și a se întări:

LA MORMÎNTUL LUI ȘTEFAN CEL MARE.

Musa mea iea'ti lira 'n mână să cântăm o ți frumoasă,
A Moldovei veche slavă și al țerei viitor,
Amintirea unui eroi din mormântul său ați scósă;
Odor scump neperitor!

A lui Ștefan Domn cel mare véc de aur ne revine;
Lumea 'i plină de-a lui nume; saltă munți, codri răsun;
Brațul său știa să 'nfrunte multe sumeți vecine;
Baia, Racova, ni spun!

De la plaiuri pân' la mare se 'ntindea a lui domnie,
A lui spadă în resbele patru-deci s'au învêtit,
Și Românul cu miș barbari au știut peptul să ție,
Neînvins, neîngrozit!

Dacă astăzi Europa au ajuns la înflorire
Prin tăria de lumină și prin simțul cel creștin,
Numai sabia lui Ștefan 'i-au dat timp de întocmire
În acel moment de chin.

Dar cădu marele eroū ca stejarul de pe munte;
Viscolī grele și furtune peste noi mīl aū trecut;
Pe a secolilor valurī, fără barcă, fără punte,
Perduți pôte ne-am creșut!

Însă nu... Stefan cel mare din cenușa lui re'nvie
Și la vocea lui Româniī astăzi iarăși s'aū sculat;
S'aū sculat, și 'ntrégă lumea va să simțā, va să știe
C'al lor drept e nesecat.

Dar, așa, să știe lumea că va fi o Românie,
C'avem țerā, c'avem drepturī, că am fost ceva 'n trecut,
Că suntem un popor vrednic ce plinește o solie
Neclintit, neabătut.

Georgiu Radu Melidon.

(24) Testamentul aū fost rostit, de către însuși Domnul Stefan, când, slăbit de bătrânețe și ostenele, a chemat în vara anului 1503, în capitala țerei Sucéva, adunare generală, și dupe sânta leturgie, în ființa de fațā a boerilor ș'a curtenilor, a rostit către fiul său, Bogdan, aceste cuvinte însemnătore:

«Fiul meu Bogdane, și voi toți ai mei prietenī și companiī de atâtea triumfuri, vedeți-mă astăzi aprópe d'a înturna naturei tributul ei! Tótă mărimea trecutei mele viețe este asemenea unei năluciri, ce se perde în întunerecul nopții. Un muritor nu se mai pôte înturna pe urmele séle, carele, asemenea unui verme de pământ, 'și-a petrecut vremelnicește cărarea vieței, când iată vine mórtea, ca să'și ia drepturile séle. Însă nu este acesta cuvântul înspăimântārei mele, căci știu că minutul nașcerii a fost cel ântâiū pas ce am făcut către mormânt. Cea ce mă tulburā, este trista îngrijire de a vedea în giurul nostru pe Soliman Sultanul ce amenință sórta acestei țeri, și carele, ca să o pótā supune, va întrebuința tótā puterea sa. El prin arme a cōprins cea mai mare parte a Ungariei. precum și Crîmul, ce nu cunoscea mai înainte nici um-

Domnitor strein, introducând într'însul legea mahometană. Basarabia a fost teatrul învingerilor lui, și Româniî din Munte-nia, creștinî ca și noi, s'aû supus sceptrului lui; cu un cuvânt, cea mai alésă parte a Asiei și a Europei ascultă de legile lui. El, ne mulțămindu-se cu tronul împăraților Romanî, nu'și mărginește dorința de a mai câștiga țeri, coprinđând în inima sa Domnia a tot pămîntul. Dupe ce a supus atâtea provincie și a depărtat tóte împedicările, óre credeți, că va cruța pe Moldavia, ce se află înaintea porții lui și înconjurată în tóte părțile cu provincie de sub domnia lui? Mai ales este de temut ca nu, îndată ce va supune tótă Ungaria, să cadă asupra patriei noastre cu tóte puterile sële. La veciniî noștri nu pot căuta fără a lăcrăma: de la Poloni, ca de la nisce nestatornicî și fără putere, nu se póte aștepta ca să stea împotriva Turcilor; Unguriî de sine s'aû aruncat în fiară; Germania este atât de învăluită cu grijile de înăuntru, în cât nu'î rămâne nici voință, nici putere de a se împărtăși de cele ce se întêmplă pe din afară de hotarele ei. Așa dar, cumpănind trista stare a tuturor țărilor de 'mprejurul nostru, pare-mi-se că nu rămâne alt mijloc mai înțelept, de cât, că, între relele ce ne amenință, să alegem acea ce se va părea mai de suferit. Înțeleptul corăbier nu întinde nici o dinióră vînturile sële împotriva vînturilor și a furtunilor. Noi nu ne putem încrede în puterile noastre; ajutórele streine sunt departe și nesigure, iar pericolul (primejdia) este aprópe și ne apărat. Drept acea se cuvine mai bine a alege să înblîndim asprimea, sórtei, de cât prin frémêtul armelor să tređim leul. Supunerea noastră va fi asemenea unei ape vërsate la timp asupra acestei flacări, ce o vedeți aprópe d'a isbucni. Afară de acésta eû nu vëd altă scăpare spre a întêmpina dărimarea noastră; pentru care, în aceste dupe urmă minute ale vieții mele, vă sfătuesc, cu tótă dragostea unui părinte și frate, ca să vă sîrguiți a închiea tocmele cu Soliman Sultanul: în cât, de veți putea dobîndi de la dên-sul păstrarea legilor noastre bisericești și politice, acésta va fi o pace cuviinciosă, măcar de ar fi și sub titlul de suzeranitate.

Căci mai de folos va fi pentru voi a cerca îngăduirea, de cât sabia lui. Iar dacă din potrivă vi s'ar propune alte condițiuni, nu pregetați nici cum, mai bine a muri cu arma în mână, apărând legea și libertatea patriei vóstre, de cât pe ambe a le lăsa în prada nenorocirilor viegiate și a fi privitorî defăimați ai dărîmărei patriei. Încă să nu vă îndoiiți cât de puțin că Dumnezeuul părinților noștri, singurul isvor al luminilor, nu se va îndupleca o dînióră și nu se va îndura de lacrămile închinătorilor seî, și, revărsând cu îmbelșugare darul seú peste voi, vă va trimite o dînióră mîngăere, vindecând ranele și statornicind pe tot-dea-una viitórea vóastră sórtă!»

Cu tocméla lăsată prin acest testament Româniî de dincoce de Carpați au păstrat și până astăzi existența lor naționale fără multă supărare, căci Turciî nu au supărat nici odată pe Români cu sémă, nici în religiunea lor, nici în limba lor. Din contra, Româniî de dincolo de Carpați, fiind siliți a se închina Ungurilor și Nemților creștinî, au fost atât supărați de ei pentru religiunea lor ortodocsă, în cât o parte au fost siliți a și strica legea bisericescă și a se face *Uniți*, adică a se uni cu Papa de la Roma în cele patru puncte despărțitoare bisericilor. Apoi până astăzi Unguriî și Nemțiî nu recunosc Românilor naționalitatea de Români și nu li permit a învăța altă carte de cât Ungurească seú Nemțescă. Turciî n'au făcut nici odată *geami*, adică biserici turcești prin orașele Românești; peste Carpați din contra, toate bisericile de frunte sunt Nemțești seú Ungurești, iar în Basarabia slujba bisericescă și Evangelia nu se citește de cât în limba rusescă, precum și scólele și cancelariile sunt numai rusești. Turciî au prădat și au tăiat une ori, dar pămîntul au rodit din nou, și ómeniî s'au născut alții la loc, în cât astăzi nici o pagubă de aceste nu se mai cunoște. Dar pe unde sunt biserici și scóle și cancelariî Ungurești, Nemțești seú Rusești, limba Românilor se strică și némul nostru pere, și când aceste vor peri de tot nu se mai pot pune la loc și nimic nu este mai greu de cât să nu se pótă înțelege omul în vorbe cu popa lui, cu învățătorul

lui său cu cârmuitorul lui. Stefan a fost dar în adevăr cel mai mare Domn și om al Românilor, nu numai pentru resbóiele lui de care și alți Domni a avut multe și mari și grele, ci pentru mintea lui în adevăr mare, cu care a prevădut că Românii mai pucini la număr nu vor putea să lupte singuri cu numeroșii lor vecini și că alianța Turcilor păgâni este mai bună pentru ei de cât a altor creștini mincinoși.

(25) Punem aici trei din psalmii lui Dositei, ca model pentru învățători și ca esercițiu pentru elevi.

PSALMUL 46.

Limbele să salte
 *Cu cântece nalte,
 Să strige 'n tărie
 Glas de bucurie,
 Lăudând pre Domnul
 Să cânte tot omul:
 Domnul este tare,
 Este 'mpărat mare
 Preste tot pământul,
 Și-și ține cuvântul.
 Supusu-ne-a glóte,
 Și limbele tóte,
 De ni-s sub piclóre
 Limbă de pre sub sóre.
 Alesn-și-aș șie
 Parte de moșie,
 Țera cea dorită,
 Care-a giuruită
 Lui Iacob iubitul,
 Ce-i ține cuvântul.
 Mila să-și arate,
 Cea de bunătate
 Spre noi ticăloșii,
 Precum ne spun moșii.
 Pre vârvuri de munte,
 S'aud glasuri multe

De bucime mare
 Cu naltă strigare;
 Că s'aș suit Domnul,
 Să-l vadă tot omul.
 Cântaș în lăute,
 In ȝicături multe,
 Cântaș pre 'mpăratul,
 Că nu-i ca densus altul,
 Să domnescă 'n lume
 Cu sântul său nume.
 Cântaș să 'nțelégă
 Preste lumea largă,
 Că Dumneđeș póte
 Pre limbă preste tóte,
 De le îmblânzeșce
 Și le 'mpărăteșce.
 Scaunul de rază,
 Unde va să șéđă
 Domnul de 'n a drépta,
 Să 'mpărjescă plata
 Pre boeri, pre glóte,
 Pre limbele tóte.
 Și cine se 'nalță,
 Din fire sîmêță,
 I-a vedea tot omul,
 Cum i-a certa Domnul.

PSALMUL 53.

Dómnne ! mă spăsește
Cu sântul tău nume,
Fă-mî județu pe lume,
Și 'ntreg mă ferește.
Cu a ta putere,
Grijă când am multă,
Tu dómnne-mî ascultă
Ruga de 'n tăcere.
Că se ridicară
Asupră-mî păgăniî
Și cu toî străiniî,
De mă 'mpresurără.
Și nu-î știu de frică,
Căci sântul tău nume,
Ce-î vestit în lume,
L'aú într'o nimică.
Ce mie mi-î vîntă
Domnul, sufleteșce

De sunt și trupeșce
Întreg fără smîntă.
Cine mi-s cu scărba.
Le va veni răul,
Din tot de-adevărul
Și le-a cădea 'n gârbă.
Veste preste lume
Dómnne îîi voiî face,
Cu jertve de pace
Sântuluî tău nume;
Că mi-î cu ferice,
Când tu mă veî scóte
Din scărbele tóte,
Să n'aibă să-mî strice.
Pismașîî să'mî cate,
Și 'ntr'a lor cădere,
Stând fără scădere,
Să-î vîd de departe.

PSALMUL 48.

Ascultaî aceștea tóte
Noróde, némurî și glóte,
Să-mî înțelegă cuvîntul
Omul de pre tot pămîntul:
Bogătașîî dimpreună
Cu mișeiî când s'adună;
Să vî spuiî de 'nțelepciune
Cu 'nțales de 'nvîțurî bune.
Și auđul să vî tindeî,
Pildele să le deprindeî,
S'ascultaî fără de price,
Să 'nțelegeî, ce voiî ȑice:
Să te temî de ȑi cumplită,
Să nu-î dea de călcăiî smîntă;
Cela ce aî bogăȑie,
Să nu staî în somêȑie,
Nici s'aibî nădeȑe în frate,
Saú în om la greutate.
Și cu ce schimb va da omul,

Să se schimbe de la Domnul,
Cu preȑă de rîscumpărare.
Sufletuluî de pîrȑare
Fi-va truda ne 'ncetată,
Că la iad nu va fi plată;
Acolo n'a vedea mórte,
Să gîndescă, că-l va scóte.
Că măestrul încă móre
Ca tot omul de sub sóre;
Și nebunul cu buȑacul
Vor peri de pre tot vécul,
Și averea lor rămâne,
De o iaî rude străine.
Cât se vor scóte din casă,
Numele li s'a uita-se;
Li s'a uita și mormîntul,
Cât i-a 'mpresura pămîntul,
Ceia ce nu-șî fac pre lume
De bunătăȑî s'aibă nume.

Ce folos este de cinste
 Omului fără de minte,
 Ce-și dă firea omenescă
 Pre fire dobitocescă?
 De merge fără sfială
 Pre calea cea de smintelă.
 Nu cunósce, că'l va duce
 Desmerdăciunea cea dulce, —
 De va da ca oia 'n rîpă,
 Și mórtea 'l va sorbi 'n pripă?
 Eară dreptiț, dând de rață,
 Vor privi, cum duc să pérđă
 Pre păcătós și buiaclu,
 Să-și petrecă 'n iad tot vécul,
 De la slavă să se rață
 Și cinstea tótă să-și pérđă.
 Ce mă rog, Dumnezeuți sánte,
 Să'mi iaț sufletul aminte,
 Și să mă cuprinzi cu milă,
 Să nu'mi facă réul silă.
 Eară tu óme mișele,

Să nu daț de gânduri rele,
 Când veți pre păgân, că crește,
 Și casa lui se lățește;
 Că dacă móre, el pîere
 Cu slava lui cu avere;
 Cu dînsul nimic nu duce
 Din averea lui cea dulce.
 Că 'ntr'acéstă lume 'n vieță
 I-î sufletul în dulcétă,
 Și cine i se 'mbunédă,
 I-î drag pre acela să'l vadă;
 Cine 'l spune în dreptate,
 D'acela fuge departe.
 Că'î deprins pe cale largă
 Către perire de-alérgă.
 Și se trage pre moșie
 La 'ntunerec de vecie.
 Ce folos este de cinste
 Omului fără de minte,
 Ce-și dă firea omenescă
 Pre fire dobitocescă?

Hrisovul lui Leon Vodă în contra Grecilor.

(26) Milostieio Bojieio Ioan Leon Voevod și Domn al tot pămîntului Ungrovlahieț, fiul marelui și prea bunului repausat Ioan Sfetan Voevod. Dat'am Domnia mea acéstă carte a Domniî mele, ca să fie de mare credință tuturor popilor și diaconilor de prin orașe, și din tótă țera Domniî mele de la tóte sántele biserici, câți popi și diaconi vor fi în parfia părintelui Episcopul Efrem de la sánta Episcopie de la Buzéu, ca să se scie pentru nisce obiceiuri rele ce au fost adaos de ómenî streinî în țera Domniei mele, cari obicei nimeni nu le au mai putut obiceiui; căci vedînd că sunt de mare pagubă țerei, pentru acésta Domnia mea am socotit de am strâns tótă țera, boeri mari și mici, și roși și mazili, și toți slujitorii de am sfătuit cu voia Domniî mele. Decî vedînd toți

atâta sărăcie și pustiire țării, căutat'am Domnia mea cu tot sfatul țerei, să se afle de unde cad acele nevoi pe țără, aflatu'său și s'aă adevărat cum toate nevoile și sărăcia țerei se încep de la Grecii streinii cari amestecă domniile și vând țera fără milă, și o precunosc pe camete asuprite, și dacă vin aici în țără ei nu socotesc să umble dupe obiceiul țerei, ci strică toate lucrurile bune, și adaogă legi rele, și asuprite, și alte slujbe le aă mărit și le aă ridicat fără sémă pe atâta greime, ca să'și plătescă ei cametele lor, și să'și îmbogățescă casele lor, și încă alte multe streinării aă arătat spre ómenii țerei, nesocotind pe nici un om de țără, înstreinând ómenii despre domnia mea, cu pisme și cu năpăsti, și asuprind săracii fără milă, și arătând vrăjmășie către toți ómenii țerei. Decî vedând domnia mea nisce lucruri ca acelea și pradă țera, socotit'am Domnia mea dimpreună cu tot sfatul țerei, de am făcut legătură și jurământ mare, de am jurat Domnia mea țerei pe sânta Evanghelie și cu mare afurisenie dinaintea cinstitului și prea luminatului părintelui nostru al țerei românesci chir Vlădica Grigorie, și dinaintea părintelui Teofil Episcopul de la Rîmnic, în sânta biserică a Domniei mele cea mare din cetatea scaunului Domniei mele din București, și dupe jurământ cu tot sfatul țerei, călcat'am acele obicei rele, și le-am pus Domnia mea toate jos, și am scos acei Greci streinii din țără afară ca pe nisce neprieteni țerei fiind, și am întocmit Domnia mea și alte lucruri bune care să fie de folos țerei, ca și cum cele legi și obiceiuri bune, ce le aă fost tocmit cei domni bătrâni ce li se fericéză vieța lor, și li se cunosc tocmelele, că aă fost de folos țerei. Așijderea și Domnia mea încă am întocmit și am întărit legătură, să fie Roșii în pace de dijmă și de gorsțină și de vinericiu, și să dea bir Domniei mele într'un an de două ori, de un cal câte ughi 40 la Sf. Dimitrie, și la Sf. Gheorghe, și popii încă să dea bir într'un an de două ori la Sf. Dimitrie ughi 30, și la Sf. Gheorghe ughi 30, și (rupt) Episcopie de la Buzău, cum aă fost adetul și obiceiul și mai dinainte vreme, și am ertat Domnia mea pe popi să fie în

pace de bir de lună, și de ghălétă cu fîn, și de boă, și de oie sécă, și de cal, și de mîere, și de céră, și de împrumut, și de banî de cununie, și de mîncăturî câte sunt peste an, de nimica val séu bîntuiélă să nu aibă, numaî să aibă a păzi sântele biserici cu slujbă și cu pravilă Dumneđească și în ȓi și în nópte, și să róge pe Dumneđeă pentru sănătatea Domniei mele, și pentru sufletul repausărilor părinților Domniei mele, și pentru tótă creștinătatea, ca să fie Domniei mele po-mană, și dupe jurămînt pus'am Domnia mea și blestem, cum de voiă călca Domnia mea acéstă legătură și jurămînt, acela blestem să fie tot asupra capuluî Domniei mele, și a casei Domniei mele. Iar pe care va dăruî Dumneđeă a fi Domn în urma noastră țerei Româneșci, încă 'l rog cu numele lui Dumneđeă să aibă a cinsti și a înnoi, și a trăi acéstă legătură pe tocmelele cum scrie mai sus, iar cine va călca și va sparge acéstă legătură și cartea Domniei mele, acela să fie proclét și blestemat de Vlădica Christos, și afurisit de 318 sânti părinți de la Nichea, și să lăcuiască cu Iuda și cu Arie la un loc întru netrecuți veci amin. Iată și marturiî am aședat Domnia mea, Jupân vel Dvor, i Jupân Papa vel Logofet, i Jupân Dumitrasco vel Vestier, i Jupân Miho vel Spătar, i Gheorghe vel Stolnic, i Buzinca vel Comis, i Nedelco vel Paharnic, i Jupân Constandin vel Postelnic, și însumi am ȓis Domnia mea. Am scris eu Stoica gramaticul în scaunul orașuluî Bucureșciî, luna Iulie 23 ȓile curgerea anilor leat 7139.

IOAN LEON VOEVOD.

Cu acéstă ocasiune se pune în vederea învătătorilor că, așa precum tóte cărțile și scrisorile vechi Româneșci arétă aniî, nu de la Christos dupe cum numărăm astăȓi, ci de la facerea lumei dupe cum se vede și în hrisovul de mai sus, apoi trebuie să învețe a găsi aniî de la Christos, scăȓend tot-dea-una numărul 5508, adică anul de la facerea lumei în care ș'aú născut Christos, din orî care număr mai mare de ani se va găsi însemnat în vre o carte séu scrisóre. Așa scăȓendu-se

5508 din anul 7130 însemnat în hrisovul de mai sus, se află că acel hrisov este scris și făcut la anul de la Christos 1622. Se adaogă că cuvântul *hrisov* este grecesc și înseamnă *pecete de aur*, pentru că pe toate cărțile Domnești se pune a o pecete mare aurită, cu semnul țerei și cu iscălitura Domnăscă.

(27) **Dimitrie Cantemir**, Domnul Moldovei, sfârșesce cu următoarele cuvinte prefația scrierei séle intitulate: *Cronicul-Româno-Moldo-Vlachilor*, compuse pe la anul 1700:

«Intr'acest chip dar pe Român-Moldo-Vlahii noștri, Roma maica, din lăuntrurile séle născându-î, î-aŭ aplecat și î-aŭ crescut; Traian părintele cu obiceiele și armele Românești învățându-î, ai Daciei adevărați moștenitori î-aŭ pus, și curat sângele fiilor săi pe Dacia, care mai dinainte barbară era, aŭ evgenisit-o. Aceași dupe aceia, cu prilejul a fericitelor vremi, la atâta a puterilor și a vredniciilor înălțime s'aŭ înălțat, cât marele Constantin, cătră dânsa Orachia și Macedonia alăturând, a lumii Românești a patra parte să plinască o aŭ socotit. Acésta de pe una numaî prea lesne póte să se dovedască; că de vreme ce Constantin, cu pușin mai nainte de pristăvirea sa, totă împărăția în patru părți despărțind și fiilor seî cineș partea sa să împărătescă vrând, ca un de lege părinte și prea bun Domn aŭ socotit, că măcar ca Dacia împreună cu cele alte părți cu mult mai înguste și mai strîmte erau, însă cu bunătatea, cu temperamentul aerului, cu curgerea apelor cu ploada pământului, cu frumusețea câmpilor, cu desimea pădurilor, cu mulțimea cetăților, și cu mulțimea a altor locuitori, de cât cele alte părți nu numaî nu mai jos, ci încă cu mult a le covârși póte, și pentru acésta lui Constantin celui mai mic între frați și mai mare în dragostea sa fiu, dréptă moștenire o aŭ însemnat'o. Nicî lui Constantin de sórtă ca acésta reu î-aŭ părut, ci încă acea ce părintele 'î-o orându-i-se, ca pe o prea plăcută moșie cu dragă inimă îmbrățișind-o dupe repausarea lui Constantin, așa și scaunul împărăției în Dacia ș'aŭ pus. Dupe aceia fratele său Constantin cu zavistiî porni

cu a sa parte neîndestulându-se și cu mână vrășmășescă asupra lui Constants, viind el cu óstea din Dacia și biruindu'l și omorându'l, decî către Dacia tótă împărăția apusului s'aú adaos. Decî, dupe depărtarea lui Constants, de la Dacia spre Italia până pe la vremile lui Grațian împărat, Dacia noastră împreună cu Orachia și Macedonia tot sub un dregător aú fost; iar sub acest împărat năvălirile Goților maí mult îngreundu-se, Grațian aú chemat de la Ispania pe Teodosie marele, și singur apărător și stăpânitor acestor țeri să fie l'aú poftit. Socoțind adică Grațian fórte înțelepțesce precum că ostenele și laudele lui Traian nu póte altul să le ție și să le pórté, fără numai altul ca Traian, adică Teodosie.

«Teodosie dară luând grija părților acestora, nu numai căci pe Dacia cum să cade aú apărat'o, ci încă și pe Goții, cari din Tracia până la Donn să revărsase, cu armele atâta i-aú îngrozit, și cu pace atâta i-aú înduplecat, cât Atanaric și Fritigerius Hatmanií lor, lepădând cea barbaréscă sêlbăticie, cu prietenesc picior prin Dacia, cetății lui Constantin care împărătea la răsărit cu plecăciune i s'aú închinat. Iar dupe acesta al doilea Traian (pe marele și creștinul Teodosie înțeleg), cu lenevirea (precum ni se pare) împăraților, cari dupe dênsul aú urmat, sêu póte fi așa vrênd cel dintru nalturí Dumneđeú, puterile Romanilor nu puçin vestejindu-se, Hunií, Bulgarií, Slavonií, Sêrbií și Herulií, prin câtă-va vreme câte-va provincií Românescí apucând, până maí pe urmă în Panonia, (care este Ungaria cea mare), în Orachia, în Moesia, în Iliria, în Macedonia, și așa în slăvită Grecia piciorul și scaunele s'aú înfipt. Iar în Dacia noastră ácêta desăvêrșit a face nicî cum n'aú putut; încă cú virtutea acelora ce o stăpânea Românií tot-dea-una bătuți, goniți și biruiți să fie fost, și pe moșia sa pururea păzită, și de a barbarilor îndelungată împresurare slobod să o fi ținut, vestiți scriitorí ne povestesc (pe care în testul istoriei pe la locul și vremea sa 'í vom arêta). Căci acestia aceiași Românií sunt cari (precum singure letopisițele Slavonilor spun) «pe némul Slavonesc în scurtă vreme de pe malu-

«rile Dunărei gonindu-î, până la apa Vistulei î-au împins, și
 «și acolo începăturile stăpânirei lor pe același loc a'și da î-au
 «asuprit. Aceștia aceiași Români sunt cari pe Polovți și pe
 «Pecinici, vrășmași ai împărăției Romanilor neprieteni, î-au
 «făcut să'și cunoscă hotare pustiile cele de peste Nistru. A-
 «șisderea cu cursul vremilor, (precum la Strincovscie se află)
 «orî ca pe nisce supuși î-au domolit, orî ca pe nisce soți î-au
 «avut, (căci acestui lucru curată sciință nu avem), pe cât pu-
 «tem cunósce cu îndelungată a lor slujbă atâta s'au slujit, cât
 «și din limba Românească cât-va să se fi împrumutat, și cea
 «barbaréscă a lor cu dânsa nu puțin să o fi tocmit. Caută
 «înainte mărturiile acestora, cartea 2, cap. 16. Aceștia aceiași
 «Români sunt cari, pe urma împărăților lui Constantin și
 «maica sa Elena, când Karolus marele scriptul împărăției apu-
 «sului de a răsăritului au despărțit și până la Dacia coborân-
 «du-se, prin solii săi cu dânsul lucrurile stăpânirei lor au așe-
 «dat. Cartea 7, cap. 15. Aceștia aceiași Români sunt, cari
 «lui Konrat III împăratului apusului, când la Sfânta óste Ie-
 «rusaliméscă prin Polonia și de acolo prin Moldo-Vlachia mer-
 «gea la 200,000 de ómenî cu sine ducând, de tótă hrana și
 «altele, carele la cale a tótă óstea trebuie, îndestul au dat.
 «Cartea 8 peste tot. Aceștia aceiași Româno-Moldo-Vlachî
 «sunt, cari pe Alexie Komneno și pe Isach Angel împărații
 «Țarigradului, voind cu tiranie asupra lor să se ispitéscă, mai
 «mult de cincî orî cu vrășmașe resbóie î-au biruit, și *precum*
 «*Românul slobod prea bun óspe așa întăritat resboinic fără*
 «*protvnic să fie* le-au arêtat». Cartea 8, cap. 13, 14, 15 și
 16. Aceștia aceiași Români sunt, cari, dupe ce Latiniî cu amă-
 gélă apucase Țarigradul de la Grecî, împotriva nevălitóru-
 lui Balduin biruitoare arme au purtat și Grecilor, cari până acum
 pentru împărăție fără nici o nădejde rămăsese, ca împotriva de
 amăgire ca acesta îndrésnelă și arme să apuce și până mai
 pe urmă și împărăția să'și rescumpere fórté cu îndemână pri-
 lej și ajutor le-au dat. Marinus partea 2, cartea 3, cap. 13,
 19 și înainte în chronică cartea 9, cap. Aceștia iarăși dic

aceiași Români sunt, cari singuri numai cu Secuiri puterile și armele împreunându-și «între atâtea Asiaticesci și Europești «vestite némuri, ei numai pe a lui Batie compleciune și Tătarilor lui vrășmășie bărbăteșce au timpit și locurile séle de «pradă barbaréscă mai nebetjite ferind, prin moșiile lor tre-
«cătore a le da adevărat Româneșce au tăgăduit. Și pentru ca «pe strîmt să ȕicem aicea, carele în țesătura chronicului pe «larg sunt să se pomenéscă, una numai și mai de pe urmă, «însă de cât altele cu mult mai alésă faptă vom mai adaoge, «care cum cu mare laudă s'au isprăvit așa minunat și până «astădi se trăgănéză.» Aceștia adică sunt aceia Româno-Moldo-Vlachi, cari, dupe ce au început prea puternicul Monarch al Turcilor atâtea împărății și crăii a le răsăritului și a le apusului a. supune și ales mai tótă lumea a părților Creștinesci mai la cea de pe urmă mișelie le au adus, cât stăpânirile, carele o dinióră era prea înflorite, astădi de abia și mai nici de abia măcar ca a unui trup de demult mort și cu putrigaiul vremilor mistuit nici ósele înșirate 'și pot areta; ei, ei, ȕic, numai singuri, cu minunat a fierului și a aurului meșteșug, cum vrășmășiei așa lăcomiei lor înainte eșind, vii ai lui Ahilevs și a lui Ullis strămoșilor s'icóne să fie s'au arătat. In veci lor slăvite și prea puternice au fost împărățiile Grecilor, a Perșilor, a Egiptenilor și a Babilonului, pe carele puterea Sultănescă atât le-au schimonosit și le-au micșorat, cât în ȕilele nóstre lucrurile lor, pe care mintea omului să le co-prindă nu putea, se pare că nu fapte, ci vise, nu istorie, ci basme fac. Arabia fericită, pietrosă și cea pustie, nefericirea și pustietatea care armele Turcesci i-au mestit, nu numai au gustat'o Africa cu a Romei pururea răvnitóre Cartaginea, ci dintele vierului omenesc atâta l'au simțit cât întrurile séle rana care au luat în veci nevindecată au rămas. Bulgari, Sârbi, Slavoni (între cari se numără și Bosneni), Albani, Boemi și Dalmățieni, némuri carele cu mâna și cu fierul mai tótă Europa îngrozise, atâta le-au îmblânzit și le-au domolit Agarénul, cât din cea veche și din fire a lor sirepie, măcar o pică-

tură nu le-au rămas; fără nici cu altă mai cunoscută fapta s'aû
şis, fără numai cu una, şi acea foarte întunecată a numelui
adică însemnarea, între alalte a muritorilor nămurî a se nu-
măra pot. Prea puternică lungă şi lată stăpânirea Ungurască
la atâta strâmtóre o adusesse, cât a crăiei séle hotare nu aiu-
rea putea să cunoscă, fără numai între vèduşî şi risipişî pă-
reşî seî. Pe Germanî, rod amintrelea nebiruit, atâta î-aû în-
spăimântat, cât până la porşile Beciului de două orî, iar prin
pregiurul lor de nenumărate orî, cu mórte şi risipă fulgerile
şi tunetele armelor séle aû adus. Ce, pentru că aici să nu mai
pomenim câte răutăşî şi cumplirî aû făcut publică Veneşie-
neşcî, de câte slăvite ostróve şi de câte vèrtóse cetăşî pe mare
şi pe uscat aû sărăcit'o, socotim că cea mai din lăuntru Italie
într'adins pentru cea mai vrăşmaşe şi cea mai de pe urmă a
tiraniei séle mânia neatinsă a o lăsa să fie vrut, şi pentru
acésta armele spre crivêş săşî fie întors adică asupra Leşilor,
Ruşilor şi Cazacilor, pentru ca şi pe aceste creştine ţèrî, în-
tr'o sughişitură să le înghişă, spurcată şi a saşîului neştiutóre
gură şî aû căscat; carele măcar că aşa de tot biruite n'aû
fost, nici aspru giuguluî lui grumazî ş'aû aplecat, însă fără
nenumărate suflete în robie prăpădite a scăpa n'aû putut; cu
care răutăşî câte şi câte aû fost şi de câte orî s'aû făcut şi
încă să fac, de am vrea pe aménuntul să le pomenim, nu nu-
mai puterile nu ne-ar ajunge, ci încă şi vremea ne-ar lipsi.
Însă din cele multe una numai vrednică de însemnat, de la
istoricî Leşescî adese pomenită, de vom însemna nu fără trébă
a fi socotim. Dîc dar eî precum acea de sus pronie, purtând
de grija mântuinşî acestor Crivăşene Norode, cu nêmul Româ-
no-Moldo-Vlachilor ca cu un zid prea vèrtos şi nebiruit să se
fi slujit, pe carele în potriva a vrăşmaşe săriturile păgânilor
puindu-le, cu peptul lor întregî încă până acum, şi în scau-
nele séle înfişî şi odihnişî săşî fi păzit.

«Mai uitasem a şice, care mai dinainte de tóte s'aû că-
şut să fim şis; nêmul Tătăresc, pe carele împèrăşia Persescă,
Grecescă, Românescă, nu'l aû biruit, nici altul fără numai Dum-

neceŭ, s  u   ruia Dumne  u putin  le cu un deosebit chip al Dumne  esce   s  le voie   nc   adaoge, a se putea birui p  n   acum s'au cre  ut; pe aceasta     ic, T  t  resc n  m, p  rt   Osm  n  sc  , at  ta l'au domolit, c  t nu   n alt chip, ci tocmai ca pe un v  n  tor la v  nat gata, pe un ogar   n prohaz gata   iind dupe voia 'sa c  nd va atuncea   i   ncotro   ntr'acolo cea din fire turbat   vr  şm  şie a  i plini   l slob  de. A  i  derea de multe or   ca de o   iganie mu  c  t  re   i necredincio  s   ferindu-se cu primenirile, schimb  rile, nu rare or     i cu omor  irile Hanilor lor (c  c   t  te aceste   n voia Sultanului sta  ),   l umileşte   i prilegiurile capul a  i ridica '   trage. Acestea t  te, precum a  a s   fie, pare-ni-se c   nu va fi cela ce nu   tie; c  c   at  tea   i at  tea   mp  r    i sub st  p  nirea sa au supus, au c  lcat, au pr  p  dit   i ca cum n'ar fi mai fost le-au   ntors, c  t cu multul mai prea lesne ar fi cuiva ne ogoit a le pl  nge de c  t peste tot a  a cum sunt din catalog a le num  ra,   i mai v  rtos vremea pl  nsor  i de c  t a scris  re   s   fie ar alege. Soliman acela a Germaniei gr  z  , a Ungarie   domolitor, a S  rbilor   i a Bulgarilor supuitor, a Turcilor Ullis   i a Osmanilor Licurgos, carele cum din scrisele a  a din   isele b  tr  nilor s      n  eleg  nd, precum impotriva Rom  no-Moldo-Vlachilor cu neprietenie a merge este cea mai des  v  r  sit   nebunie, (c  c     n  telepciunea   erpelui aceuia mul  i din istoric   cre  tinesc   chiar sunt cari cum s   cade o m  rturise  c)   i asupra unui n  m ca acesta cu armele nebiruit fiind, cu arme   i cu re  bo   mai mult a ispiti alta s   nu fie f  r   num  i lucru de batjocur     i de primejdia slave   Ali-osm  nesc  ; a  a Soliman f  rte bine sciind socotia de c  te or     i c   i Mahome  i, c   i Baiaze  i, c   i Mura  i   n c  mp  i Moldovene  c   se sf  r  mase   i mi   de mi   de Tur  i   n valurile Dun  rei, a le Prutului, a le Siretului, a le B  rladului   i a le Nistrului   nghi  ise. A  a dar   i   ntr'acest chip cu patimile   i primejdiile altora   i a le s  le   nv    ndu-se, leg  tura   i pacea, care Bogdan feciorul lu   Ştefan Vod   marele '   aducea, f  rte cu drag au   mbr    şat'o   i sub chipul a d  rei pe an (f  r   care pacea cre  tinilor cu Tur  i tot-dea-una m  rt   este) cu daruri a patru-  eci de

epe frumoase, carele pământul Moldaviei le năştea, îndestulat a fi primesce, acela ce a lăcomiei în veci nedespărţit rob era şi închinător. În acest chip dar părinţii némului Moldovenesc, cari pe acele vremi de grija Patriei séle precum se cade purta, măcar că daruri aũ făgăduit, şi aur, argint, dobitoce şi paseri ca pominocul pământului lor în toţi anii la pórta lui prin soliĩ lor s'aũ obliguit, însă, cu întreg sfat şi cu bună socotélă slujindu-se şi vremea rescumpărând, cu virtóse şi tarĩ legământuri, puterea stăpânirii séle cea monarchicéscă bine 'şi-aũ aşedat, cinstea bisericească, credinţa creştinéscă şi legea ortodoxilor neatinsă şi nespurcată 'şi-aũ ferit; Acestea dar tóte, nu numai şie ci încă şi porunciĩ Coranului cu totulĩ tot împotrivnice fiind, 'ĩ-aũ căutat Sultanului şi peste voia lui a le priimi şi a le suferi; a căruia lucru altă mai a avea pricină nu se póte da, fără numai, măcar că cu amăgelnice tocmeli şi cu chip de împăcăluire, însă şie pe unul şi singur némul Moldo-Vlachilor a'şĩ pleca mai de mult folos să fie împărăţiei Otomanilor aũ socotit, de cât c'aũ supus cu armele atâta mulţime de altele.

«Acestea dar şi altele de cât acestea cu mult mai minunate, carele în chronic înainte se vor arêta, uniĩ din vecinĩ, ca dintr'o înaltă strajă ogbindindu-le, adevêrat că nu fără óre care chip de cisteş şi arêtos a zavistiei vestmênt, pe numele Româno-Moldo-Vlachilor, cel ce sub slova vechilor scriitori de greũ zăcea şi de demult din întrũ inimă gema, încă mai cu împleticite şi mai cu încurcate mrejuĩte a înfăşura şi cu póla odăjdiei vechimeĩ vremilor aşa de tot a ascunde şi din catastiful celor mai ştiute şi mai cunoscute istoriĩ cu totul tot a'ĩ rade şi a şterge s'aũ nevoit. Ce nu scim cu ce chip fruntea atât de nesfiitá 'şi-aũ ivit, socotind precum vor putea sórele cu tină să lipéscă şi cerul cu palma să căptuşéscă! Inşă către aceştea gata ne sunt apărători atâtea, adică Greceşci, Latineşci, Nemţeşci, Franţuseşci, Italieneşci, Ungureşci, Leşeşci, Ruseşci, Sloveneşci şi aşa şi Turcarăpeşci şi Turceşci scriitori, cari cu toţi într'un suflet armele a drepteĩ răturĩ apucând, îm-

potriva Blojeritorilor, cu adevărată a biruinței nădejde, de drept resboi pentru noi se apucă, așa că, noi tăcând și odihnindu-ne, ei din vechi armăturile lor, cu tot felul de arme într'armându-se, pe unii cutrierători și a laudelor streine fără vreme și fără socotélă pizmăluitori la mendanul luptei îi strigă. Aceștia ȋic scriitori, fie-care a vremilor séle însemnător, vor arăta, precum în mreja paingului alte lighioe nu se pot prinde, fără numai musculiță și altele asemenea acestora neputincióse și ne înarmate mușițe; iar când se tēmplă a cădea într'însele nescăi-va păsēruice și la fire măi vērtoșe jigănuite, ele îndată o rup și nevoințele lui îndeșert se fac. Acestea cu tarī doveđi vor vinci, (căci noi de la noi, cât îi negru sub unghie nu vom ȋice), precum cea d'ântēiū a Romāno-Moldo-Vlachilor în Dacia descălicătură să fi fost de la Traian marele împērat. Așīșdere-a vor arăta precum aniī nēmului lor, de cât a altor nēmurī Europeșci cu mult măi mulți și vīrsta lor de cât a multora măi matură și măi veche să fie, ca cea ce începutul anilor lor este de la acēsta înapoi cu o mie șēse-sute și ȋece ani și așa nicī unul dintre nēmurī, (alegēnd pe cari măi sus am pomenit Germanī), cu bătrānețele și cu vechimea lor se póte ală-tura. Decī vor mărturiși precum poporul Romāno-Moldo-Vlachilor, nu din glogozală a nașcerei de strinsură să fie scornit, ce din cetățenī Romanī, din ostași bătrānī și din marī familiī să se fi ales. Apoi din bunī și tarī Romāno-Moldo-Vlachī, din bunī și tarī părinți nāscāndu-se, a sângelui curățenie și a nēmului Evgenie nestricată și nebetējită să fie ferit, precum și până astăđi tot așa o feresce. Nicī să gāndēscă cine-va că dóră în atāta a lucrurilor necunoscintă suntem căduți, (fie acēsta așa puțin măi slobod să grāim), nicī să'și propue, că dóră pretendui precum adică nēmul Romāno-Moldo-Vlachilor nicī un sânge de al streinilor în sângele sēu să nū fie amestecat; că acēsta nu numai a ȋice, ci și a gāndi fără socotélă ar fi. De vreme ce, precum măi de demult cu multe năpădirile a multe nēmurī, așa măi pe urmă, și măi vīrtos dupe risipa împērāției Constantinopolitană și a altor megiașe Crăiī, prin turbătura

Turcescă risipi și resturnări, multe de totă stăpâna, multe de bun ném, și încă împărăteșci, crăeșci și Domneșci streine familii în sînul său aû primit Moldova și țera Muntenescă, precum sunt a Cantacuzinilor, a Paleologilor, a Sevastoșilor, a Grililor, a Asanilor, a Hrisoverghilor, a Petralifilor, a Hrisoscoleilor, a Rosetilor, Evpraiotilor și altele multe blagorodieî Greceșci florî în țera sa aû sădit cea cu sângele Românesc evghenisită Dacia. Către acestea de la megieșii Leși Pototchiașciî, de la Litvanî Razivilî, de la Ungurî Batoriî (din cari să trăgea Ștefan Vodă ce'î ȕic Burdujea), și încă mai de demult, de la Corvinî se trăgea Urecheștiî. De la Domniî, său cum își ȕic eî Mârȕî Crămeșci, Cantemireșciî, și din Cercheșci Cavartanî câte-va chipurî de frunte, (între carele aû fost și Dómnă luî Vasilie Vodă, din care s'aû născut Ștefănuȕă Vodă), dupe ce aû venit sub stégul luî Christos, între cele a boerimeî vechî familî î-aû primit și î-aû numêrat Moldova. Așa Craiî Sêrbeșci aû dat 'și-aû luat fetele și fecioriî seî dupe fetele și fecioriî Domnilor de țera Muntenescă. Așa Brâncovenî de la Bulgarî să se tragă să povesteșce; așa vechî Basarabeșci din Basarabia (căria acum îî ȕice Bugéc), aû trecut la Olt. Așîșderea Domniî și boeriî Moldovenescî pe fetele séle Domnilor și Crailor streinî (luând séma bunătăȕîî nêmuluî) a le da nu s'aû apărat, precum la istoricî citim. Dlugos cartea 11. Iiaș feciorul luî Alexandru Vodă, să fi luat Dómnă pe Maria sora Sofieî Craiaseî luî Vladislav Craiul Leșesc; Ștefan cel Mare și Bun să fi dat pe fiă-sa Iléna, dupe Vasilevic împêratul Mosculuî. Vasilie Voevod o fică dupe Razivil Ducele Lituaniéî, și pe alta dupe Timuș Hmeolinschie hatmanul căzăcesc să fi măritat, sciut este. Trecem aici pentru lungimea a mai pomêni, a Bogdanilor și a altor Domniî, cu a Palatiniilor și a Voevozilor și Cascelénilor Leșescî după lege a sânge luî amestecare; căcî pentru tóte aceste, vrând Dumneȕeû, în Tomosul al II, al chroniculuî nostru, la locul și vremea sa anume se va ȕice, precum și în cartea Gheanealogieî nêmuri-

lor boerimeî Moldoveneşci (pe care cu limba latină am scris'o) pe larg am arătat.

«Însă cu toate aceste, a însuratului şi a măritatului legătură părintească fiind şi numai a unora mai de nem case împreunare, nu se va cădea a se socoti că doră cu acest mijloc cel de Român sânge să se fie stricat, precum şi singură orându-iela firăscă poftesce, partea cea mai mică cei mai mari lăsându-se. Ci pentru ca să nu trecem chipul şi forma Pridosloviei, pentru alante a Româno-Moldo-Vlachilor vrednicii, pe cititori la trupul istoriei îi invităm.»

(28) Români păstrează şi până astăzi pomenirea morţii lui Brâncovenu, în următoarea cântare populară.

CONSTANTIN BRÂNCOVEANUL.

Brâncovenul Constantin
Domn Român şi Domn creştin,
De averi ce tot strângia *)
Sultanul se îngrijia
Şi de morţi 'l hotăria,
Căci viziru 'l pîria.
Într'o Joî de diminăţă,
Dî scurtăreî lui de vieşă
Brâncovenul se scula,
Faţa bine o spăla,
Barbă albă peptena,
La icône se 'nchina,
Pe ferăstră-apoi căta
Şi amar se spăimēnta!

«Dragiî mei, coconî iubiî!
Lăsaî somnul, vî treziî,
Armele vi le gătiî
Că pe noi ne-a congiurat
Paşa cel neîmpecat!
Enicerî, cu tunuri mari
Ce sparg ziduri cât de tari!»
Bine vorba nu sfârşia
Turci în casă iuruşia, (*năvdlia*)
Pe tuspătru mi-î prindea
Şi 'î ducea de-î închidea
La Stambul, în turnul mare
Ce se 'nalţă lângă mare,
Unde zacū feţe Domnescî

*) Acest cântec popular confirmă ideea, ce încă de la 1855 am publicat prin *Zimbru!* din Iaşi, că scopul, pentru care Brâncovenul Vodă strângea comori, era pentru ca să se folosească de lăcomia Turcilor spre a cumpăra cu bani întrunirea Românilor sub dinastia sa şi să rescumpere poate şi tributul. Mă mir dar cum d-nu Roques la 1870 pretinde că d-sa aî emis mai înainte această idee, prin drama ce aî compus pe atunci asupra acestui subiect.

Și solî mari împărătescî.
 Mult acolo nu zăcea,
 Că Sultanu 'î aducea
 Lângă foișorul lui
 Pe malul Bosforului.
 «Brâncovene Constantin,
 Boer vechiū, ghiaur hain!
 Adevăr e c'aî chitit
 Pân'a nu fi mazilit (*détronat*)
 Să desparî a ta Domnie.
 De a noastră 'mpărăție?
 Că de mult ce eşî avut
 Banî de aur aî bănut,
 Fărăî fi de mine témă,
 Fără vrea ca să'mî daî sémă?
 — De-am fost bun, răū, la Domnie,
 Dumneđeū singur o scie;
 De-am fost mare pe pământ,
 Iat'acum că nu maî sînt!
 — Constantine Brâncovene!
 Nu-mî grăi vorbe viclene.
 De î-e milă de copii
 Și de vreî ca să maî fîi,
 Lasă legea Creștinescă
 Și te dă 'n legea Turcescă.
 — Facă Dumneđeū ce vrea!
 Dar pe toî de ne-î tăia
 Nu mă las de legea mea!
 Sultanul din foișor
 Dete semn lui Imbrohor. (*căpitan*).
 Doî gelaî venea curând
 Săbiile fluturând,
 Și spre robî dacă mergea,
 Din coconî îşî alegea
 Pe cel mare și frumos,
 Și 'l punea pe scaun jos,
 Și cât pala răpezia,
 Capul iute 'î retezia!
 Brâncovenul greū oftă
 Și din gură cuvênta:
 «Dómne! fie 'n voia ta!
 Cel gelaî iarăş mergea

Și din doî îşî alegea
 Pe cel gingaș mijlociū
 Cu pěr neted și gălbîū
 Și pe scaun 'l punea
 Și capul î răpunea!
 Brâncovenul greū oftă
 Și din suflet cuvênta:
 «Dómne! fie 'n voia ta!
 Sultanul se minuna
 Și cu mila se 'ngâna:
 «Brâncovene Constantin
 Boer vechiū și Domn creștin!
 Treî coconî tu aî avut,
 Din treî doî ți 'aî perdut;
 Număi unul î-a rămas!
 Cu țile de vreî să'l las,
 Lasă legea creștinescă
 Și te dă 'n legea Turcescă!
 — Mare 'î Domnul Dumneđeū!
 Creștin bun m'am născut eū,
 Creștin bun a muri vreū...
 Tacî, drăguță, nu maî plânge
 Că inima mi se frânge.
 Tacî și moî în legea ta
 Că tu ceru-î căpăta!
 Imbrohorul se 'ncrunta,
 Gelaî se 'naintă
 Și pe blândul copilaș,
 Dragul tateî fecioraș,
 La pământ 'l arunca
 Și țilele-î rădica.
 Brâncovenul greū oftă
 Și cu lacrimî cnvênta:
 «Dómne! fie voia ta!
 Apoî el se 'ntuneca,
 Înima-î se despica,
 Pe copii se arunca,
 Î bocia, î săruta,
 Și turbând apoî striga:
 «Aleleî! tâlharî păgânî!
 Aleî! voî feciorî de cânî!
 Treî coconî ce am avut

Pe tustreî mi l-aşî perdut!
Dare-ar Domnul Dumneţei
Să fie pe gândul meî:
Să vă ştergeî pe pământ
Cum se şterg norî la vânt;
Să n'aveî loc de 'ngropat
Nici copîi de sêrutat!»
Turcîi crunt se oşeria
Şi pe dînsul tăbăria,
Haine mândre 'i le rupea,
Trupu-î de pele jupea,
Pelea cu pae-q âmplea,

Pin noroiă o tăvălia,
Şi de-un paltin o lega
Şi rîdînd aşa striga:
«Brâncovene Constantin
Ghiaur vechiū, ghiaur hain!
(*necredincios*).

Cască ochî a te uita
De'îi cunosci tu pelea ta?
— Cîni turbaî! Turcî, liptă rea!
De'îi mânca şi carnea mea,
Să ştiî c'aî murit Creştin
Brâncovénul Constantin!»

(29) Un exemplu de cum protestaū vechiî boerî Româneşci în contra abuzurilor, se găseşce în următorul cântec istoric publicat de Constantin Negruşi:

C Â N T E C.

Caragea era un Domn (*fanariot*)
Alt-fel prea de trébă om,
Numai ţera cam prăda.
Boierîi vîdînd aşa,
Îi dicea: Măria ta!
Cu paharul îndeseşce
Dar cu birul mai răreşce.

Domnul la masă-î poştea
Şi cu cotnar îi cinstea,
Până ce îi îmbăta.
Boierîi când închina,
Îi dicea: Măria ta!
Cu paharul îndeseşce,
Dar cu birul mai răreşce.

El însă nu-î auşia,
Mânca, bea şi jăcuia,
Şi 'n sémă nu le băga.
Boierîi se supăra,
Şi 'î dicea: Măria ta!
Cu paharul îndeseşce,
Dar cu birul mai răreşce.

Într'o şi s'aî adunat
Şi-aî făcut între ei sfat,
Când la divan l-a chema
Pe norod a judeca,
Să'î dică: Măria ta!
Cu paharul îndeseşce,
Dar cu birul mai răreşce.

Domnul dacă a vîdut
Că de şagă s'a trecut,
Şi că vor a-l dărâma,
Căci boierîi nu 'nceta
A-î dice: Măria ta!
Cu paharul îndeseşce,
Dar cu birul mai răreşce.

Fôrte mult s'a mâniat;
Pe doi din ei l-aî tăiat
Ca doar de ei va scăpa,
Şi nu-î va mai asculta
Dicîndu-î: Măria ta!
Cu paharul îndeseşce
Dar cu birul mai răreşce.

Ei la mörte se ducea
Veseli, vorbea și rîdea
Frică nicî cum arăta,
Și 'n gura mare striga:
Ean auđi Măria ta!
Cu paharul îndeseșce,
Dar cu birul mai răseșce.

Spun că cum i-aŭ omorît,
Pe loc domnul s'a căit,
Căci îndată ce 'nopta,
Amendoŭ i s'arăta
Și-i ȑicea: Măria ta!
Cu paharul îndeseșce,
Dar cu birul mai răseșce.

Pe la schiturî, sehăstriŭ
Domnul a dat leturghiŭ
Ca doar ȑi va împăca;
Dar prin somn tot ȑi visa
ȑicēdu-i: Măria ta!
Cu paharul îndeseșce,
Dar cu birul mai răseșce.

Neavēnd nicî cum răgaz,
De ciudă și de necaz,
Muri înălȑimea sa.
Norodul îl îngropa
ȑicēdu-i: Măria ta!
Cu paharul îndeseșce,
Dar cu birul mai răseșce. *)

(30) De la **Petru Major**, se păstrează scrierea intitulată:
Despre începutul Românilor din Dacia, din care estragem aici
ca model următorul pasagiū:

*Se adevereșce mai de parte, că partea cea mai mare a
Românilor nu aŭ eșit din Dacia peste Dunăre.*

«De veŭ lua aminte la împregiurările Dacieŭ, cele dupe
mörtea lui Traian, că adică Româniŭ prin desele incurse ale
vecinilor barbarŭ, se deprinsese a-i primi la sine și a-i suferi,
veŭ pricepe prea ușor, că Românilor din ȑilele lui Aurelian li
era cu mult mai ușor a primi pe barbarŭ în patria sa Dacia,
unde din moșiile sēle cele mănōse aveaŭ cu ce le sta 'nainte,
de cât să rătăcēscă prin alte țeri, unde să fie tēmpinaȑi de
aceiași barbarŭ cu mult mai mare barbarie și cruȑime.

---

*) Birurile și impozitele sunt datorite a se plăti de către toȑi cetățeniŭ orŭ
cărui Stat, pentru că numai prin ele se pot ține judecătōri, strejuitori, învăȑă-
tori și alȑi funcționari publicŭ, fără de care cetățeniŭ nu pot avea linisce și în-
lesnire spre a trăi în pace și a lucra cu spor. Dar cānd baniŭ publicŭ se chel-
tuesc pentru chieful sēŭ lucruri de prisos, ca pe vremea Fanarioȑilor, atunci
cetățeniŭ aŭ drept a reclama și a cere îndreptare.

Lor le era atâta mai ușor a suferi incursele barbarilor, cu cât e știut, că ei era într'aceleași născuți, crescuți și îmbătrâniți; apoi greutățile, cu carele s'au deprins ómenii din pruncie, le pórtă tot-dea-una mai ușor.

Ba încă se crede de sigur, că barbarii aceia având de scop să se așeze în Dacia, o cruța pe acésta; pensru că, pe când se înturna din țerile mai depărtate, unde erau deprinși a face incurse, avea aci loc de repaos fără frică, și când se întempla de fugia de pe aiurea bătuti și alungați, aici își afla scutița și nutriméntul și tóte cele trebuinciose.

Drept aceea de și era Romăni, urîți barbarilor, pentru că era Român, precum este urît barbarilor și până astăzi numele de Român, totuși pentru folósele cele multe carele le primiau de la dênșii de multe ori, ca de la nisce ómeni, cari nu erau deprinși, ca barbarii, a face incurse într'alte țări și a prăda, ci a lucra pămênțele și a-și păzi măestriile séle: de aceea aveau aplicare către dênșii. Aú nu se află și în ziua de astăzi țéră, care să coprindă mai multe popóre în sinul său, și un popor din acestea să fie urît la tóte cele-l-alte, și cu tóte acestea pentru marele folos, ce l'au de la dênșul, să'l sufere prea bucuróse, așa cât, de ar voi uni din acel popor să părăsescă țera să nu'l lase, ci să'í opréscă?

Urméază dară, că cea mai mare parte a Românilor n'a eșit sub Aurelian din Dacia peste Dunăre. Nicí aú rămas Romăni în Dacia numai prin munți, ci și la câmp și pe la șesuri. Acésta se cunósce de acolo, căci popórele, carele s'au strecurat prin Dacia, se ocupaú numai cu prădăciunile țărilor vecine, iar nu cu lucrăciunea păméntului. Decí dară aveau trebuință de Romăni la șesuri, și să lucreze pămênțele, ca așa să ajute familiile barbarilor, până când se aflaú ei în țerile vecine la prădat. Așa aú custat Romăni în Dacia cu Goții, cu Uni, cari alungară pe Goți, așa cu Gepizii și Avari, cari eșiră toți din Dacia și periră, topindu-se de razele culturei împărăției române, iar Romăni remaseră acolo nestrămutați în tóte timpurile, trăind cu dréptă ostenélă a mânelor séle....

Acésta o mărturisesce și scriitorul Ungur, Turotiū, carele de și are ură ne'mpăcată asupra Românilor, totuși scrie, dupe istoriciī vecī, în cronica sa partea I, cap. 17, că: «venind Atila, aū fugit tóte cele-l-alte popóre, iar Româniī nu s'aū mișcat din patrie-și, ci steteră pe loc.»

Româniī remași la șesurī, aū fost póte supuși barbarilor, ce ocupară țera, iar cei de la munți aū remas neatârnați, cari vëdënd, că barbariī nu fac nicī un rău fraților de pe la șesurī, aū trăit în pace cu ei, ba le-aū dat de multe orī și ajutor de arme și ostași. Româniī de aceștia aū fost aceia despre cariī ne spune notarul lui Bela la cap. 44, că aū dat ajutor lui Gladiū, principele român de la Tisa asupra Ungurilor. De aceī principī aū fost Menumorut la Maramureșiū, și Géliū la Ardél, despre care se va mai vorbi încă mai jos la locul său.»

(31) Georgiu Șincai, aū fost primul Român carele aū scris la un loc pe la 1800 istoria Românilor de prin tóte părțile Daciei, an cu an. El pentru acésta aū fost așa prigonit, în cât era silit să umble tot fugar, purtând manuscrisul său între pele și cămașă, pentru ca Unguriī să nu'l găsescă și să'l ardă. Estragem aici următorul pasagiū din acéstă scriere tipărită pentru prima óră la Iași în 1853, cu spesele Domnitoriului Grigorie Ghica:

«Anul 1446. Fiind acuma doi Crai încoronați în Ungaria, Ladislav VI și Vladislav I, partea lui Ladislav o prindea Nicolae Gara, ca mai de frunte, iară a lui Vladislav Ioann Huniadi și Fristachie..... despre cariī Cromer scrie, despre Vladislav I vorbind: «Pe Fristachie, și pe Huniadi fórte i-aū dăruit, și pe acela l'aū făcut Ban Croației, iar pe acesta Voevod Ardealului, apoi dupe puțin timp Castellan Timișorei și Zevrinului. De atunci aū început a se vesti Ioann Huniadi, pe carele și Corvin l'aū chiebat de pe satul în carele s'aū născut; căci mai 'nainte nu era vestit, fiind născut din mumă Grecóică

și tată Român. Uniř aũ gândit că s'aũ cioplit de Chesariul Sigismund. Țic uniř, că Hinedóra din marginea Ardealuluĩ s'ar fi zidit de dênșul, și de la dênșul s'aũ și numit. Dupe aceea purtându-se vitejeste asupra Turcilor, general încă s'aũ făcut de Vladislav.» Până aci Cromer despre Ioann Corvinul său Huniadi, dar rău se înșelă în două lucruri: întâi că ȝice a fi fost născut Ioann Huniadi din mumă Grecóică și tată Român; a doua că viséză a fi chieată Hinedóra, care dupe Ungurie se ȝice Huniad (Hunjad), de pe numele luĩ Ioan Huniadi; căci nu orașul acela s'aũ numit de la Ioann Huniadi, ci el însuși s'aũ numit de pe numele orașuluĩ aceluia. Póte că cetățuica dintr'însul o aũ zidit Ioann Corvinul. În cât este despre vița și sêmênța luĩ Ioann Huniadi, de cât carele măi vítéz, Coróna Ungariei n'aũ avut sub sine, se scie că pismașiĩ némuluĩ Românesc de pe timpul luĩ Ioann Huniadi tot întru acea s'aũ silit, cum ar putea stinge vestea și lauda némuluĩ nostru celuĩ Românesc. Drept aceea numai întru aceea își bătea capul, cum ar putea lua pe Ioann Corvinul de la Români, ca să'și înalțe némurile séle, care pe vremea aceea mult scăȝuse, iară acuma întru atâta s'aũ stins, cât în țera Ungurésă puținĩ Unguri diaoși se află, în Ardél de abia două său trei familii (ȝic de cei măi luminați și măi puternici); ci stăpânesc acuma în Ungaria măi cu sémă Horvațiĩ, Toțiĩ și Nemțiĩ; în Ardeal Româniĩ cei corciți și Secuiĩ, cariĩ așa s'aũ lătit cât în multe comitaturĩ măi ales în Ardel, nu se află boieri Unguri de viță, fără numai Români și Secui, prășiți într'însele prin căsătoriile lor cu Românele și Unguróicele. Anume ȝi-ași putea aici spune tóte familiile și cele din Ungaria, și cele din Ardeal, care nu sunt, ci numai se numesc pe sine Unguri, dară încongiur perirea, care ni s'ar putea întâmpla din spunerea adevăruluĩ. Una totuși nu o pot tăcea, adică: că Unguriĩ cei vestiți măi 'nainte în tótă lumea, de atunci aũ început a merge înapoi ca raciĩ, de când s'aũ despărțit de Români, și s'aũ însoțit cu alte némuri.»

(32) **Ioan Cichindel**, aŭ scris mai multe fabule și învățături morale, care avură atâta lucrare asupra minții poporului, încât d-nu Christescu în auto-biografia sa, tipărită la București în 1873, ni spune că, fiu de popor născut și crescut în o pădure, s'aŭ deșteptat pe la începutul secolului acestuia numai prin citirea fabulelor lui Cichindel.

(33) **Mihail Cogălniceanu**, aŭ făcut cunoscută istoria Românilor publicând, pentru prima oară la 1852, toate letopisițile naționale, din care punem aici ca model următoarele:

DIN INTRODUCERE.

«Nădăjduesc ca prin publicarea cronicilor Moldaviei, contribuind la desvoltarea patriotismului, voiŭ contribui tot odată și la părăsirea utopiilor care pe mulți aŭ înșelat până acum, făcându'ŭ a crede că triumful naționalității stă în cel puțin a o compromita. Țera noastră nu prin grabnice și sgomotoase schimbări se poate ridica. Reformele blânde și graduale, îmbunătățirile serioase, respândirea instrucțiunei publice, respectarea dritului tuturor claselor, îndreptarea moravurilor în familii, înțărirea, statornicirea, și respectarea puterei ocârmuitoare, ca organ al legii, aceste sunt singurele elemente de regenerație pentru noi. Orî ce schimbare silnică, orî ce prefacere nepractică nu pot să ne fie de cât fatale. Când revoluțiile încep, civilizația încetază; resboiul nicî odată n'aŭ făcut de cât a mistui rodirile semănate în timpul păcii.

Gândul meu este gros de toate aceste priviri; așî dori să rump vâlul ce ascunde viitorul patriei mele; așî dori să fiu măcar un minut pe tripodul Pitiei, și să prorocesc țerii, și nației mele sôrtele cele mai aurite.

În tot chipul să nu ne speriăm, de cât când vom părăsi totă țintirea spre bine și progres pacinic, și vom sta cu brațele încrucișate, creșdând că tot este pierdut. În noi, este ceva tare, puternic, providențial, care ne-aŭ apărat, în nisce epoce

când au căzut imperiul mult mai sdravene. Conștiința națională este încă vergură; cîja singură 'î este îmbătrînită. Existența unui popor este un lung an, cum a zis un scriitor frances, care și el are dîile sîle de pîclă și de lumină strălucitoare, timpurile sîle de amîțelă și de mînoșe secerîșurî. Să nu uităm că patru secolî de sclavie au apăsât asupra Greciei, fără ca să pîtă smulge din inima fiilor ei acea antică naționalitate, pe care paloșul lui Mahomet al doilea amerința de a o stinge pentru deapururea.

Asemenea înalte considerații, întîmplările timpurilor trecute, adică istoria, ni le pîte însufla mai cu ușurință. Intr'o epocă ca a noastră plină de tîte decepțiile, în care spiritele atît de mult lucrîză și inimile atît de viu simțesc nevoile unei credinți, ce hrană putem să avem mai îndestulătoare pentru nerăbdările noastre de cît cultul țerei noastre? Cetindu'î istoria am avea mai multă ispită prin trecut, am prețui mai mult prezentul, și am spera mai mult de la viitor; căci analele noastre ne-ar arîta vederat că providența nicî odată nu ne au lipsit, și că părinții noștri, de și au avut greutăți și pedici pe eare noi nu le vom întîlni, ei nicî o dinioră n'au desnădăjduit de dînșii și de țera lor.»

Resboiul lui Stefan Vodă cu Matias Craiul Unguresc dupe letopisițiul scris de Vornicul Urechie.

«Matias Craiul Unguresc, bîzuindu-se puterî sîle și meșugulu' sîu, cu care pe mulți din vecinî sîi 'î-au surpat și 'î-au supus, carele de multe orî resboie făcea cu Turciî, și cu noroc isbîndea, neavînd nicî o pricină dréptă asupra lui Stefan Vodă, ce numaî ca să'l pue să fie supt ascultarea lui, ca să'și fie cuvîntul deplin, când de multe orî se lăuda Matias Craiul, că cîte resboie face Stefan Vodă, tîte cu puterea lui le face, și de subt ascultarea lui face isbîndă; și vrînd de ce se lăudară, ca să arate că'î adevărat, au trimis solî, la Stefan Vodă să i se închine. Eară Stefan n'au primit. Decî vîdînd

Matias Craiul voinicia lui Ștefan Vodă că nu o poate supune
 aș strâns multă oște a sa; și ajutor luând de la alții, aș pur-
 ces în anul 6975, și aș eșit în Moldova, și ȕicea că cu cale
 merge să ducă la scaun în Moldavia domn pe Petru Vodă.
 Și aș eșit la Trotuș Noembre 19; de acolo aș mers la Ro-
 man Noembre 29, și acolo s'aș odihnit până a șeptea ȕi pră-
 dând și jăcuind. Iar a opta ȕi Decembre în 7 aș aprins têt-
 gul Romanul, și aș purces spre Sucéva să apuce scaunul. Și
 mai apoș socoti să nu rămâe vre un unghiș nepipăit de dên-
 sul, aș lăsat calea despre Sucéva, unde 'l aștepta Ștefan Vodă
 și aș luat spre Bae, unde aș sosit lunș Decembre 14; și acolo
 la Bae cum nu vrea avea nicș o grije, de nicș o parte, 'ș
 lășă oșteă fără nicș o paȕă, la băutrș și la jacurș. De care lu-
 cru avênd Ștefan Vodă scire, și prinȕênd limbă marș Decem-
 bre 15, aș aprins têtgul asupra lor, când eș era fără de nicș
 o grijă; și fiind eș beșș ș-aș lovit Ștefan Vodă cu oșteă toc-
 mită în revărsatul ȕorilor, de aș făcut multă mórte și perire
 în Ungurș; că eș nefiind tocmișș de resboiș, nimica de arme
 nu s'aș apucat ci de fugă. Nicș cu fuga putură scăpa, că fiind
 nópte de nu scia încotro vor face, în tóte părșile rătăcea.
 Decș ș vêna șeraniș în zêvóie și prin munșș, unde vro 12,000
 perișș s'aș aflat. Mai apoș și singur Craiș, rănit de segétă
 fórte rêș, abia aș hălăduit prin poteci, de aș eșit la Ardeal.
 Așa norocesce Dumneȕeș pe cei mândri și falnici, pentru că
 arată lucrurile omenescș, cât sunt de fragete, și neadevêrate;
 că Dumneȕeș nu în mulșș ci în pușinș arată puterea sa, că
 nime să nu se năȕăjduiêscă în puterea sa, ci întru Dumneȕeș
 săș fie năȕejdea, nici fără cale resboie să facă, că Dumneȕeș
 celor mândri se pune împotrivă.»

(34) **Vasile Alexandri**, aș publicat pentru prima óre
*Doinel*e sêș cântările populare ale Românilor, din care repro-
 ducem și noi aici următórele bucășș, cari presintă tradișiu-
 nile păstrate despre modul de vieșuire a Românilor din vre-
 mea vechie.

ERCULEAN

SAŬ

Împărțirea Daciei în trei părți. *)

Plecat-aŭ în ȣlorȳ
Treȳ surorȳ la florȳ.
Sora cea maȳ mare
S'a dus în spre mare,
Sora cea mezină
Pe mal, în grădină,
Sora cea maȳ mică
Și maȳ selbăȳică
S'a dus, mări, dus
Pe Cerna în sus.
Iar în urma lor
Mulȳ voȳnicȳ cu dor
S'aŭ luat cântând
Ș'aŭ venit plângând.
Iată-un Căpitan

Căpitan Rîmlean,
Că mi se ivesce
Pe mal se opresce,
Cu Cerna grăesce:
«Neră limpezie
Staȳ de'mȳ spune mie
Despre treȳ surorȳ
Plecate din ȣlorȳ.
— Sora cea maȳ mare
S'a dus către mare
Pe Dunărea 'n jos
La un plaiŭ frumos;
Sora cea mezină
S'a dus din grădină
Peste nouă munȳ,

*) Mă unesc cu d-nu Alexandri în ceea ce spune că acest cântec aŭ urmat a fi compus la ocasiunea înfiinȳrei băilor de la Mehadia. Sunt însă de părere că acesta nu s'aŭ făcutŭ pentru prima lorȳ deschidere de către vechiȳ Romanȳ, ci numai la o redeschidere a acelorȳ băȳ mai târȳiŭ spre secolul XII, căcȳ numai pe atunci Dacia nu maȳ era una, ci treȳ dupe cum sună cântecul. Numaȳ dupe o așa trecere de timp se pȳte înȳlege necunoscȳnȳa unȳ căpitan Rîmlean despre sȳrta Dacieȳ și întrebărilor pline de nesciinȳă ce face asudra surorilor. Erculean pȳte fi dar și numai unul din căpitanii veniȳȳ de la Genova în secolul XI și care pentru Romăniȳ era socotit tot ca Rîmlean, dupe cum sciaŭ că era toȳȳ Italianȳ, pe cȳnd Dacia se despărȳise de Roma în secolul III. Este de observat apoi că cântecul acesta descrie două timpuri, adică două situaȳiuni deosebite pentru cele treȳ provincii surorȳ așa la început, în ȳiorȳ, adică sub Traian sȳu Aurelian, *Sora cea mare (Moldavia)* s'aŭ dus către marea (Nȳgră); *Sora mezină (Muntenia)* aŭ ramas pe malul Dunărei în grădină. *Sora cea maȳ mică și maȳ selbăȳică (Transilvania)*, s'aŭ dus pe apa Cernei în sus spre Carpaȳ. La versul 23 însă sora cea maȳ mare și cea maȳ mică, se găsesc tot pe loc, una plângând la stȳncă și alta la un plaiŭ frumos; dar *sora cea mezină s'a dus din grădină peste nouă munȳ în codri cărunȳȳ*. Așa dară, barbarii năvăliseră deja în mod de a face să pribegȳescă Romăniȳ din Muntenia peste munȳȳ și codri din Transilvania. Poesia acȳsta trebue să fie făcută dar, în urma năvălirilor barbare, dar maȳ nainte de Radu Negru.

În codri cărunți.
Sora cea mai mică
Și cea selbățică
Plânge colo 'n stâncă
La umbră adâncă.»
Ercul Erculean,
Căpitan Rîmlean
Își răpede calul
De restună malul,
Ș'ajunge 'ntr'un sbor
La stâncă cu dor.
«Ești, fată, din pîtră
Să te ved odată!
— Cum să 'ea din pîtră
Că sunt golă totă
Și mă tem de sôre...
Nu m'a sôrbe ôre?
— Se n'ăi nicî o frică,
Fată selbățică,
Că te-oiu lua 'n braț
Să mai prinzi la viață,
Și te-oiu coperi
Și mi te-oiu feri
De vînt și de sôre,
De-a lor sărutare.
— Bădiță, bădiță,
De-ți sunt drăguliță,
Soție de vreî
De vreî să mă ieî,
Mă scôte din stâncă,

Din umbră adâncă,
Să-ți es la lumină
Cu inima plină.»
Ercul Erculean,
Căpitan Rîmlean
Calcă peste pîtră
Și iată că 'n dată
Lumei se arată
O dalbă de fată
Albă, golă totă,
Vie și frumoasă,
Dulce, recoroasă,
Cu pîr aurit,
Pe umeri leit.
Cât o și zăresce
Sôrele s'opresce,
Și fața-i s'aprinde
Și rața-i se 'ntinde
Ca un sărutat
Lung și înfocat.
Iar cel Erculean
Căpitan Rîmlean
Mî-o apucă 'n braț
De prinde la vieță,
Mî-o strînge la pept
Ș'o lîgîna 'ncet;
Și-i face 'n recore
Depart de sôre
Cuîb de floricele
Crescute la stele,

ȘALGA VÊDUVA SAŨ FEMEIA ROMANĂ.

Sus pe malul Dunărei
La perdéoa cu cîni rei
A Șalghiî a vădanei
Este-o turmă de cărlanî
Păscută de opt ciobanî;
Turma Șalghiî cea frumoasă
Ca Șoimul de inimă,

La perdea 'n meșul nopței
Nemerit-ăi haiducei;
Nemerit-ăi, năvălit-ăi,
Paloșele zinghenit-ăi,
Pe ciobanî legatu-mî-ăi,
Dulăi 'mpnșcatu-i-ăi.
Iar pe baciul cel mai mare

Îl fereca și mai tare
Cu cotele la spinare
De striga că rău îl dore :
«Căpitan Caracatuț
Vătășel peste haiduț !
Peste cincî-sute și cincî
Tot haiduț de cel voinicî.
De-ai făcut vr'o dată bine,
Fă-ți o milă și cu mine
Și'mî deslégă brațele,
Rău mă dor sêrmanele !»
Căpitanul se 'mblânzia,
Brațele i le slobozia.
Iară baciul cum scăpa,
Mâna 'n sînu-și o băga
Bucium de aur căta,
Și de treî orî buciuma,
Văile se resuna,
Frunzele se clătina,
Șalga 'n somnu-î l'aușia,
Din somn Șalga se treșia,
La sócră-sa se ducea
Și din gură așa-î ăia :
«Maică, măicuțița mea !
N'aușiiș tu buciumând
Și văile resunând ?
Nu știî, maică ciobaniî
Rătăcit-au cărlaniî,
Orî drumul au rătăcit,
Orî haiduț i-au năvălit ?»
Baba sócră răspundea :
«Mergî te culcă fata mea,
De ciobaniî nu te 'ngrijia,
C'asa bucium ei cu dor
Când le-î dor de casa lór.»
Sócră bine nu sfêșia,
Șalga iar că aușia
Glas de bucium resunând,
Pân' în suflet răsbatând.
«Heî ! copii, copii argați !
Somnul dulce voi lăsați
Ș'un cal iute'mî înșăuați,

Puneți șaua bărbătesce,
Să încalec voinicesce.»
Ea pe cal se arunca
Și spre Dunăre-alerga
Haulind și chiuind,
Buzduganul învîrtind.
Cât haiduț o zăria
Loc de fugă nu găsia,
Iară Șalga 'î urmăria
Și din gură-așa răcnea :
«Ean aștept' aștept' așteptî
Să luptăm la luptă dréptă
Căpitan Caracatuț,
Vătășel peste haiduț,
Peste cincî-sute și cincî
Tot haiduț de cel voinicî !
Stăi pe loc să ne 'ntêlnim
Două vorbe să grăim
Și 'n arme să ne lovim,
Că mă giur pe Dumneșeu !
Să te 'nvêș eu, fêtu meu,
Cum se légă ciobaniî,
Cum se pradă cărlaniî.»
Căpitan Caracatuț
Cetaș mare de haiduț
Se ducea, ducea, ducea,
Nici capul nu-și întorcea.
Șalga-î icî, Șalga-î colea,
Capul din fugă-î tăia !
Capu 'n urmă remănea,
Trupu 'nainte fugia,
Sângele pîrîu curgea,
Drumul roș că se făcea !
.....
Ci-că, mări de pe-atuncî,
Când vinu cete de haiduț,
Drumul lor nici că greșescî,
Nici că, deî mai nimerescî,
La perdéoa cu câni reî
A Șalgăi a vèdaneî,
De pe malul Dunăreî.

MIHUL VOINICUL SAŬ BĂRBATUL ROMAN.

I

La délul Bărbat,
Pe drumul săpat,
Merge haulind,
Merge chiuind,
Mihu copilaș
Mîndru Păunaș,
Păunaș de frunte,
Copilaș de munte.
Merge el cîntînd,
Codrii dismierdînd
Din cobuz de os
Ce sună frumos.
Merge cel voinic
Pe-un murgușor mic
Prin meșul nopții,
Prin codrul Herții.
Mult e frunza dêsă,
Nóptea 'ntunecósă.
Și calea petrósă !
Dar cînd se urca
Și murgul călca
Pétra scăpăra,
Nóptea lumina
Nóptea ca ȝioa.
Merge, mări, merge,
Ș'urma li se sterge
Printre frunzi căđute
Pe cărări perdute.
Merge tot mereu
Voinicelul meș
Din frunze pocnind,
Codrii vechi trezind
Și mereu grăind :
•Ha! murgule, ha!,
Pe cóstă pe plă.
Ce lași tu drumul
Ș'apuci colnicul ?

Orî zéoa te-apasă,
Orî șaua te 'ndésă,
Orî frîul cu fluturi,
Orî scumpele rafturi,
Orî armele mele
Ce lucesc ca stele,
De duci așa greș
Trupușorul meș ?
— Zéoa nu mă 'ndésă
Șaua nu m'apasă,
Frîul nu mă strînge
Chinga nu mă frînge,
Dar ce mă apasă
Și 'n drum nu mă lasă.
Că s'așină pe-aici
Patru-ȝeci și cincî,
Cincî-ȝeci fără cincî
De haiduci Levinți
Duși de la părinți
De cînd erau mici
La codru 'n potici.
Ș'acum se ȝăsesc
La valea adîncă,
La muchie de stîncă
La des paltiniș,
Mêrunt aluniș ;
La masa de pétră,
În patru crăpată,
Cu sîrmă legată,
Cu slove săpată,
Cu slove de carte
Cu aur suflate.
Iar la masă șade
Gata să te prade
Ianuș Ungurén
Vechiul hoțoman,
Cu barba sburlită,

De rele 'nvechită,
 Până 'n brîu lungită,
 Cu brîu 'nvelită.
 El are, măi frate,
 Săbiu lungi și late
 Durdă ghintuită,
 Inimă-oțelită.
 Și măi are încă
 Pe 'mpregiur de stîncă
 Voiniceî Levinîi
 Cu armele 'n dinîi.
 Feciorî bunî de mîna,
 Căliî, tarî de vîna.
 Flăcăi grosî în cêfă
 Voinicî făr' de lăfă!
 Cu chivere nalte
 Cu coșile late
 Lăsate pe spate.
 Ei te-or auzi
 Și s'or răpezi,
 Și amar de tine
 Și amar de mine!
 — Haî murgule, haî
 Pe cîstă de plăi
 Lasă colnicul
 Ș'apucă drumul
 Că ești cu Mihul!
 Lasă în urmă-șî tîmă
 Că te iaî pe sîmă
 Istor brațe grîse,
 Grîse și vînoșe;
 Și istui pept lat,
 Lat și 'nfășurat;
 Istui păloșel
 Cu buza de-oțel.
Unguru'î fâlos
Nu'î primejdios;
 Gura lui e mare
 Dar nu mușcă tare.
 Căî sunt ei? cincî-decî,
 Șese-decî, opt-decî.
 O sută ș'o mie?

Ease 'n cale'mî, vie,
 Dacă vreî să scie
 Cine e Mihul
 Mihul Românul!
 Murgul ca gîndul
 Lasă colnicul
 Ș'apucă drumul.
 «Haî Murgule, haî,
 Pe cîstă de plăi
 La poéna grasă,
 Dumbrava frumîsă
 Cu érbă 'nverđită,
 Cu florî înflorită!»

II

Eată 'n codru, eată,
 Că Ianușî de-o-dată
 Cum benchetuesce
 Și se veselesce
 Stă, mereminesce, (*are grijă*)
 Pe gîndurî pornesce;
 Că din când în când
 Aude sunînd
 Codriî resbătînd
 Un mîndru cîntic,
 Cîntic de voinic
 Ș'un glas de cobuz
 Dulce la auză,
 De cobuz de os
 Ce sună duios.
 Și iată, și iată
 Că Ianușî de-o-dată
 Tresare și sare
 Și ăice 'n glas mare.
 «Voî vitejilor
 Haraminilor! (*ómenî de arme*)
 Ian' staî s'ascultaî
 Ș'armele-apucaî,
 Că eî cam auz
 Un glas de cobuz
 Printre frunzi sunînd
 Codriî desmerdînd.

Deci voi să grăbiți,
 Curând vă porniți
 Să-ți eșiți în cale
 Pe deal și pe vale,
 La pod la hîrîp,
 La luncă de plop,
 La potica strîmtă,
 La cărarea frîntă,
 La fîntăna lina,
 Cu apă pușină.
 De-a fi vr'un vitez
 Cu florî pe obraz
 Să nu mi'l stricați
 Ci să mi'l legați.
 De ă vre-un fermecat,
 De muerî stricat,
 O palmă să-ți dați,
 Drumul să-ți lăsați! »
 Unguriî pornesc
 Și calea-î opresc.
 Ear cât îi zărește
 Mihul li grăește:
 « Voi voinicilor
 Mogîrlanilor,
 Cine v'au mînat
 Capul v'au mîncat! »
 Și nicî că sfârșește,
 La harță pornește
 Și se învîrtește
 Toți îi risipește.
 Apoi iar purcede
 Prin cel codru verde.
 Murgul se urca
 Și când el călca,
 Peatra scăpăra,
 Noptea lumina
 Noptea ca ziua.
 Ianuși cum îl vede
 Din loc se repede:
 « Voi Vitejilor,
 Haraminilor!
 Dați cu lăncile,

Dați cu flintele.
 — Lăsați flintele
 Lăsați lăncile
 Voi, Voinicilor
 Mogîrlanilor!
 Că eu Mihul sunt,
 Și vreî se vă cînt
 Un mîndru cîntic
 Cîntic de voinic
 Cum n'ați auzit
 Cât veac ați trăit. »

III

Eată, mări, eată
 Că Mihul de-o-dată
 Incepe pe loc
 A dice cu foc,
 Începe ușor
 A dice cu dor
 Un cîntic duios
 Atât de frumos,
 Munții că resun,
 Șoimii se adun,
 Codrii se trezesc,
 Frunzele șoptesc,
 Stelele clipeșc
 Și 'n cale s'opresc!
 Ear Unguriî mult
 Cu drag îl ascult,
 Și Ianuși îndată
 Ca ne altă dată
 Glasu'și îmblânzește,
 Mihuluî grăește,
 La masă 'l poștește:
 « Vin' tu Mihule,
 Vin' voinicule
 Să benchetuim
 Și să veselim.
 Ș'apoi amîndoi
 Ne-om lupta noi doi.
 Ei cu toți s'adun
 La masă se pun

Și benchetuesc
 Și se veselesc
 Ploscele ciocnesc,
 Veseli chiuesc.
 Dar când au sfârșit
 De benchetuit,
 Masă de-ospătat,
 Vinul de gustat,
 Ianuși Ungurean,
 Mihul Moldovean
 De-o parte se due,
 La luptă s'apuc.
 Cruntă-î lupta lor
 Că e pe omor.
 Cine c'a pica
 Nu s'a mai scula!
 Ear Unguriî toși
 Luî Ianuși nepoși
 Staî de mi-î privesc
 Cum mi se 'nvârtesc,
 Cum mi se smucesc
 Cum mi se trântesc
 Ca doi smei, ca lei,
 Ca lei paralei.
 Eată, mări, eată
 Că Mihu de-odată
 În loc se opresce,
 Pe Ianuși sucește,
 Sus îl opintesc
 Jos încă 'l isbesce
 Și 'ngenuchî îl pune
 Și capu-î repune,
 Ear Unguriî toși
 Luî Ianuși nepoși,
 Staî încremeniți
 De mörte îngroziți.
 Mihu mi-î trezesce
 S'ast-fel li grăesce:
 «Voî, copiii
 Mogîrlanilor!
 Care s'a afla
 De va ridica

Buzduganul meu
 Cât este de greî,
 Durdulița mea
 Cât este de grea
 Și zealele mele
 Cât îmi sunt de grele,
 Acela să vie
 Cu mine 'nfrăție
 Ca să vitejescă
 Numele să 'î crească!
 Unguriî se 'ntrec
 La pământ se plec
 Și 'n zadar se 'ncerc!
 Nicî unul nu pöte
 Să ridice 'n spate
 Armele culcate
 Cu-aur îmbrăcate
 Cu fer ferecate
 «Voî mișeilor
 Mogîrlanilor!
 Codrul mi-l lăsaî,
 Jugul apucaî
 Că nu sunteî voî,
 Nu sunteî ca noi
 Ömenî de mândrie
 Bunî de vitejie,
 Ci ömenî de glötă
 Bunî de sapă lată.»
 Și cum dice 'ndată
 Mihul cel voinic
 Cu degetul mic
 Armele 'șî ridică,
 Plécă pe potică
 Cu murgul voios
 Prin codrul frunzos.
 Și 'n urmă-î vuesce
 Codrul clocotesce
 De-un mândru cântic
 Cântic de voinic,
 De-un glas de cobuz
 Dulce la auz,
 De çobuz de os
 Ce sună frumos!

TOMA A LUÎ MOȘ SAŢ ROMÂNUL LA BÊTRÂNEȚE.

Departe, frate, departe,
 Departe și nicî prea fôrte,
 Sûs, pe șesul Nistrului,
 Pe pămîntul Turcului;
 Colo 'n zarea celor culmî,
 La grôpa cu cei cincî ulmî
 Ce resar dintr'o tulpină
 Ca cincî frașî de la o inumă,
 Ședea Toma a luî Moș,
 Boer din țera de jos;
 Ședea Toma cel vestit
 Lângă murgu-î priponit,
 Cu țerușul de argint
 Bătut în negrul pămînt;
 Și pe érbă cum ședea
 Mândră masășî întindea
 Și tot bea și veselea
 Și din gură-așa ȝicea:
 «Închinare-așî și n'am cuî;
 Închinare-așî murgului,
 Dar mi-î murgul cam nebun
 Și de fugă numai bun;
 Închinare-așî armelor,
 Armelor surorilor,
 Dar și ele 's lemne secî;
 Lemne secî, oșele recî!
 Închina-voiu ulmilor
 Urișî culmilor,
 Că sunt gata se'mî respunzî
 Cu frémêt voios de frunză,
 Și 'n vâzduch s'or clătina
 Și mie s'or închina!
 Eată, mări, cum grăia
 Că 'n departe auȝia
 Un nechez ce nechesa
 Și se tot apropia.
 Toma 'n cet mi se scula,
 Peste câmpuri se uita

Și zăria un hoțoman
 Pe-un cal negru Dobrogean,
 Un cal sprinten voinicesc...
 Plătea cât un cal domnesc.
 Hoțomanul nalt, pletos,
 Cum e un ștejar frunzos,
 Era Manea cel spătos
 Cu cojoc mare, mișos,
 Cu cojoc întors pe dos,
 Și cu ghiôga nestrugită,
 Număî din topor cioplită.
 El la Toma 'ncet venia
 Și din gură așa 'î grăia:
 — Aleî! Toma a luî Moș
 Boer din țera de jos,
 Ce ne calcî moșiele,
 Și ne stricî fînețele?»
 Boer Toma a luî Moș
 Îî da plosca cu vin roș:
 — Să trăescî, Mane fârtate!
 Dăî mânia dupe spate
 Ca să bem în giumătate.»
 Manea cu stînga lua,
 Cu drépta se înarma,
 Paloșul din sin scotea
 Și așa bine'î învêrtea
 Ș'asa bine mi-l chitea
 Că pe Toma mi-l tăia
 Pe la furca peptului,
 La încinsul brîului
 D'asupra buricului
 Unde-î greu voinicului.
 Toma crunt se oșeria...
 Manea 'n scrăî se nșepenă
 Dos la fugă și punia.
 «Aleleî! fecior de lele!
 Căcî râpișî ȝilele mele!
 De te-așî prinde 'n mâna mea

Dile tu n'ăi măi avea!
 Și cum sta de cuvânta
 Mașile și le-aduna,
 În coșurî și le băga,
 Pe d'asupra se 'ncingia
 Și la murgu-î se ducea
 Și cu murgu-așa grăia
 «— Aleleî! murguleț mic,
 Aleî! dragul meî voinic!
 De-ăi putea la bătrânețe
 Cum putea la tinerețe!»
 Murgul ochi'șî aprindea,
 Nechezea și răspundea:
 «— Iată cōma saî pe mine
 Și de-acum te ține bine
 Se'î arēt la bătrânețe
 Ce-am plătit la tinerețe!»
 Toma iute 'ncălica,
 Dupe Manea se lua
 Și mereū, mereū striga:
 «Aleleî! murgulețî mec,
 Aleî! murgul meî voinic,
 Așternete drumulî
 Ca și iarba câmpulî
 La suflarea vântulî!»
 Murgul mic se așternea,
 Manea 'n lăturî că săria,
 Toma turba și răcua:
 «Tăiatu m'ăi tîlhăresce,
 Fugitu-mi-ăi mișelesc
 De te-așî prinde 'n mîna mea

Dile tu n'ăi măi avea.
 Stăî pe loc să ne 'ntălnim
 Două vorbe să grăim,
 Două vorbe oțelite
 Cu paloșile grăite!»
 Manea 'n lăturî tot fugia
 Iară Toma 'l ajungia
 Ș'asa bine mi-l chitia
 Că din fuga mi-î tăia
 Giumățate-a trupulî
 Cu treî cōste a negrulî
 Manea 'n două, jos cădea,
 Toma murgulî, șicea:
 «Aleleî! murgulețî mic,
 Aleî! dragul meî voinic!
 Ochiî mi se painginesc.
 Te grăbesce-alérgă, fugî
 Și ca gîndul se mă ducî
 Colo 'n zarea celor culmî,
 La gropana cu cincî ulmî,
 Că eî murgule-oîî muri
 Pe tine n'oi măi sări!
 Iar cînd sufletul mi-oîî de,
 Cînd nu te-oîî măi desmerda,
 Din copită să-î facî sapă
 Lîngă ulmî -să-mî facî o grōpă
 Și cu dinîî să m'apucî,
 În tainiță să mă-aruncî.
 Ulmîî că s'or clătina,
 Frunza că s'a scutura,
 Trupul că mi a astupa!»

MOGOȘ VORNICUL SAŨ RUDELE ROMANULUI.

În oraș la Bucurescî
 Tot să staî și să privescî
 Pe ceî șépte voiniceî
 Mândri puișorî de zmeî,
 Șépte fraî ca șépte brazî
 Toîî de-ăî luî Mogoș cumnașî.

Ei în capul podulî
 În fruntea norodulî
 Aștepta pe sora lor
 Și pe mândru-î soțior,
 Mogoș vornicul bogat
 Ce glumește ne'ncetat.

Ei la umbră se culca,
 Bea voios și ospăta,
 Cu ploscuța închina
 De cincî vedre ș'o oca,
 Vadra Țarigradului
 Mēsna 'mpēratului.
 Iar fratele cel mai mare,
 (Că-î mai mare nunte n'are)
 Pe drum ochi 'șî alerga
 Și cu glas dogit striga:
 «Zăriți voi ce zăresc eu?
 Iată vine ca un zmei,
 Vine Mogoș vornicul,
 Călare pe galbinul.»
 Frații toți mi se scula,
 Peste câmpuri se uita,
 Și vedea, mări, vedea
 Cum venia Mogoș venia:
 «Bună ziua, șapte frați,
 Șapte frați ca șapte brazî!
 — Bun sosit, frate cumnate,
 Ai venit pe ne-așteptate.
 Dar unde 'î-e soțiora?
 Ce ne-ai făcut soțiora?
 Ori pôte c'ai și uitat
 Către noi că te-ai legat
 Când pe Stanca ne-ai luat
 S'o aduci la frățiori
 Pe iernă de poș ori,
 Că's mai multe serbători;
 Pe veră de patru ori
 Că's mai multe lucrători?
 — Ba, măi frățî, eu n'am uitat
 Către voi că m'am legat,
 Și cu Stanca am plecat
 S'o aduc la desfătat,
 Dar în drumul părăsit
 Turci, Tătari ne-au întēlnit,
 Și pe Stanca mi-au răpit.
 — Pe Stăncușa ne-au răpit
 Și tu, Mogoș, ai fugit?
 Cu cei furî nu te-ai luptat,

Dupe ei nu te-ai luat
 Nouē ani se-î tot alungî
 Și cu mórtea se-î ajungî?
 Morî dar, căne blestemat!
 Că ție nu ți-au fost dat
 Ca se fi vrednic cumnat
 Cu-ai Stăncușei șapte frați,
 Șapte frați ca șapte brazî!»
 Și cu toți crunt turba
 Paloșele ridica.
 Iar fratele cel mai mare
 (Că-î mai mare minte n'are)
 Paloșul mi-l învērtea,
 În Mogoș îl asvērlea
 Dar nici că mi-l nemerea.
 Paloșu 'n vânt vijlîa,
 De-un zid mare se lovia,
 Și 'nderept se întorcea,
 Lângă Mogoș de cădea,
 Și 'n pămēnt se îngropa
 Și până 'n mănunchi intra.
 Iar fratele cel mai mic
 (Că-î mai mic, e mai voinic)
 Paloșul mi-l învērtea,
 În Mogoș îl asvērlea.
 Și prin inimă'l junghia!
 Când de-odată ce vedea,
 Ce vedea și nu credea?
 O telégă zugrăvită,
 Pe din întru poleită
 Cu doi-spre-ce telegari
 Telegari cu cōme mari,
 Și 'n telégă sora lor
 Înflorind ca un bujor!
 «Bună ziua, frații mei,
 Șapte pușori de zmei!
 Dar unde vi 'î cumnatul?
 Ce mi-ai făcut bărbatul?
 — L'am trimis în îad de-a drept
 Cu șapte paloșe 'n pept,
 Că nu-î vrednic să trăiescă
 Și cu noi să se rudescă,

Cine 'n 6rdă p6g6nesc6
Nu scie s6 vitejesc6
6i nevasta s6-6i p6zesc6!
— Va6 de mine! ce a6i f6cut?
Va6 de voi! n'a6i priceput
Cum c6 Mogo6 a glumit
C6nd de mine v'a gr6it?
Bine vorba nu sf6r6ea,

Lacr6mi din ochi li e6ea,
L6ng6 Mogo6 ea c6den
Cu bra6ele 'l coprindea
6l bocia, 6l desmerda
Apoi sufletul 6i-l da
6n cap6tul podului,
6n ochii norodului!

MOVILA LU6 BURCEL SA6 PLUGARUL ROM6N.

6ntr'o 6i de serb6t6re,
6ntr'o 6i cu m6ndrul s6re
Care lumea 'nveselea
6i cu aur o 'nvelea.
Iat6 m6ri se ivea,
C6 alt s6re streluca
Domnul Stefan cel vestit,
Domnul cel nebiruit!
El pe cal 6nc6leca
6i cu mul6i voinic6i pleca
De la scara cur6ei lui
La biseric6 'n Vaslui.
Clopotele resuna,
St6gurile i-se 'nchina.
Arm6sarii spumega,
Fr6iele 6i-le mu6ca,
Iar poporul tot striga:
«S6 tr6esc6 M6ria ta!»
C6nd apr6pe de intrare
Ce s'aude 'n dep6rtare?
Glas de om chinund tare:
«Ha6, ho, 6a, ho, Bourean
Trage brazd6 pe t6p6an.»
Stefan vod6 se oprea
6i din gur6-a6a gr6ia:
«Audit-a6i, audit
Glas de Rom6n nec6jit?
6ntr'o clip6 s6'l g6si6i,
6i cu el aici s6 fi6i.»

Cinc6i pan6iri se alegea,
Pe Vaslui 6n sus mergea
P6n' z6rea 6ntr'o movil6
Un Rom6n ar6nd 6n sil6
6i movila brezduind
6i din gur6 chinund:
«Ha6, ho, 6a, ho, Bourean,
Trage brazd6 pe t6p6an!»
Cel pan6iri desc6leca
Pe Rom6n 6l fereca,
La Vaslui 6l aducea
6i la Domnul mi-l ducea:
«M6i Rom6ne, s6 n'a6i t6m6,
Spune nou6 cum te chiam6?
— T6m6 n'am c6 sunt Rom6n!
T6m6 n'am c6 'm6-e6ti st6p6n!
Tu e6ti Stefan Domu cel mare
C6re 'n lume s6m6n n'are,
6i e6 sunt 6oiman Burcel
Pu6or de voinicel!
— S6 tr6e6ti dac6 n'a6i t6m6!
D6-ne nou6 bun6 s6m6
Cum de te-a6i p6c6tuit
S6 te-apuc6 de plug6rit,
Toema 'n timp de s6rb6t6re
Toema 'n timp de 6nchinare?
— D6mne, pun m6na la pept
6i m6 jur s6'6i spun cu drept.
P6n'a n6-ajunge plugar

Aveam falnic armăsar
Și o ghiogă nestrujită
Cu piróne ținuită,
Care când o învêrteam,
Próscă prin dușmani făceau,
Câte opt pe loc turteam!
Alele! pe când eram
Om întreg de mă luptam
Mulți păgâni am mai stricat!
Multe capete-am sfârmat
De Tătari și de Lifteni
Și de falnici Ungureni!
Iar în foc la Resboeni
Mi-a cădut ghioga din mână
De o sabie păgână;
Dar n'a căzut numai ea,
A căzut și mâna mea
Cu păgânu alătura!...
De atunci n'am ce să mă fac
C'am ajuns un biet sărac.
Nici n'am casă, nici n'am plug
Nici juncani ca să-î înjug!
Tótă vara m'am rugat
De bogații cei din sat
Să-mi dea plugul ca să ar...
Mi-a fost ruga în zadar.
Atunci, Dómné, mă întorsei,

La Tătari că mă dusei
Un plug mare că prinsei
Și c'un boi 'l înjugai
Și de lucru mă apucaii,
Că săracul n'are sóre,
Nici ȕile de sărbătóre
Ci tot ȕile lucrătóre!*)
Domnul Ștefan l'asculta
Și din gură cuvênta:
«Măi Burcele fătul meu!
Iată ce hotăresc eu:
Ia-ți un plug cu șése boi
Și mergi bogat de la noi.
Ia-ți movila rezășie
Ca s'o ai de plugărie;
Dar în vârful să te-ășezi
Ca stejar să priveghiezi,
Și Tătarii de-î vedea
C'au intrat în țera mea,
Tu să strigi cât ce-î putea:
Săi Ștefan, la hotară
C'au intrat streinii 'n țără!
Atunci eu te-oii auđi,
Ca un zmeu m'oiu repeđi
Și nici urmă-a rămânea
De streini în țera mea!»

---

(35) Constantin Negruți, aű publicat pentru prima óră
proverbele și ȕicătórele românesű, adică filosofia, înțelegciu-
nea și morala propriă a poporului românesc., pe care o re-
producemű aici ca învățătură pentru generațiile nóstre și a
următorilor nóștri:

---

*) Se póte vedea aici cum strămoșii nóștri erau mai cu sporű de cât
noi, pentru că erau mai muncitori de cât noi, fără să se încurce ca noi
cu fel de fel de sərbătóri și fără să alerge dupe pensii și ajutóre pentru sluj-
bele făcute țerei.

PĂCALĂ ȘI TÂNDALĂ.

— Dar d-ta, moșule n'o să ne spuî ceva? am ȝis către bătrânul pădurar ce ne primise în gazdă.

— Ce vreți să vă spun, fețiî mei? respunse el. Ce să vă spun vouă ómenî de ierî, eû omul véculuî care portû una sută de iernî în spate? Voî vă ȝiceți Românî, și apoi vorbiți o limbă pe care eû n'o înțeleg. Purtați nisce haine sucite pe nisce trupurî stricate în care mă îndoesc că este inimă. Sunteți așa de ȝigăriți și gingași în cât de v'ar vedea străbuniî voștri, ar plânge de jale.

— Tóte sunt așa, ȝise unul noi rizînd, dar încă tot nu suntem lipsiți de simțul auȝuluî, și prin urmare ne place a asculta povești frumóse din vremile trecute, și ași pune rămășag că istoria vieței d-tale a să ne facă să adormim. Ia decî în brațe cea ploscă burduhósă și'ți răcoresce gâtlejul.

Propunerea acésta zîmbi bătrânuluî, care urmînd sfatuluî dat, deșertă plosca, își drese glasul, și începu:

«Trebuie să știți, fețiî mei, că eû sunt feciorul vestituluî *Strîmbă-Lemne* care lua ștejarul cât de gros, îl îndoia cu mâ-nile și'lû făcea obadă de rótă. El era un om fórté învêțat și cunoscut pe vremea luî. Copilărise cu Ciubăr Vodă cu care învêțase carte la dascăluî Pascal din Podul Ielóe, ce știa Alexandria pe de rost, făcută de numitul dascăl Pascal, de unde nu știu cum aû căȝut în mânele d-luî Baracu de aû tipărit'o. Petrecuse tótă juneția sa la curtea luî Lăcustă, a luî Papură și a luî Părle-Vodă. Ce mai vremî acele! când venea primăvara și eșiau ómenî la arat, daca nu li ajungeaû boi la plug, se duceaû la Ungurî saû la Leși, și luând de-acolo ómenî, fie nemeși saû proști, sléhtici orî mojiçi — nu mai alegeaû — îi înjugaû și araû lanurî cât veȝi cu ochiî, unde semănaû ghindă de creșteaû dumbrăvî pentru ca să aibă strenepoțiî lemne de ars. De acea luat-ați séma când e ger iernă și vântul vîjie, că

dacă vë puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țipând și vedeți strecurându-se din ele o apă ferbinte? Acele, feții mei, sunt sufletele Leșilor care țipă și lacrimile Ungurilor care picura, căci sufletele lor — pentru păcate pe semne — le-aă osândit Domnul Dumneđu să între în copacii pădurilor, pe care le-aă arat cu sudórea lor. Ce să mai đic de ómenii vremilor acestora? Ei erau nalți ca brazil, și voinici ca Smei. Tatăl meă era nepotul Vitézului *Sfărmă Pětră*, care avea obiceiă, când se punea la masa, să înghiță mai ântěiă șapte opt bolovană ca să'i facă poftă de mâncare.

La vârsta de una-sută opt-đeci ani, tatăl meă vedându-se flăcăă tomonic, se însură cu jupâněsa Mărica, minunată femeie grósă și frumósă dar cam prostană, đicând adesea nisce vorbe chisnovate la care tată-meă răspundea: Troc, Marico! La patru luni dupe ce se mărită, născu o fată. Astă născare fără vreme cam supără pe tata, dar popa îl liniști spuindu-i că asta se întěmplă une ori, însă numai la facerea d'ântěiă. Soră-meă n'aă trăit precum nici alți douě-sute de frați și surori ce am. În sfârșit m'aă născut pe mine, și vădindu-mě așa mic și ovilit m'aă pus numele *Tândală*. Nascerea mea custă viața mamei, iar tatăl meă simțindu-se că aă îmbětrănit, chiamă pe nașul meă *Păcală*, mă încredință lui, și apoi muri dupe ce mănacă treă oi fripte și běu o balercă de pelin, đicând că nu trebuie să se ducă pe cea lume flămând și în setat. El era atunci de patru-sute opt-đeci și treă de ani.

Nașul meă Păcală, era un om fórte de duh, avea răspuns la ori ce vorbă. El mă puse ântěiă la buchă, dar veděnd că era să mă 'năduși cu un Tverdu ce mi se prinsese în gât, hotări a'mă spune singur tabla pe care trebuia s'o deprind pe din afară. Asta mi-aă fost învățătura. Iaca ce'mă đicea el:

«Fine! De vreă să trăești bine și să aibă ticnă, să te silești a fi tot-dea-una la mijloc de masă și la colțu de țără, pentru că e mai bine să fi fruntea cođii de cât códa frunței. Șeđi strîmb și grăește drept. Nu băga mâna unde nu'i ferbe

ôla, nicî căuta caî morţi să le ieî potcôvele, căcî pentru Behehe veî prăpădi şi pe Mihoho.

Bate ferul până e cald şi fă tot lucrul la vremea lui.

Nu fi bun de gură; gura bate capu. Vorba multă îi să-răcia omului, şi totă paserea pe limba ei pere.

Nu fi sgârcit, căcî baniî strângătorului intră în mâna cheltuitorului şi scumpul mai mult păgubeşte, leneşul mai mult alérgă; dar nicî scump la tăriţe şi eftin la făină.

Nu te apuca de multe trebî o dată. Cine goneşte două iepurî nu prinde nicî unul. Nu te întovărăşi cu omul bicisnic. Mai bine este să fi c'un om vrednic la pagubă de cât c'un mişel la dobîndă. Nu te vîri în judecăţi. În ţera orbilor, cel c'un ochî e împărat. Cel mai tare e şi mai mare, şi dreptul umblă tot-dea-una cu capul spart. La judecătorî ce intră pe o ureche, ese pe alta, căcî sătulul nu crede celui flămînd, şi mai bună e o învoiélă strâmbă, de cât o judecată dréptă. Să n'aî aface cu cei marî. Corb la corb nu'şî scóte ochîi. Ce ese din mătă, şórecî prinde, şi lupul pèrul schimbă, iar năravul ba.

Nu te 'ncrede în ciocoî. Ciocoiul e ca richita: De ce'l, tai de ce răsare şi din códă de căne sită de mătase nu se mai face. Nu fi duşmănos, căcî cine face, face-i-se, şi nu e nicî o faptă fără plată.

Fereşte-te de proşti şi de nebunî. Nebunul n'asudă nicî la dél nicî la vale şi prostului nicî să'î faci, nicî să'î facă. El învaţă bărbieria la capul tēu. Şéde pe măgar şi caută măgarul. Nu 'l primesc în sat şi el caută casa vornicului. Prostia din nascere leac nu mai are. Cine se mestică în tăriţe 'lă mănâncă porciî, şi apoi spune'mî cu cine te adunî, să'î spun ce fel de om eşî.

Nu te hrăni ca nădejdea şi cu făgăduinţele. Înţeleptul făgădueste şi nebunul trage nădejde. Să trăeşti murgule să paşti iérbă verde. Ce 'î în mână nu'î minciună şi e mai bine acum un ou de cât la anul un boî. Chelbosului tichie de mărgăitar nu'î trebue, pentru aceea nu te apuca de lucruri marî căcî e lesne a űice plăcinte, dar cu b... de fată mare, nu se

fac oule roșii. Dobânda mare, rupe ciochinele, și până a nu găsi mantaua, nu eraî dator. Cu rudele bea și benchetuește, dar neguțătorii nu face, căci de și sângele apă nu se face, și cămașa e mai aproape de cât antereul, dar nepotul e salba dracului. Frate, frate, brânza e cu bani. Nu fi răpitor. Mai bine nici óia cu două mieî, nici lupul flămând. Să nu vie vremea să dai cinstea pe rușine, și să'ți ȑică: c.... lupe, ce ai mâncat. Lasă pe ómenî în ideile lor. Vântul bate, câniî latră. Altuia î e drag popa, și altuia preotésa. Tot țiganu își laudă ciocanul. ȑic ȑece, tu taie una. Vrabia malaiú viséză și calicul comandare.

Nu da împrumut ca să nu'ți faci dușmanî. Dă'ți popo pinteniî, și bate iépa cu călcâiele; ș'apoî, prinde orbul, scóte'î ochiî. Nu te bucura la câștiguri micî, pentru că c'un rac, tot sărac, c'un pitic, tot calic; dar când umbli cu miere, lingetî degetele; Primește orî ce'ți vor da. Calul de dar, nu se caută în gură; și cine n'are ochi negri, sărută și albastri. Când veî voi să te apucî de ceva, nu prinde iepurele cu caru. Mâța cu clopot, nu prinde șórecî. Nu te îngriji cum o s'o scoți în capăt. Nevoia învață pe cărăuș, și cine are barbă are și peptene.

Nu te amesteca în intrigî. Nici pe Dracul să veđî, nici cruce să'ți fac. Nici lupul pe bălaie, nici bălaia pe lup. Ia'ți catrafusele și fugî ca dracu de tămâie.

Nu te 'ncrede în caracterul ómului în slujbă. El este o brânză bună, în burduh de câne. Făgăduesce multe, dar să dea Dumneȑeu, mamă, să fiú eú fată! Nu gânde că o să scapi de dênsul. Banul rău nu se perde, și are ac pentru cojocul têu; nici socoti că s'a 'ndrepta; calul bêtân, nu mai învață a juca. Când nu'î în slujbă, e omul cel mai detrébă, dar postesce robul lui Dumneȑeu, că n'are ce mânca; căci minciuna boeréscă trece în țara Unguréscă. Caută să'ți fie supușii vrednici, ca să nu ȑică lumea că cum e Turcul și pistolul. Dăle pildă bună, pentru că peștele de la cap se'mpute.

Nu fi falnic, nici face din țințar, armăsar. În urma resboiului mulți voinici se arată. Vulpea daca n'ajunge ȑice că pute. Să

nu fi din cei cariî ȃic: Lasă-mă să te las, și ia'l de pe mine că'l omor. Nu te certa, că eă știă maî multe de căt tine. Haide, tată, să 'ȃi arăt pe mama. Nu umblă cu c.... în două luntre, nicî te mândri, căcî mândrului î stă Dumnezeu în potrivă.

Nu te necăji pe sórtă. Norocul cine'l scie? Fă-mă prooroc, să te fac bogat. Bețivului și Dracu î ese cu oca 'nainte; însă vremea le îndréptă tóte. Vremea vinde lemnele, și nevoia le cumpără. Tu ferbe mazăre și tacî. Jócă ursul la cumătrul, póte a juca și la tine.

Nu te mânia pe lume. Se mânia văcarul pe sat; satul nu scie nimic. Umilesce-te. Capul plecat nu'l taie sabia. Cine se 'nalță, se smeresce; și daca adjunge cuțitul la os, și petrecî ca cănele 'n car, trăesce ca vermele în rădăcina hrénului, până va veni vremea ca cuî pe cuî să scótă. Nu fi obrasnic. Vor crede c'aî p..... tot butucî, și'î da peste un omușor care 'ȃi-a face cóstele pantece.

De te vor pofti la masă, tu nu te trage sub masă, dar nu fi supărător c'orū ȃice că: Martie din postū nu lipsesce. De veî păgubi în vre o neguțătorie, să'ȃi fie de învățatură ca altă dată să nu te maî apucî de ea. O dată vede nașul p.... finului; iar de veî câștiga, nu te maî apuca și de altele, căcî cine sare gardurî multe, î dă câte un par în c.... și ulciorul nu merge de multe-orî la apă. Când ȃi s'or aprinde călcăiele, nu înbetrâni, căcî însuratul de tēnēr și mîncarea de diminéță n'aă greș, și bētrânul amorezat, e ca chirosca cu pasat. Fă cunoșcință cu fata; n'o lua numaî pe auzite, pentru că nu se mănâncă tot ce sbóră și se 'ntēplă de departe trandafir, și de aprópe borș cu știr. Veđî cum aă fost maică-sa, căcî pe unde a sărit capra, maî pe sus o să sară iada. De-î vedea ca nu vrea să plămădescă și tótă ȃiua cerne, cercetéză'ȃi casa, pentru că bătaia e din raiū. Fîi român verde și rupe măta în două. Bate șeua, să 'ntelégă iapa, căcî femeia 'î dracu; séde în dél și prăvale carul în vale; dar nu 'ntinde ața să se rupă. Gospodăria să'ȃi fie măsurată, căcî la gospodina bună, mulȃi ȃoinicî s'adună; și de și paȃî ceva, nu maî tu să sciî unde te

strânge ciubota. Nu te apuca s'o păzescî; mai lesne poți păzi un cârd de iepurî și măcar că găina bătrână, face zéma bună, feresce-te de babe. Baba bătrână nu se teme de vorba grósă. Lumea pere, baba se piaptenă. In sfârșit mângâete la neca-surî, gândind că sacul ș'a găsit petecul, și rogă-te ȑi și nópte să'ȑi dea Dumneȑeu mintea Românului, cea de pe urmă.

Frances, Némȑu, Rus, ce firea te-a făcut,
Pămêntul tȑu e bine-a nu uita.
Orî cuî e drag locul ce l'a născut.
Eû, fraȑî meî, orî unde voi căta,
Nu mai gălesc ca dulcea Românie,
De-o și hulesc câȑî se hrănesc în ea
Corcî, Veneticî. — Dar orî ȑum va fi, fie;
Eû sunt Român și 'mî place țera mea.

Laudă mulȑi pe Francesul voios,
Pe mândrul Rus, pe Némȑul regulat;
La dênșîi spun că-î bine și frumos;
Dar, fraȑî meî, eû, orî cât am umblat
Pe drumurî lungî cu șine ferecate,
Nu mă 'nvoiam; și vreȑî să știȑi de ce?
Pentru că'mî plac șoselele stricate,
Pentru că sunt Român și 'mî place țera mea l

Streine țērî îmi place să le vȑd,
Dar nu pot mult lumea ă colinda;
În țera mea mai bine voiû să șȑd,
Căcî, fraȑî meî, orî unde voi umbla,
N'am să gălesc așa bună primire
Cum am deprins în țēră a vedea
Și în streinî e rece găsduire;
Eû sunt Român și 'mî place țera mea l

La masă béu voios și vin strein;
Tocaî, Bordo, Șampanie chilesc;

Ba chiar înghit și vinul de la Rin,
Daca nu am Cotnar și Odobesc;
Când însă am, desert pline pahare,
Apoi încep să cânt vre o manea
Și sunt beat cât țin țilele-amare!
Eă sunt Român... 'mă-e dragă țera mea.

(36) Nicolae Bălcescu, mort în ecsil la 1849, cercetă pentru prima oră vechia organizare armată a Românilor, pe care o reproducem aici ca pomenire pentru următorii noștri:

«Plecând de la temeiul cum că armata Moldovei ca și a țerei Românești, dupe arătarea cronicelor, se împărțea în cete de 1,000 ostași sub un căpitan, afară de căpitanii cei mai mari, cari comanda mai multe cete; că Vătavi era capete de 500 ostași; că Sutași comanda o sută; iar Țauși, era peste dece ostași; vom putea din notițele ce ne-au păstrat Cantemir să lămurim că armata se compunea din:

1. *Dărăbanii* sau *pedestrimea*, împărțiți în opt căpităni sub opt căpitani, peste care era căpitanul cel mai mare al Dărăbanilor (Dorobanților) în număr de 8,000.

2. *Călărașii de Țără*, 11,000 sub 11 căpitani. Aceștia sta sub ascultarea Hatmanului.

3. *Panșirii* iarăși un corp de călărime foarte însemnat.

4. Două vătăși: a *Călărașilor de Galați și a Călărașilor de Țarigrad*, (1,000 ómenî.)

5. Două vătăși: *Umblătorii de Hotin și Umblătorii de Soroca*, (1,000 ómenî.)

6. Vătășia de *Fustași*, (500 ómenî).

7. *Curtenii* sau cei ce n'ajunseseră încă în trépta boeréscă, și slujea la curtea Domnέscă. Ei era toți ném de bocri, și mergea la resboi sub Marele Logofét. Ei se împărțea 4,000 ómenî în:

a) Vătășia Copiilor din casa lui Vodă.

b) Vătășia Aprozilor de Divan.

c) Vătășia de Paici.

- d) Vătășia de Postelniceî marî și micî.
- e) Vătășia de Păhărniceî.
- f) Stolniceî.
- g) Armășeî sub Marele Armașiu.
- h) Ușeariî sub Ușearul său Portarul cel mare.

Toți acești curtenî era mai mult o gendarmerie. Vătășiele lor era mai micî de cât ale celor-lalte cete. De asemenea curtenî se afla și prin ținuturi.

8. *Pușcașii* său *Tunarii* sub căpitanul cel mare al Dărbănilor.

Acestea era cetele pămîtene; iar cele streine era:

1. *Seimenii* Hătmănesci, împărțiți în 10 Bulucbașii peste care Bas-Bulucbașa de Seimeni. Acesta era pedestrima streină, și se compunea de Sîrbî, Bulgarî, Arnăuți și Greci (10,000 ómenî).

2. Patru căpităniî de *Unguri* sau *Nemți*, de câte 1,000 ómenî fie-care.

3. Patru căpităniî de *Cazaci* asemenea.

4. Căpităniele *Tătarilor Lipcani*,

5. Două căpităniî de *Beșlii*, ce era Turci sau Tătari sub Beșli-Agasi.

Aceste două cete se formară mai târziu.

Întocmirea oștirii streine fu fatală Românilor. Rezimați pe dînsa, Domniî cei răi, tiranisa pe bieții pămîtenî. De aceia o ură vecinică a domnit ne'ncetat între ambele oștiri. La 1564, oștirea streină se măcelări mai tótă de Hatmanul Tomșea și Ilie, când aceștia se revoltă asupra lui Despot Vodă. La 1592, Aronu Vodă cel cumplit o restatornici. De atunci lupta între ambele oștiri s'a reînoit în mai multe rînduri, și a adus mari nenorociri Țerei.

Miliția Țerei se compunea:

1. De căpităniile de mîi, câte una în fie care județ. Fie care căpitănie se împărțea în 10 rôte de 100 ómenî sub un sutașiu. Aceștia la început staî sub ascultarea Vornicilor de Țeră; iar mai târziu se deteră sub Hatmanul. Dintr'acești

căpitanii acei care se afla pe lângă hotare. strejuia drumurile, potecele munților și trecerea apelor. Iar cei din mijlocul țării unde nu era temere de vrășmași, ștrejuia la curtea Hatmanului, și se trimetea de dânsul în slujbele țerei.

2. Seimenii sau Sebraniii Agești de care era în fie care târg câte patru sau cinci.

3. Călărimea din ținuturi era sub comanda Sărdarului. Era un corp foarte însemnat, și apăra țera de năvările Tătarilor.

4. Ceta vânătorilor de la munte. Ei avea de datorie la vreme de resboi să fie tot pe lângă Domn în tabere; iar în vreme de pace se întrebuinta la vânatul dobitoacelor selbatice pentru masa Domnului. Pentru aceia ei era scutiți de bir; iar pentru cheltuiala încărcăturii puscelor aveau lefă deosebită.

5. Pedestrimea Câmpu-lungeni și Hăngenii, armați cu senețe (puști) și cu topore lungi în codă.

6. Codrenii Tigeciului în număr de 12,000 toți călări. Ei locuiau un cadru, dincolo de Prut despre hotarul Tătarilor de Bugeac care coprindea în întrul său mai 30,000 mile italinesci. Ei era, dupe cum dice Cantemir «pieptul Moldovei cel mai tare între Prut și Basarabia.» Aceștia întrecea cu vitejia lor pe toți ceilalți Moldoveni, în cât se obicnuise a se dice despre dânsii această vorbă: «cinci Tătari de Crim, plătesc mai mult de cât dece de Bugeac, și cinci Moldoveni biruesc pe dece Tătari de Crim; iar cinci Codreni, sau Tigecenii, bat pe dece Moldoveni.» Tigeciul, Câmpu-lungul și Vrancea era trei republici cari forma staturi deosebite în statul Moldovei. Locuitorii acestor locuri se cârmuia dupe legile lor, nu primea nici un slujbaș al Domnului, și nu era îndatorați către dânsul de cât la un tribut ușor pe an, a căruia cantitate se hotăra la intrarea lui în scaun. Cele două d'ântéi da și ajutor de ôste la trebuință. De multe ori ei, dice Cantemir, mai cu sémă de Câmpulungeni, prin îndemnările unor capete revoluționare, se trăgea de sub stăpânirea Domniilor, și se da sub protecția Polonilor, care împrejurare a făcut pe unii

din istorici aceleï națiï să cređă că Moldova li-au fost tributară. Este cunnscut că frumósele institutiï republicane sunt fórt vechi în Moldova; că în vécul XII înfloreă într'acéstă țeră republica Birladului, faimosă prin pirateria de uscat, și care se întinsese cu stăpânirea până la gura Niprului; că curând dupe aceia Genovezii și Raguzaniï întemeiară mai multe republici într'acest pământ, ast-fel stătură: Galațiï, Chilia, Cetatea Albă, Hotinul și Tigina.

Într'acest chip ce am arătat, a fost organizată puterea armată a Românilor. La o trebuință însă mare, sau când patria era în primejdie, se ridica «Maziliï și Breslașiï» țeranï, mai cu sémă «Joseniï» sau cei din țera de jos, și boeriï cu ómeniï sau slugile lor ca să apere patria amenințată. Acestia se numea atunci *óste de strânsură* sau *óste în dobêndă*. spre a se deosebi de *óstea de léfă* sau *Lefegiï*.

Pentru plata lefilor oștașilor ș'ale Dărăbanilor, pentru care până la 1622, în a doua Domnie a lui Ștefan Tomșa BB. se oprea din tributul ce se da la Pórtă 5,000 ughi, se aședase o dajdie sub numire de fumărit, ca tótă casa de țeran se plă-téscă în vreme de pace pe an 80 aspri, iar în vreme de res-boiú 120 aspri, și la o nevoe mai mare un galben sau 200 aspri. De aci se vede, observéză Cantemir, ce populată era o dată Moldova, de vreme ce acéstă dajdie ținea cu îndestulare o oștire de 54,000 ómeni.

În vreme de pace armata era aședată parte în capitală, parte prin județe. *Dărăbaniï* strejuia la curtea domnέscă. Capitanul cel mare cerceta strejile ȕiua și nóptea, le pândeă și le schimba. În lipsa Agăï din orașú el îi îndeplinea locul. *Seimeniï* asemenea strejuia în curtea Domnέscă, schimbându-se între sine pe rând. Cazarma lor era lângă zidul curȕiï, și se numea: *Odăile Seimenesci*.

Călărașiï de Șarigrad trebuia să scie turcesce și se trimetea cu depeșe.

Umblătorii de Hotin și *umblătorii de Soroca*, trebuia să

înţelegă limba Polonă şi Muscălescă, şi când cerea trebuinţa se trimetea în Polonia şi Moscova.

Fustaşii strejuia la perdelele Dómnnei şi la garda curţii, în care închidea slujile curţii pentru greşeli mai mici. În paradele Domnesci, ei mergea pe lângă Domn de ambe părţile cu fuscă adică lănci lungi în mână. Asemenea făcea şi la resboi.

Toţi *curtenii*, cum am mai spus, era ca un fel de gendarmerie şi avea deosebite funcţii în curtea Domnăscă, aşa: *Aprozii de Divan*, ca şi Copii din casă alcătuia garda Domnului. Ei era înveşmântaţi pe vremea lui Stefan cel Mare, cu *şavanale* şi cu *cibinice*, iar în vremea Radului Mihnea BB., (1623—1627) ei purta *ursiniţe*, *cabaniţă* cu juder şi cu vulpi. În vreme de pace Aprozii slujia la Divanul Domnesc, împlinea datoriile dupe hotărâri judecătoreşti şi purta poruncile Domnului pe la boeri. Boerul care primea printr'înşii asemenea poruncă, trebuia să şedă în picioare până î-o citea aprodul. În vreme de resboi ei se afla tot pe lângă Domn. *Copii din casă* păzea la cămara cea cu arme sau arsenalul, la cabinetul cel mare al Domnului, sub îngrijirea Cămarăşului, şi sta împrejurul Domnului când şedea la Divan. Ei se trimetea asemenea de Domn în ţinuturi de chema pe boeri, şi vătavul lor lua câte un leu din şese lei ce li da dupe obiceiul fie care boer chemat. *Postelnicii* cei mari şi cei mici slujea asemenea în curtea Dómnăscă. *Păhărniceii* şi *Stolniceii* slujia la mesele Domnesci. *Armăşerii* strejuia pe cei închişi. *Uşerii* ducea la gasdă şi slujia pe Soli. *Paicii* slujia lângă Domn, şi era în-cinşi cu brâne de argint, cu săbi şi cu lănci cu mânucile şi vîrfurile legate cu argint şi poleite cu aur.

Marele Hatman era cap al Călăraşilor, şi mai mare peste totă armată călărimă şi pedestrimă. Când mergea la curte, purta toiag aurit.

Marele Clucer îngrijia pentru aprovizionarea armatei de bucate.

Marele Şătrar era general cuartir-maistru al armatei. El

îngrijia pentru corturile ei, pentru tunurile și cele-lalte arme, și așeza taberile.

Cămărașul de Catastișe purta condica ostașilor. Când se făcea adunarea oștilor pentru cercetare, el citea numele fie-căruia. Asemenea făcea când li se da lăfa. Dupa aceea el da fie-căruia Căpitan condica ostașilor din ceta lui, pe care o scria cu mâna lui însuși, și pentru ostenelă avea de la fie-care Căpitan câte un taler nemțesc.»

(37) **Dimitrie Bolintineanu**, mort în spital la 1874, a cântat în versuri toate bătăliile și faptele mari din istoria Românilor. Dăm ca exemplu următoarele bucăți:

ROMÂNUL LA BĂTAIE.

(FERENTARIUL.)

Nu e nici mândria, nu e nici mulțimea,

Care în bătălii încunun oștimea;

Nu e nici noroc!

Cela ce se bate pentru ne-atârnare,

Are zece brațe, zece inimi are,

Inime de foc.

Călărașul mândru și frumos ca crinul

Când pe mal s'arată tremură Vidinul

La vederea sa.

Face de se miră totă Arăpimea

Eniceri, Spahii și Arnăuțimea

Și-î strigă ura!

Pedestrațul ager și cu lungă chică,

Intră în oștime fără nici o frică,

Tare ca un leu.

Iute ca săgeata tabăra străbate,
Bate dece singur, cincî-spre-dece bate :
Ferentariu sunt eul

Ast-fel Românaşul scie ca să móră:
Pentra ţera-dragă, pentru soţióră
Cine n'ar muri?
Unul ca acela blestemat să fie!
Nimeni să nu-l plângă, nimeni să nu-l ştie
Când el va peri!...

DOMNUL IONAŞCU.

Ionaşcu chiamă capiil la senat.
Cu durere 'n suflet el a cuvântat:
«Pórta cere darea astăđi îndoită;
Iar Moldova nóstră va cădea sdrobotită;
Însă nu-î acésta lucrul cel maî rău;
Dar este că ţera perde dreptul său.
Drepturile nóstre sunt tot ce rămâne,
Sunt tot viitorul ţerilor Române.
Şi ţera acésta, fiilor Moldavî,
E stropită tótă cu sânge de bravî.
Cum aũ fost părinţiil, fiil n'aũ să fie?
Uscatu-s'aũ óre sufletu 'n sclavie?
Voil, fruntaşil ţeriil sub arme albiil,
De trecuta fală nu vė despărţiil;
Voil, Preoşil, apostolil de creştinătate,
Ajutail durerea ţeriil ce s'abate!
Tu, junime vie şi mărinimósă,
Tu, ce 'n orî-ce locuril inima'şil frumósă.
Riură maril gânduril printre muritoril,
Cum o primă-véră varsă d'albe floril,

Veï vedea tu óre cetele streine,
Fărămënd cu mórte țările române.
Fără să se rupă sufletu-ți de dor?
Fără să lupți încă pentru-al țerei spor?
Ast-fel ȝice Vodă cu glas de bărbat,
Ș'al lui Ștefan suflet pe toți s'a vărsat.
Domnul cu poporul jură ca să piéră,
Pe câmpul de luptă, pentru sânta țéră.

MUMA LUÎ ȘTEFAN CEL MARE.

I

Pe o stâncă négră într'un vechi castel,
Unde curge 'n vale un riú mititel,
Plânge și suspină ténăra Domniță,
Dulce și suavă ca o garofiță;
Căci în bătălie soțul ei iubit,
A plecat cu óstea și n'a mai venit.
Însă Dómna sócră lângă ea veghiéză
Și cu dulci cuvinte o îmbărbătézá.

II

Pe când se vestesce nóptea jumătate,
La castel în pórtă óre-cine bate!
«Eú sunt, bună maică, fiul téeu dorit;
Eú, și de la óste mă întorc rănit.
Sórta nóstră fuse crudă astă dată:
Mica mea oștire fuge sfărămată.
Dar deschtdeți pórtă... Turciî mă 'nconjor,
Vântul suflă rece... ranele mă dor!»

Ténăra Domniță la portiță sare.

— Ce faci tu, copilă? ȝice Dómna mare.

Apoi ea la p^ortă însași a eșit,
Și 'n tăcerea nopții ast-fel a vorbit:
«Ce spuî tu, streine? Stefan e departe;
Brațul său prin taberî miî de morți împarte.
Eû sunt a sa mumă; el e fiul meu:
De nu ești acela, nu'î sunt mumă eû!
Însă dacă ceriul, vrênd să 'ngreueze
Anî vieții mele și să mă 'ntristeze,
Nobilul t^{eu} suflet astădî l'a schimbat;
De nu mai ești Stefan cel adevărat;
Apoi tu aice, fără biruință,
Nu pocî ca să intri cu a mea voință.
Du-te la oștire! pentru ț^{eră} morî!
Și-î va fi mormêntul coronat cu florî!»

III

Stefan se înt^orce și din cornu-î sună:
Ôstea lui sdrobită de prin vâî adună.
Lupta iar începe... dușmanî sdrobiți
Cad ca nisce spice, de securî loviți.

CĂLUGĂRENIÎ.

În umbrosul spațiû se revarsă zori.
Turciî dorm p'o c^ostă smălțată cu florî;
Iar oșteniî noștri și cu Domnul june
Către cer înalță sfânta rugăciune,
Apoi Mihaî Domnul ast fel le-a vorbit:
«Voî cu care 'n ț^{eră} crud am suferit;
«V'aduceți aminte vechia vitejie!
«Umbrele străbune astădî cu mândrie
«V^ă privesc sub arme p'acest vechiû pămênt;

«Ađi mărirea veche ese din mormânt.
«Dupe cum un arbor cresce mai frumos
«Când abați din ramuri cele de prisos,
«Ast-fel și poporul pentru-a fi ferice
«Trebue să facă multe sacrifice.
«Dacă vom învinge pe apăsători,
«Dorurile țerei s'or preface 'n florî.
«Sórele mărirei va luci d'aice
«Peste viitorul patriei ferice;
«Dacă ne vor bate, d'astăđi pe pământ
«N'om avea scăpare nicî chiar în mormânt.
«Limbele streine cu desprețuire
«Pe Români numi-vor în nefericire;
«Următorii noștri, abătuți de dor,
«Vor roși de vieța părinților lor.
«Însă vom învinge.... Cu arma în mână
«Nime va supune patria română.»
Đice; toți cu fală staú îmbărbătați
Domnul trece podul cu puțin armați;
Patru pași de frunte cărcă să'i opréscă,
Dar Români treer armia turcésă.
Ei pătrund la corturi.... într'a lor iuțime
Se întórnă; tunul bate cu asprime.
Pe tot frontul oștiî lupta s'a întins;
Peste tot turbarea sufletele a 'ncins.
Inima română însă nu răcesce;
Dorul biruinței o însuflețesce.
Turci mai mulți s'adună... prin Români fac cale;
Óstea noastră perde tunurile séle.
De creștine corpurî luncile 's velite:
Brațele sunt rupte armele sdrobite;
Dar Mihaiú așteptă corp-ajutător...
Veni-va nainte de perirea lor?
Sórele-î aprópe, sceptrul a-și depune;
Domnul ingenunche, face rugăciune:

«Dómnne fi din cerurî blând, ascultător;
«Fi cu bunătate pentru-al tēu popor;
«Iar de cere sórta pradă cu asprime,
«Cruţă astă ţeră şi loveşte 'n mine!»

Ajutorul vine!... Domnu-a 'ncălecat....
Smulge ò secure de la un soldat,
Apoi cade grósnic peste-un corp osman
Comandat de Paşa, paşa Caraiman.
Între alte prade vede trei copii
Fraţi d'acelaşi sânge, junî, frumoşi şi vii...
Fie care 'n luptă pe păgân îl chiamă
Şi combat cu dēnsul fără nici o témă;
Însă tinerî încă, junî frăţiorî
Sub securea Paşei cad ca trei dulci florî.
Caraiman cu calul peste dēnşiş pasă;
Dar Mihaiū sosesce, peste crudul paşă:
«Nu-î curajū cu prunciî a te mēsură;
«De eşti brav cu mine vin a te lupta!»
Ast-fcl Ńice Domnul şi spre Paşă sbórá;
Paşa ţine 'n drépta, sabie uşórá,
Iar în mâna stānga ţine stégul sânt
Ce se desfăşórá legānat de vēnt.
Caii lor în salturî sbórá şi s'opresc,
Armele lovite, scānteî şi lucesc.
Lupta este scurtă. Sub o lovitură
Paşa cade, varsă sângele pe gură;
Iar Mihaiū răpesce stégul cel vestit
Şi l'aî sēî se 'ntórnă fără-a fi rănit.
Sabia romānă scāntee pe aramă;
Cirali *) din tunurî pe nemici sfāramă.
Călārinia turcă fuge ruşinos...
Călcānd enicerî ce combat pe jos;

---

*) Cirali era unul din generaliî luî Mihaiū.

Ceî mai mulți dintr'înșiî către pod s'adună;
Se strivesc, perd șartul; arma noastră tună.
Mulți de crudă spaimă se aruncă 'n apă,
Însă nici acolo ڧilele nu'și scapă:
Apa mocirlósă îi ține la fund;
Câți silesc să scape mai rău se cufund.
Treî marî pași s'aruncă și în apă mor.
Chiar Sinan Vizirul cêrcă sórta lor;
Un spahiú îl scapă, dar pe cósta lată
Armia turcêscă fuge sfărămată;
Sângele desfundă lutul cel uscat;
De turbane, d'arme câmpul e 'ncărcat.
Leșurile rândurî zac în lac de sânge...
Corbiî cu grămada de plăcere plânge;
Nóptea scapă restul Turcilor învinși:
Eî s'ascund prin tufe de spaimă coprînși.

(38) **Ión Rădulescu Eliade**, a reintrodus pentru prima óră scrierea cu litere latine strêmoșescî în scolî și în jurnale, tipărind cu asemenea litere și cele ântêiú 5 cărți din *Biblia Sfântă*. Reproducem aici următórele bucăți din introducerea cu care s'a publicat acea biblie:

«Iar Têra era nevêđută și informă, și întunerîc peste abis, și Spiritul lui Dumnezeu se purta peste ape.»

«Biblia fu unica carte din tóte operele minții umane ce din concepția sa fu destinată a strêbate locurile și secolî, a se purta peste apele multe și din chausul elementelor diverse și în luptă a crea o lume socială.

Biblia, din Hebreî rătăciți, împerechiați și cerbicoși, face un singur Israel, un singur popol solidar, predestinat a da Profeții și pe Mântuitorul lumêi. Acêsta este minunea cea mai mare ce în lumea antică operă acest condice ce singur merită în adevêr numele de Carte (I).

Biblia, orî unde apăru, îndată se făcu lumină la vocea eî atat-potentă: *fiă lumină*.

Roma ne mai putând domina cu brațul desnervat, află puteri năe și începe a domina în numele Vechiului și Noului Testament; cristianisă pe Barbari, și face dintr'înșii pe cei atâtî mergători pe calea progresului.

Iar minunea ce operă în mediul ev fu că ajunsese a cristianisa și pe cea mai egoistă și materialistă din stirpe, pe stirpea teutonică, pe Germani și pe Englesî voiū se ȃic.

Cât pentru noi Români, ca o ramură încă verde, deslipită din tulpina seculară și vermulosa deja, din tulpina arborelui roman, ce ameninȃa lumea de o catastrofă la căderea lui vecină ;

Deslipiți de acea rădăcină păgână, ca o ramură încă verde ce avea calitățile Romei republicane și stoice ; — căci poporul mai are încă vieță când se corupe capitala — transplantați și altoiți în pământul Daciei, luarăm vieță nouă, spre a nu peri dinpreună cu cetatea Cesarilor, cu Babilonia apocaliptică ; și spre a purta prin mijlocul a 18 secolî și conserva nurele și datinele Romei antice, mântuiți de Roma imperială și pontificală (popéscă.)

Ast-fel ne află Biblia când apăru între noi, ce eram ca nisce legiuni de Loți ce scapă din Gomorha Neronilor, Caligulilor și Domețianilor.

Biblia dar și datinele străbune ale Romei Cincinașilor și Scipionilor, fură primi și cei mai salutari ai noștri legiuitori.

Radu-Negru făcu din România o altă țeră promisă, și o împărți dupe dreptate la un popor egal în 12 județe, ca cele 12 ținute ale Palestini, ca cele 12 seminții ale lui Israil.

Și după cum ordónă Moise în numele lui Dumnezeu a'și alege poporul dintre ȃece, și dintre sute, și dintre mi, spre a'l conduce și judeca, asemenea și Radu-Negru supuse la aceiași lege și însuși alegerea și încrederea Magistraturei cele mai nalte, a capului suprem și duce al Nației.

Domnul țerei nu'și face din patrie o moșie, o avere a familiei sée, nu se constituie în suveran absolut, ci supus alegerii Nației și controlului represintanșilor acestia, între ȃare

cei mai vechi în serviciu și într'o hierarchie deschisă la toți fii patriei, formă dodecada Senatului, care mai la urmă se sue până la numărul de patru-zeci.

Iacă Uniunea voastră, Românilor. Aci pe Biblie și pe Sântele Evangeliї veniți toți fii cei adevărați ai Patriei, veniți de a tinde brațele noastre și a jura înaintea Cerului și a ómenilor Uniunea și Fraternitatea.

Uniunea eternă, pe care n'o vor putea paralisa cabalele Diplomației.

(39) **Baritiu Georgiu**, a lucrat cu osebite ca jurnalist, publicând în curgere de mai mulți ani *Gazetta de Transilvania*, însoțită deo *fóie pentru minte, inimă și literatură*. Acéstă gazetă a fost prima care a desceptat pe Românii a se ocupa cu trebile politice și naționale, așa cât a pus pe Românii în stare să stea în 1848 la luptă făcișă cu Unguri, cu Turci și cu Ruși, pentru apărarea drepturilor strěmoșesci.

(40) **Mureșianu Andrei**, a deșteptat pe Românii prin cântecile sale, așa fel cât poporul din Transilvania se ducea la 1848 cu mânele góle asupra tunurilor Unguresci. Punem aici următorul marș, carele are încă atâta putere asupra spiritului Românilor, în cât cântarea lui este oprită de guvernele streine de peste Carpați.

MARȘUL ANULUI 1848

în Transilvania.

Deșteptă-te, Române, din somnul cel de mórte
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum, or nici odată, croește-ți altă sórtă
La care să se 'nchine și cruzii tei dușmanii.

Acum orî nicî odată, să arătăm în lume
Că 'n aste mâini măi curge un sânge de Traian.
Și că 'n a nóstre pepturî păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Roman

Înalță-ți a ta frunte și veđi în jur de tine
Că staū ca brazîl 'n munte voinicî sute de miî.
Un semn eî măi așteptă și sar ca lupî 'nstână
Bărbați, bătrânî și tinerî, din munți și din câmpiî.

Priviți mărețe umbre Mihaî, Stefan, Corvine,
Româna națiune, aî voștri strănepoți
Cu brațele armate, cu focul Sacru 'n vine
Viéță 'n libertate orî mórte cere toți.

Pe voi vė nimiciră a pismeî răutate
Și órba neunire la Milcov și Carpați;
Iar noi pătrunși în suflet, de sânta libertate,
Jurăm că vom da mîna, să fim în secolî frați,

O mamă văduvită de la Mihaî cel mare,
Pretinde de la fii-î și astăđi ajutor
Și blestémă cu lacrămî în ochî pe fie-care
Ce 'n ora de pericol s'ar face vîndător.

De fulgere să péră, de trăsnet și puciosă
Orî care s'ar retrace din gloriosul loc
Când patria sa mamă, cu inima duiosă,
Va cere ca să trecem prin sabie și foc.

N'ajunse iataganul barbareî semi-lune
A căreî rănî fatale, și ađi le măi simțim;
'Acum se 'ndésă biciul în vetrele strėbune;
Dar martor ne e Domnul că viî nu o voim.

N'ajunse despotismul cu 'ntréga lui orbie
Al cărui jug din secolî ca vitele 'lă purtăm
Acum să 'ncercă cruzii, în órba lor trufie,
Să ni răpescă limba; *) dar morţi numai o dăm.

Românî din patru Unghiurî acum, orî nici odată
Uniţi-vă în cuget, uniţi-vă 'n simţirî;
Strîgaţi în lumea largă că Dacia e furată
Prin intrigă şi forţă, viclene mişlocirî!

Preoţi cu crucea 'n frunte! căci óstea e creştină,
Devisa'î libertatea şi scopul ei prea sânt,
Murim mai bine 'n luptă cu gloriă deplină
De cât să fim sclavi iarăşi în vechiu-ne pămînt!

(41) **Barnuţiu Simeon**, aŭ fost cel ântîiŭ Român carele s'aŭ ocupat ca profesor cu cercetarea şi constatarea *Drepturilor publice* de independenţă şi egalitate ale Românilor, pe baza vechilor legi strămoşesci. Punem aici ca model următorul estras din cartea lui publicată la 1867.

Utilitatea dreptului.

Utilitatea dreptului public e multiplă. Studiul lui ne învaţă să cunoşcem drepturile naţiunii române, atât comune cu alte genţi, cât şi pe cele particulare şi esclusive ale ei; pînă unde să întinde teritoriul naţiunii române, ce drept are dînsa asupra teritoriului său; perit'aŭ dreptul ei asupra părţilor avulse; cum să se poarte deputatul român în adunarea naţionale, cum să se poarte guvernul şi diplomatul român în relaţiunile, lor cu alte genţi, ce pot ei şi ce nu pot să ceda sau ce..... să pretindă de la guvernii altor state; cum să se apere naţiunea română de subjugarea prin negoţul strein, prin colonisaţiune

---

*) Turcii taie cu hangerul, Ruşii bate cu biciul, Ungurii răpesc limba strămoşescă.

cu streinî, prin introducerea instituţiunilor streine; aceste şi alte asemenea întrebări de importanţă, parte 'şi afla deslegarea în acéstă parte a dreptuluî public, parte presupun şi cer cunoştiinţa luî pentru ca să se pótă deslega cum cere demnitatea şi folosul naţiuneî române.

Unul din folósele cele mai positive ale acestuî studiû e: ca Româniî să'şi cunóscă posiţiunea în care se află astăđi cu cele-l-alte naţiuni şi să nu crédă de cât numaî în puterile lor proprie. Ei aû cređut o dată în Slavoni şi stigmatetele servituteî acesteî credinţe le pórtă şi astăđi în limbă, în legi şi în biserică, ca şi pe ale credinţei în Greci şi în Jidovi; astăđi o parte cred în Franci, cea altă în Nemţi şi în Ruşi; influenţa acestor protectori solidarî asupra Românilor n'aû fost nici o dată la gradul de astăđi; de înaintea ei numaî e sigur nici unul dintre institutele nóstre naţionale; ea ameninţă tóte reminiscenţele nóstre românesce. Numaî când vor începe Româniî a crede în sineşi, atunci va începe şi regenerarea lor naţionale.

Pe acéstă regenerare însă o retarda, afară de alte cauze, şi póte să o şi nimicească, cum s'a đis d'asupra, şi consciinţa cea căđută şi retăcită a Românilor din ambe Daciele. Streiniî sciû, că Româniî de astăđi numaî sunt aşa pasionaţi pentru arme şi politică cum aû fost strămoşiî lor, de aceea ei aû descris ţerile române ca nisce feude ale Sultaţilor, saû ca provincii rusesce şi austriace şi diplomaţiî le-aû tractat dupe aceste idei false; pe Româniî din Dacia superióră i aû publicat de coloni ai Ungurilor şi ai Nemţilor, şi întru atât i aû aserbit şi i aû spăriat cât nici nu cuteza să vorbescă înaintea Domnilor lor despre drepturile cele eterne şi ne alienabile ale naţiuneî nóstre. Aceste rele se pot ridica numaî cu armele şi cu politica, numaî politiciî noştri pot să îndrepte opiniunea publică despre drepturile naţiuneî române, numaî armele nóstre pot să le dea valórea cuvenită, numaî armele şi politica potă să regenere pe Români. Prin arme însă nu înţelegemú óstea cea uniformată dupe moda şi dresată dupe sistema principilor europeni pentru scopurile absolutismuluî, ci înţelegem

óstea națională; nici prin politică nu înțelegem artea celor ce se fac că ard pentru binele națiunei lor și în realitate sunt adevărați agenți salariați ai străinilor, nici artea celor deprinși a intriga, deprinși în perfidie și în perjurie, ci înțelegem politica acelor bărbați, cari cunosc principiile cele eterne ale dreptului, cunosc drepturile națiunei propriie și misiunea ei, cunos și geniul timpului și știu să lucreze în conformitate cu acesta dupe necesitățile națiunei. Despre studiul acestei politice dicem noi, că utilitatea e multiplă, și prin urmare că ar merita a se resuscita, a se lăși și a se și pune în lucrare în toate părțile României.

Istoria dreptului Românilor.

Dreptul Românilor fiind însuși dreptul Roman, istoria dreptului Roman e tot-dea-una dată istoria dreptului Romanilor din Dacia. Dreptul Roman atât cel privat cât și cel public a fost în usă la Români din Dacia tot-dea-una. Aceștia s'a ținut tot-dea-una de dreptul lor cu aceiași credințe și constanță cu care s'a ținut de limba lor, de pământul lor, de religiunea lor, de datinele lor strămoșesci, cu carele dreptul nostru e în legătura cea mai intimă, așa în cât el nici nu se va stinge cu totul dintre Români până ce nu se vor stinge aceste toate.

Libertatea și ecaritatea (egalitatea) Românilor din Dacia.

Români din Dacia ca descendenți coloniștilor Români, pe care i-au așezat aici Traian *ad a gros et urbes colendas*, sunt liberi și ecarî; pentru că:

1. Dupe dreptul Roman, carele da (assignabat) proprietate de pământ tuturilor coloniștilor, s'a dat proprietate de pământ și Românilor strămutați aici, iar acest pământ nu numai că era proprietatea Romanilor coloniști din Dacia, ci încă era și scutiți de tribut ca pământul Italiei; decî fiind ei toți proprietari, ca proprietari toți au fost liberi și ecarî dupe

acsioma juridică: *libertatea fără de proprietate și proprietatea fără de libertate nu e cu putință*.

2. Fiind-că pământul comunilor nu se puté înstrăina dupe dreptul lor Roman, urméză, că satele și urbile Românilor din Dacia dupe dreptul lor Roman sunt libere și proprietari și astăđi peste teritoriile lor, și cum că servitușele *in faciendo* cele ce apasă asupra acelorași, sunt nedrepte. Aci încă se vede precelența jurisprudenței romane, că nu recunósce număi, ci și apéra proprietatea și libertatea ca să nu se pérdă, precum nicı că se puté întêmpla altmintrelea sub imperatoarele Traian, carele a restituit senatuluı libertatea consultărei, poporuluı comițiale și magistraților vechia autoritate republicană; el a constituit și Dacia așa ca libertatea să se și conserve.

3. Instituțiunile Românilor din Dacia, s'aú fundat și s'aú întărit și mai multú, dupe ce s'aú datú dreptú de Cetate tuturor, cari erau în lumea Romană: «*in orbe Romano qui sunt, ex Constitutione imperatoris Antonini, Cives Romani effecti sunt* (L. 17 D. I. 5). În puterea dreptuluı Roman municipale și comunele Romanilor aú continuat a se guverna însăși pe sine ca libere, a'și alege pe deregătoriı lorú, a ține consilie s'aú adunări provinciale compuse din onoratoriı și din plebe. (C. Th. XII 12, 13). Din consensul poporuluı și din idea cea politică a majorității constituționale, prin care se guverna statul Român și în provincie, s'aú desvoltat și la Româniı din Dacia atât dreptul lor cel privat, care le-a preservat libertatea personale și proprietatea în contra feudalismuluı, ce era să le ridice, precum le-a ridicat în cea-l-alta Europa, cât și dreptul lor public cel nedependente, carele i a apêrat de despotismul Rusesc și de anarchia Polonilor până în ȝilele nóstre.

4. Româniı din Dacia aú fost tot-dea-una și sunt și astăđi de jure liberi și ecarı, pentru că ei n'aú avut nicı odată, n'aú nicı astăđi nicı aristocrație (boerie) ereditarie. Între Româniı strămutați în Dacia ca coloniști n'aú fost nicı patriciı, aceștia aú rămasú în Roma și în Italia cu serbiı lorú și cu

latifundiile lor; ei n'aveau nevoie a se muta în depărtata Dacie pentru ca să capete o bucată de pământ. Cari se trimeteau aici ca deregători, au trecut Dunărea cu Aurelian, iar despre altă parte aceștia încă n'au putut să fie numai nisce sugători de sângele coloniștilor, cum erau mulți din alte provincii; altmintrelea n'ar fi putut să facă în timp scurt atâte monumente, care atestă și astăzi mărimea minții și a virtuții strămoșilor noștri. Nu, ei n'au fost feudali, ei au fost patricii s'au părinți, cari s'au fost înfrățit cu pleba prin legile sacrate și cari au meritat monumentele ce li se decretau de către ordinele Decurionilor unui popor liber și fericit.

5. Pentru libertatea persoanei și a proprietății Românilor vorbese, mai mult de cât ar putea să vorbească toate dipomatele Regilor, proprietatea reșiașilor, care de 17 secolii până acum încă n'a fost profanată de o servitute feudale, ci stă și astăzi martură în contra feudalilor streini, cum că și persoana și proprietatea celor-l-alți Români încă a fost asemenea liberă.

Numai din viața politică constituită dupe principiile libertății Romane se poate explica, cum au putut să facă Români state nedependinți dupe ce s'au desfăcut de imperiul orientale, care state au fost barierele cele mai tari ale imperiului în contra invasiunilor selbaticilor de la Nord (Gibon); adică, precum n'ar fi putut Americanii să facă state nedependinți de Anglia dacă n'ar fi avut comunele lor o constituțiune liberă autonomă, pe care au adus-o ei din Anglia în America: așa n'ar fi putut să facă state libere nici Români, dacă comunele și țera lor n'ar fi fost întărită bine prin instituțiunile cele libere, pe care le-au adus ei de la Roma și din Italia aici în Dacia. Numai din o viață politică basată pe aceste instituțiuni se poate explica în ultra, cum au putut Români să își conserve naționalitatea sub Goți, Unii și sub alți barbari; adică aceștia, de și învingători, erau necesități moralmente a recunoște superioritatea culturei și a civilizației Romane, pe care au aflat-o la Români. Atila guverna dupe dreptul Roman, dice Ungurul Décsy dupe Procopiu și Priscu, adăogând, că barbarii nu în-

feastă religiunea creștinilor și jurisprudența lor. În urma altor barbari venind și Unguri, au aflat că Români au o proprietate liberă, o agricultură înfloritoare, comunități ordinate românesce, o religiune mai demnă de ființe raționale de cât a lor, și au adoptat religiunea, agricultura, instituțiunile politice românesce, în care ar fi și făcut de sigur mai mari progrese când n'ar fi adoptat mai apoi catolicismul papal, feudalismul și jugul Germanilor, de care nu vor scăpa nici o dată. Au venit și Sași, asupriți și alungați de feudalismul lor național, au aflat și ei, că nici proprietățile bisericilor și ale monastirilor Române nu sunt beneficia papale, nici proprietatea cea privată a Românilor feud de herzog, grafi, și baroni; au vădit, cum că bisericile Românilor sunt libere cu miniștri aleși de dăsele, comunele lor încă libere cu magistrați și deregători aleși; le au imitat pe toate aceste, și 'și-au făcut o republică fără de aristocrați feudaliști, nu însă dupe dreptul lor feudalistic, nici dupe cel unguresc, care încă nu era formulat, și nu e formulat nici acum, ci dupe dreptul, care a liberat din legăturile feudale Italia, Portugalia, Ispania, Galia, Belgia, Elveția, Anglia, Norvegia, Germania, carele a împedecat feudalismul de nu s'au desvoltat în Ungaria nici o dată în totă puterea lui, și încă cu atât mai puțin în țările Române, și pe carele în fine l'au vădit ei și pus în lucrare la vecini lor Români din Ardeal și din țările Române, în proprietatea lor cea liberă, în adunările lor, în alegerile lor, și întru această instituțiune republicană a Românilor, care n'au suferit în mijlocul lor nici aristocrație nici dominațiune ereditară.»

(42) **Alexandru Hajdeu**, ca profesor la Hotin făcu pentru prima oară o espunere de lucrările cu cari Români au fost alergat dupe cultură în toate timpurile și cele mai vechi și cum tot-dea-una ei au fost isbutit la învățătură mai mult de cât alte nămurî. Reproducem aici espunerea în cestiune ca document de deșteptare pentru următorii noștri:

(Estras din cuvântul ținut în limba rusescă de către domnul Alexandru Hajdeu, Eforul școlii din Hotin, către învțăceii aceleia, cu ocasiunea esamenului de vară din anul 1837, tradus apoi românesc de d-nu Cavaler Constantin Stamatî, boieru român din Basarabia).

«Aduceți-vă aminte de faptele străbunilor voștri, pomenindu-î pre dênșii; întăriți-vă cu duhul, ca și voi înși-vă să vă faceți meriți în pomenirea urmașilor voștri!»

(Cartea I a Macaveilor.)

Eū mă întorcū maî cu sémă către voi nobilî fii ai Moldaviei, căci voi maî deaproape și maî de rudă sînteți inimei noastre, de cât ceialaltî: pe'ntu că de'n toate legăturile politice, cea maî deaproape legătură a obscescei noastre patrii a îmbunaț și a noastră stare de astădî cu a voastră vitorime într'ua nedespărțită întregime pre'n mijlocirea viețuirii noastre într'aceea-și țără. De'ntre simțimintele politice, precum a ȕis un adânc cugetător, este cel maî puternic acela ce se chiamă patriotism, de'n care urmează, că iubirea de patrie poate avea locū numai sub chețășia iubirii către locul, unde ne-am născut. Și pe'ntu aceea, că școala aceasta este înființată maî ales pe'ntu pămîntenii ceî de loc, și scopurile ei țintesc spre lăticiunea educăciunii patriotice: într'aceasta stă ființa și lucrarea ei; pe cînd pămîntenii altorū țeri se arată aici numai pe un timpū, aduși fiind în aceste locuri poate maî mult pre'n întemplantare, ear nu de'n datorie, (ca și paserile văratice), întorcîndu-se apoi iar în țera lor, poate chiar nicî cinstind macar cu pomenire mulțămirea țerei noastre. Pe'ntu voi tineri pămîtenii de aici sunt cuvintele mele; eū vreū să vă arētū uă parte de'n sfaturile străbunilor noștri, cari aū fost oameni marî ai pămîntului Moldaviei; acestea vi le arēt ca nisce pilde vrednice de a le urma și voi, ca așa cu mărirea năciunii noastre, carea trebuie să o aveți pururea în mintea voastră, să vă puteți întări cu duhulū, și urmînd acelora, să vă puteți face meriți în pomenirea viitoa-

rielor noastre seminții (generăciunii). Însemnați-vă bine, *«că fără istorie nu este patrie, și fără iubire cătră istoria patriei nu poate fi vorbă de iubirea cătră patrie!»*

Numărându vechile zile ale năciunii noastre, nepărtinitoriul cercetătoriu se va lămuri (convinge) de'n șirul întemplărilor, că adecă năciunea noastră a fostă tot-dea-una mărită, de și a fost câte o dată nefericită, însă nicī o dată n'a conținut a fi cu fapte bune și mărețe. Credința dreaptă răsăriteană, monarchia, și patriotismul (năciunalitatea) au fostă pururea ca trei temeie neclătite ale vieței filor Moldaviei. De aceste convingăciuni nu ne-am lepădată nicī o dată pre'n împrejurări de'n afară, ci numai când n'amă avut destulă putere în lăuntru. Dreptă că noi, pe'ntru grelele împrejurări, n'am putut ajunge încă la acea treaptă a politice (civilisăciunii), pe carea stă astăzi cea-l-altă Europă; însă istoria noastră arată învederată *«că în țelul și năđuita de a ne lumina nu ne-am lăsat nicī o dată mai pe josă de cât alții, chiar nicī în timpurile cele mai tulburate ale țerii noastre.»*

Domnitoriul Moldaviei, Alexandru celă Bun, 1401 până la 1433, primind diadema împărătească de la împăratul Țarigradului, saă Roma nouă, a întemeiat în Suceava o școală naltă juridică după modelul celei din Țarigrad, în carea învățați profesori, aduși de la Țarigrad, esplicaū legile numite «Vasilicale» și altele; asemenea înființă și o școală greacă-latină-slavonă pe'ntru clerulă bisericei, în carea însuși metropolitul Teoptistă propunea învățăturile bisericei răsăritene drept credincioase.

Domnitorul, Iacob Despotul (1552—1564) a întemeiat în Cotnară universitate și bibliotecă vestită sub direcțiunea pămegistului său vice-cancelariulă Somer, și a adusă pe'ntru propusăciunea sciințelor, doi bărbați învățați și renumiți pe timpurile acelea: pe Caspar Piotar, ginerele vestitulă Melihon de'n Virtembergă, și pe Ioachim Riteca, profesorul matematiciei de'n Cracovia.

Domnitorul, Vasiliū Lupul (1634—1654), carele, dupe

mărturia lui Macariu, patriarhului Antiochiei, a fost cel mai învățat de'ntre toți Domnitoriî depe timpul lui. Acest Domnitoriî a lătitu scoala juridică cea înființată de Alexandru celî Bun, mutându-o de'n Suceava la Iași sub nume de «Academia Vasileană», unde a mai întemeiat patru clase teologice lângă catedra metropolitană și doue slavone-române, precum și scoale gramaticale tot acolo.

Domnitorul, Constantin Duca, (1663—1696, 1701—1704) carele pe timpul seî se ținea în lumea învățată de cel ântîiî elenist, și cel mai adânc știutoriî al filosofiei lui Aristotele. Acesta a întemeiat scoale populare pe lângă bisericile de sobor, ce erau în toate orașele (tîrgurile) ținuturilor câte una, de'ntre care scoala Hotinului a înflorit mai îndelung de cât cele-l-alte până și sub domnița Împărătiței turcești. Celî de pe urmă Efor alî ei a fost Amfilocieî, episcopul Hotinului, carele a tradusî românesc geografia universală, și a tipărit'o la Iași în anul 1795, împreună cu «cronologia Domnitorilor Moldaviei» cea compusă de Iacob II, Stamati, metropolitul Moldaviei.

La noî aî ajunsî câte-va povățuirî în sureturî, de pe care se învățî în scoalele Moldaviei în veacurile XV și XVI, și serbesc de laudă procopselei profesorilor moldavi; asemenea a ajuns și o prescurtare (synopsie) a istoriei universale de la zidirea lumî, aflată în scrisorile călugărului Ieremia. Dar poare va ȑice cine-va, că aceste pilde sunt prea de rînd, ca adecă un Domnitoriî (ca și pe aiurea) cu sufletî puternic, macar de și are mințe mai ageră de cât conviețitoriî seî, luând sîma: ce poate fi de trebuință neapărată poporului seî pe viitoriî, și prevēdînd și cu cugetul soarta, la care are să ajungă elî, pe'ntru care se nevoesce a'î pregăti mai de timpuriî târȑia epocă a politiceî, și pre'n feliurî de orînduelî, și aședăminte se sîrguesce mai cu sîmă pentru poporul seî a'l asemăna cu sistema și a'l deprinde cu politic celorlalte stăpânirî; însă murind el, pierе cu dînsul și folosul dorințelor sale. În istoriea noastră însă găsim și pilde de alt-feliî, pilde

cu totul private, că străbunii nostri în calea civiliciunii poporului au deslegat mai nainte unele gâcituri ale minții și ale sciinței, numai cu a lor simplă înțelegere, cu carea în unele principie ale politiceii au întrecut cu mult pe cealaltă Europă, mai ales pre cea megieșită. Aceasta n'a fost faptă a vre unui cap mare de ocârmuitoriū; ci acestea au fost nisce vedenii, ce de sine au luminat și mintea poporului. Aceasta a fost lucrarea unei înțelepciuni adînci, dar proprie, nu însă împrumutate de la streinî. Adeverințe ne pot fi următoarele:

1. Pe cînd în Rusia se socotia tipăriciunea cărților ca un lucru necurat, și meșteșugū diavolesc, dupe ȕisa mărturiilor contimporane; pe atuncî în Moldavia se tipăria cu sîrguință sfînta scriptură, și cărți de rugăciune în limba română, spre înlesnirea poporului. Cel mai rar monument al tipăririi celei mai vechi în Moldavia a ramasū Evangelia slavonă, tipărită la anul 1512 de către Călugărul Macariū, cu 22 de ani în urma celei ântēie tipografii slavone de la Cracovia. Cînd de'n contra în Rusia cea ântēie probă de tipariū se socoate abia pe la anul 1564.

2. Mai departe: pe cînd în toată Europa cea-lăltă ardea încă cumplita luptă pe'ntru înaltul adevăr, rostit de marele Luter, «că adecă, limba bisericeii trebuie să fie pretutindenea limba cea vorbită de popor, al căria sunet îlū înțelege și mintea și inima auditorilor, precum înțelege copilul glasul maicei sale, și maica gigătulū pruncului seū;» pe atuncî în Moldavia cuvîntul lui Dumnezeu se propoveduia cu toată pacea în limba țerii. Pînă la noi au ajuns cărțile: *propoveduirei* tipărite la anul 1550 și 1641; *legea nouă*, tipărită la 1684; *polidvinie*, la 1649; *pravila sfîntelor Soboare*, la 1652; și alte memuarie vechie tipărite. Pe nedrept socotescū unii, că Domnitoriul ungur al Ardealului, Georgiū Racoți, a hotărit mai ântēiū la anul 1643, ca în Ardeal să se serbească sfînta liturgie și toate celelalte serbite bisericesci în limba română, căci în Moldavia pînă la dēnsul în ȕilele Domnului Vasiliū Lupul pe la 1636 numai la metropolie în Iași se ținea liturgia în limba

slavonă; ear poporul pretutindenea în toată țara asculta cele dumnezeesci în limba română.

3. Mai departe: pre când în toată Europa cealaltă se socotia de păcat neertat a cugetă macar să îndrepteze traducerele *Vulgatelor* sau ale *celor LXX de tâlcuitori*: pe atunci în Moldavia s'aū apucat de traducerea aședământuluī (testamentuluī) vechiū de'n originalul evreesc, aflându-se în traducerele făcute de'n limba greacă și latină multe locuri nepri-cepute, întunecate, și cu multe înțelesuri. Cea mai vechiă mărturie despre astă mare trudă avemū psaltirea română tipărită la Belgrad (Alba-Julia) în Ardeal la anul 1651. Ear în Rusia, precum este sciut, aū început a alătura înadins traducerea făcută de'n limba greacă cu originalul evreesc mai ântêiū în traducerea psaltirei făcută la anul 1814 cu voiea sinoduluī, și în psaltirea tipărită de cătră societatea biblică rusească.

4. Mai încolo: pe când în Europa cealaltă abia se învăța unde și unde limbele răsăritene, și abia se cunoscia folosulū și neapărata trebuință a acelora, pe când orientalistul învățat se socotia de raritate și de om mare ca un geniū: pe atunci în Moldavia se afla în Hotin scoale foarte bune pe'ntru limba arăbească și turcească, în carele aū învățat și Sobieski, fratele mărituluī Ioan III, Craiul Leșesc, și alți tineri cnejī și nobili ai părții meadă-noptiale. Aflămū mărturiī diplomatice doveditoare că Rusia nu odată aū chiebat din Moldavia în slujbele sale bărbați de cei mai luminați și mai iscusiți, începând de la scriitorii de crisoave Domnesci, și până la doctori și preoți, ba aflăm doveđi, că Țarul Rusiei Michailoviciū, propunându-și să organizeze pravilele țerii sale, aū cerutū de la Moldăviea suret (copie) de pe pravilele noastre, și despre obiceiurile pământuluī nostru, spre a se închipui cu dēnsulū la scopurile sale cele înțelepte și creștinesci.

Drept aceea Moldavia aū avut o dinioară dar mărirea sa, și a fostū respectată și socotită de cătră toate stăpâniile cele puternice streine; dar însă n'aū apucat, și nicī aū

pututū apuca să-și desvelească deplin a sa domnească des-
toinicie, saū a sa politică, pe'ntru că ea dupe pusăciunea
sa n'aū pututū trăi nicī o dată în desăvârșita sa îndeletnicire
și învțăare. Vieța istorică a năciuniī noastre toată este
amestecată cu scene (iviciunī) jalnice, precum despre aceasta
se poate convinge orī-cine chiar și de'n pusăciunea geogra-
fică a Moldaviei, dupe carea nu putea să se desăvârșască.
Este cunoscutū, că Moldavia a fostū pururea nevoită să se
lupte contra unorū vecinī puternici și lacomi pe'ntru apără-
ciunea estinței sale și astă luptă ne'ntreruptă nu i-a datū re-
suflu, ca să se poată desăvârși dupe dorință în sciință și
-civiliciune; ea în megieșele țeri avea tot atâția dușmanī ame-
rințatori în locū de prietenī credincioși; puternicele staturi
megieșe Ungaria, Polonia și Turcia se întreceau când cu in-
trigele, când cu puterea să-și supuie sie-și pe Moldavia, dar
ea s'a luptat vitejesce și ferice contra tuturor dușmanilor celor
puternici și numeroși, și și-a apărat și scăpat fința de su-
pūnere și apunere. Moldavia ar fi avut trebuință macar nu-
maī de un prieten puternic și credinciosū, ca să se poată
înălța la cea maī 'naltă treaptă de desvoltare în sciințe și în
putere; dar ca și merită cu tot dreptul ca statele megieșe și
maī ales Rusia să-i fie recunoscătoare, pe'ntru că ea a îna-
intat pre'n bărbații sei sciințele și aședămintele de cultură
ale acelora. Decī dacă Rusia va face fapte de ajutor pentru
noi, și se arată prietenă apărătoare nouē; aceasta nu este
dar, orī jertfă de'n partea ei, ci o părțică de'n vechia da-
torie cătră noi (Românī moldavī). Despre acest adevărū vē
aducū de dovadă pre câți-va de'n însemnații noștri patrioți
moldavī, cariū aū întemeiat și înaintat sciințele în Rusia, lu-
minarea și aședămintele ei de civiliciune.

1. Așa este unul, Petru Movilă, fiul Domnului Molda-
viei, Simion Movilă, carele a fost maī ântēiū ostașiū viteazū,
vestit pre'n vitejia arētată sub zidurile Hotinului, ear dupe
acea îmbrățișându preoția, a fost metropolit Cievului, și este
neuitat în istoria bisericeī rusesci. Acesta, ca un adevărat

ostașiū al adevăratei credințe răsăritene creștine este celū ântêiū, carele a întemeiat în Rusia academia, lumina celor mai înalte sciințe sub nume de «Colegiū.» Acest aședământ înfloresce și astăđi sub numele de «academia teologică a Cievuluī,» carea pre'n temeînica învățatură a sciințelor teologice serbesce spre laudă întemeiătoruluī seū.

2. Călugărul român, Paul Berendi, nepotul unuia de'n pretendinții scaunuluī Moldaviei, a compus lesiconul slavon-român, sciut sub numele luī Cutivesci, și pre'n aceea a pus ântêia temelie la lesicografia rusească, carea mai nainte cu o ȓi n'a fost în ființă.

3. Nicolaiū Cîrnul, boer spătar de'n Moldavia, un limbist (poliglotist) rar pe timpul seū, a fost solul Țaruluī, Alecsiū Mihailoviciū la Cutaiū. Acesta a fost învățatoriulū și educatoriul luī Petru cel Mare, Țarul Rusiei. Decī daca renumitul Cîrnul a isbutitū să intipărească în inima învățaceluluī seū, a luī Petru cel Mare simțiminte adânci, și idei înalte, carele le-a și arătatū apoi în timpulū împărăției sale renăscându și cultivând pre Rusia cea necultivată înainte de dēnsul: «atunci noi Românii moldavi cu îndrăsneală și cu tot dreptul ne putem fâli, că noi am fost luminătoriī, învățatoriī și cultivatoriī Rusiei.»

4. Domnitoriul Moldaviei, Dumitru Cantemir, dupe deparatul seū de'n Moldavia, a fost cel mai credincios, mai folositoriū și mai priincios svetnic al luī Petru cel Mare, în trebile politiceī și luminării Rusiei; el a fost întemeietorul academiei sciințelor în Rusia, ale căria aședăminte și statute le-a făcut dupe planul marelui filosof Laibnițū. Învățătura cea înaltă a principeluī Cantemir, simțimētele luī cele nobile, ȓelul luī spre 'naintarea sciințelor și nemărginita luī iubire, ce a avut'o cătră năciunea noastră română, suflă cu înfocare de'n numeroasele luī produse literarie, carele aū fostū și sunt încă și astăđi lăudate cu o gură în lumea învățată (veđi No. XXIII, § 116, de'n tomul III al Lepturariuluī).

5. Antioch Cantemir, fiul luī Dumitru Cantemir, a fost

cel mai mărit poet al Rusiei pe timpul său, despre carele și Farni cel mai adânc cunoscător al literaturii slavone, încă dice: că el (Cantemir) a fost atâtieul întemeietor al adevăratei poezii rusești. Mai pre sus de acest Antioch Cantemir, cu îndrăzneală putem dice, că n'a fost nici Lomonov. Ei pot fi de-o potrivă, și au fost mari dupe înfrunțele lor asupra literaturii rusești. Dar cine oare este mai de însemnat și mai vrednic de cinste pe'ntu urmași? acela ce a pus temelia hramului? sau acela ce a săvârșit bolta și a înfrumusețat pereții cu zugrăveală.

6. Tot fiu român al Moldaviei a fost și Herescul (Hirascov), bărbat neuitat în istoria luminării Rusiei, carele a fost și literatoriu și atâtieul curatoriu al universității de'n Moscovia.

Eată nobili junii români! cum ne convinge istoria Moldaviei, că străbunii noștri au fost pururea oameni mari, înaintători de științe și de cultură nu numai pe'ntu sine și în țera sea, dar au fost și învățătorii, luminătorii și cultivatorii și ai altor țări, adică ai tuturor țărilor, unde i-au alungat soarta vieții.

«Deci eu mă voi socoti prea fericit, nobili junii ai pământului Românesc dacă cuvintele mele vor lăsa în inima și mintea voastră întipărire adevărată și statornică, dacă ele vor trezi în inima voastră un fel infocat către mărirea și pomenirea străbunilor noștri; că așa să vă aduceți aminte pururea: ai cui strănepoți sunteți? și să vă nevoiți ca voi în viața voastră pășind pe urmele lor, și lucrând în duhul lor spre mărirea națiunii și a voastră înși-vă, încă să fiți cu tot dreptul și într'adever vrednici de dășii, și de numele ce'l purtați!»

(43) Aron Pumnul, ca profesor în Cernăuți, a publicat pentru prima oră un *lepturariu*, adică o carte de citire compuse numai din scrieri curat românești ale tuturor scriitorilor Români din toate vécurile și timpurile. Acésă carte este atât de meritórie în cât póte înlocui singură pe toate cele-lalte cărți românești, precum singură numai mănține până acum

spiritul național al Românilor din Bucovina, unde Nemții nu continesc a împedeca cu toate chipurile deșteptarea națională a Românilor. Publicăm aici ca dovadă un extras din scrisoarea autografă cu care d-nu Pumnul ne-a trimis cartea sa la 1864, și din care se poate vedea cum a fost silit a întrebuința chiar înșelăciune, pentru a căpăta voie de la Nemți ca să publice cartea sa.

«Din produsele literare ale d-vostre am pus în lepturariu *Drepturile Moldaviei asupra Ucrainei ori Pocuției, etc.* însă ca să potă trece la tipariu fără pedecă, i-am schimbat titula și am pus suprascrisul: *Referințele istorice și comerciale ale Moldaviei cu Pocuția etc.*, iar testul l'am lăsat neatins și, veți, așa trece la tipariu!

«Eu am fost nevoit să fac tot ast-fel încă cu multe produse literare ale multor scriitori rumîni, căci numai așa le am putut străcura prin *cincî censure monarchice, germane, polonice, rumîne unite și neunite*, la câte este supus bietul lepturariu și sub a căror apăsare nătângă și dobitocă a zăcut nu mai puțin de cât *șeece ani de zile*.

«Ar fi bine dacă s'ar introduce și în școlele Principatelor acest lepturariu, coprinďetor de toți bărbații cei mai demni ai literaturii Române serioase, și toate produsele cele mai însemnate literare ale aceloră: ca așa să capete junimea română din toate provinciile o cultură literară, uniformă, serioasă, morală și națională, căci toți suntem fii aceliași mame *Națiunii Române* și prin urmare toți avem aceeași țințință bine-cuvîntată de Dumnezeu însuși!»

Din aceste Români urmăză să învețe a sci cum la nevoie trebuie să lucreze și să facă binele chiar pe ascuns, cătându'și de trebă fără paradă și fără larmă. Așia învăța și un alt Român vrednic, reposatul Poenaru, carele a condus mai cu succes școlele României de la renascerea lor în 1830, căci alt-fel puteam fi împedecați ca la 1842. Să tăcem dar, să facem însă, și așa vom reuși ori cînd, și ori unde.

(44) Românii se dovediră a fi poporul cel mai ager la minte prin aceea că, la scólele cele mari din streinătate, unde merg la învățătură ómenii de tot némul, Românii au reușit tot-dea-una mai mult și mai repede de cât orii care alt ném de ómenii. Apoí pe când, Némțul spre exemplu, orí cât ar învăța saú ar trăi franțuzesce nu parvine nici odată a vorbi și a pronuncia curat ca un frances, nici un frances ca un german saú ca un rus etc., Românii învață fórté repede a vorbi și a pronuncia orí ce limbă streină întocmai ca ómenii de acea limbă. Ast-fel un Némțú spre exemplu orí cât ar învăța saú ar trăi în țera Românescă, va ȝice tot-dea-una *chine* în loc de *câne* etc. pe când un Român numai dupe doi saú trei anii de învățătură póte vorbi nemțesce așa cât să nu'l cunóscă nici Nemții că nu este Némțú. Acéstă lesnire de minte a Românilor au făcut că noi, numai în patru-ȝeci anii de când am început a lucra mai serios, suntem mai cultivați în proporțiune de cât Rușii, spre exemplu, carií lucréză de 180 aní. Este vederat dar că un Român se póte cultiva de cincí orí mai repede de cât un strein și ast-fel, numai daca vor stărui la învățătură, Românii vor putea precumpeni un număr de streinii până la de cincí orí mai marc. Numai pe tărímul culturei dar putem spera a ni păstra și a ni sporí pentru viitor independința și naționalitatea, căci numai la minte Românul este mai tare de cât alte némurí. Apoí și în genere orí ce superioritate residă numai în superioritatea minței și nu a trupului nici a numărului. Ast-fel un singur om și chiar un copil, numai pentru că are minte naturalmente superióre de om, póte menține o întrégă turmă de vite, boi, cai, etc., din carií fiecare unul este mult mai tare de cât el. Tot ast-fel un om mai superior la minte póte comanda și a ține în ascultare un sat de ómenii saú o întrégă armată. Tot ast-fel și o națiune mai pucin numerosă dar mai cultivată póte precumpăni alte alte popóre mult mai numeroase dar cu mai puțină putere de minte. Numai așa spre exemplu, Francesii cu două trei sute de mii de ómenii de peste nouă mări și țerii au putut bate

pe 80,000,000 Ruși în țera lor la Sebastopoli, Românii dar trebuie să alerge toți la învățătură și să sacrifice tot pentru învățătură, dacă vor să se menție demni de *némul* lor și să nu'și përdă naționalitatea, adică limba și țera păstrată până astăzi cu sângele strămoșilor lor. În arme nu ne mai putem bizui astăzi, căci, streinii fiind mai numeroși de cât noi, vor putea avea arme tot-dea-una mai multe de cât noi. Minte însă nu pôte avea nime mai mult de cât dă natura, și Dumnezeu aũ voit ca Românul să aibă minte mai multă de cât tóte némurile. Așa dar viitorul României este numai în scolii, și decî astăzi pe nici o altă cale nu pôte cine-va lucra mai mult și mai cu folos pentru țeră de cât prin scolii. Să scim bine că astăzi o scoală este pomana cea mai bună care se pôte face țerei și un învățător bun este mai de ajutor pentru țeră de cât un Mihaiu Vitézul. Să ne desbrăcăm dar pentru scolii precum strămoșii noștri moșneni s'eũ desbrăcat pentru arme și pentru alte pomene, dacă voim ca și noi la rëndul nostru să scăpăm și să păstrăm și să sporim țera strămoșescă și némul Românesc.

(45) Pot menționa aici că am avut fericirea a fi eũ cei d'ânteiũ carele, în 1859, am reînceput scrierea cu litere latine strămoșesci, în corespondința oficială de stat, ca șef de secțiune la ministerul instrucțiunei publice din Moldova, precum se pôte dovedi din archivele statului. Exemplul acesta aũ fost urmat cu repejiune de cele-lalte autorități publice, de și cu greutate la început, precum se pôte vedea din corespondințele urmate pe atunci, când se înapoiau de mai multe ori scrierile biurourilor mele ca neputând a fi cetite de alți funcționari. Noi însă am ținut bine și, pentru a înlesni lucrul, am făcut abstracțiune de ori ce ortografie, cerënd simplu numai să se scrie literele latine, fie cu ori ce mod. Ast-fel, în mai pucin de cinoi ani, scrierea și tipărirea cu litere cirilice aũ dispărut cu totul din tóte lucrările publice și private, afară din cărțile bisericesci. Întru cât însă slavonismul va păstra macar și nu-

mai acest refugiū, care i oferă încă biserica noastră, Românismul rămâne espus la o nouă copleşire din partea Ruşilor Slavī. Româniī dar sunt datorī a nu'şi conteni silinţele până la totala depărtare a slavonismului cărţilor bisericescī. Un început la acēsta s'aū făcut deja prin tipărirea cu litere latine a unui oratoriū (ceaslov) saū carte de rugăciune prin iniţiativa M. S. Domnitorului Carol I, precum şi a Evangeliilor de peste an prln repausatul Episcop al Buzeului Dionisie, la care se mai pot adăogi Pentateucul de Eliade şi Biblia sacră de Societatea biblică din Londra. Lucrările de felul acestora ar trebui însă a fi continuate mai cu înmulţire şi fără întrerumpere, până la dispărerea cu totul a literelor cirilice de prin tóte Daciile, căci numai atunci periclele slavonismului, adecă a stăpânirei prin Ruşii orientali, ortodocşi ca şi noi, nu se vor mai putea întórce, precum de stăpânirea prin Nemţiī Occidentali, cariī scriū ca şi noi cu litere latineşti, ne vom ţine feriţi păstrând biserica noastră orientală.

(46) Româniī forméză şi astăzi majoritatea locuitorilor de prin tóte locurile de peste Dunăre, găsindu-se însă amestecaţi cu mulţi Bulgariī în părţile de la Dunăre până la munţiī Balcanī, cu Greciī dincolo de Balcanī până la Marea Grecilor şi cu Albaneziī saū Arnăuţiī în părţile despre Marea Adriatică. Mai curaţi se ţin Româniī în rescruicile munţilor Balcanī, despre oraşele Târnova în Bulgaria, Monastir în Macedonia şi Ocrida în Albania; se întind însă cu putere până pe la oraşele, Durazzi pe Marea Adriatică, Salonic la Marea Grecilor şi Silistra pe Dunărea. Având de luptat cu trei popóre streine stabilite în permanenţă printre ei şi anume: cu Greciī încă de la strămutarea imperiului Roman de la Roma în Italia la Constantinopoli în ţera Grecescă, cu Bulgariī încă din vécul VII de când ei aū străbătut şi aū rămas în părţile despre Dunăre până la Balcanī, şi cu Turciī cariī aū pus stăpânire cu sabia peste toţi creştiniī de peste Dunăre încă din vécul XV, Româniī, ca să se pótă ţine mai feriţi, aū lăsat câmpurile şi s'aū

tras în munții Balcanilor și a Pindului, ocupându-se mai mult cu păstoria și cu-cărașia. În asemenea retrăgere însă, ei, rămânând cu totul lipsiți de progresele realizate în lumea cea mare, au ajuns a perde până și cunoșterea citirei și a scrierei. Grecii folosindu-se de aceste împrejurări, au încercat să facă pe Români a'și uita limba și naționalitatea, învățându'i numai carte grecască prin biserici, așa în cât Românii de peste Dunăre, necunoscând altă scrisoare, scriau limba lor numai cu litere grecești. Vorba însă au păstrat'o tot Românescă, așa fel că, în unele privinți, vorba lor este mai corectă chiar de cât 'a noastră. Ast-fel este de exemplu în conjugarea verbului *a fi-fi-re*, când noi ȳicem: *sint, esci, este, sintem, sinteți sint*, Românii din Macedonia ȳic: *fiu, fi, fie, fim, fiți, sunt*; de alt-fel ei pronunța pe *f* în *h* ca și la noi une ori: *hiu, hi, hie*. Unul din semnele distinctive a vorbei Românilor de peste Dunărea este punerea articolului masculin la pluralul substantivelor, ȳicând, spre exemplu, *omenii, fetiorii*, pe când noi ȳicem *feciori, omen*. De alt-fel, afară de unele cuvinte, vorba lor este una cu a noastră. Dăm spre exemplu următoarele bucăți dupe faimosul Macedo-Român Boiagi, primul carele a început să publice scrieri în limba de peste Dunăre, pe la începutul vécuiului curent.

F A B U L Ă.

Un arătoriu (plugariu) aprópe fiend să móră, e (și) cara (daca, francesul *car*) nu avea avere se lasa a fiilor, ma (dar) li vru inima se li faca bunî arători, li cliama (chiema) la patu de mórte e li ȳise: Fili a me! voi vedeți că se apropie ora a mortili a meli. Tuta averea a mea cautați tru (întu) vinia (vie cu struguri) și va se o aflați. E filili cu mentuirea (gândire cu mintea) că avea el acolo vre un tesaur (comóră) ascuns, luară tru ore (pe dată, întu aceeași oră) sapele de săpară cu mare curundeția (curând, cu grăbire) tuta vinia. Tesauru de alechea (chilipir, de lichea) nu aflați; ma vinia bine sapata două ori actant (atât) frupt (rod) dede.

CÂNTARE NAȚIONALĂ.

Ruman mene, Ruman tene
Ce vreî frate ca mai bene,
Legatura mai musata (frumósă)
De uă muma de un tata?
Tene jone, mene jone (june)
Fruntea mea de Macedone
Pórtă oclí (ochi) ce topesce
Pe barbarul ce-o mutresce: (privesce cu mutra omului).
Vin Muntene, Moldovene
Cu fete Macedonene
S'învirtim o horă mare,
Pentru dușmanî tremurare.

Dar fiind-că scrierile de mai sus sunt compuse de d-nu Boiagi în un stil mai cultivat și mai literar, apoi adaug aici următorul cântec cu totul popular, cules de d-nu Bolintinénu în călătoria ce au făcut la Pind în anul 1853.

Mi s'a aurit țru esta uație
Că ma ȑor dada nu se fație;
Când mi ticnesce cat veri ora
Perili din capul mí se rescola.
Ma tu ce ai casa aparte,
Tu, chiară fata gura de miare,
Strigă-gni și gnia s'vin ti dormiare,
Ca escū vrut de sinele tale;
Ma Dumneȑeșă să ni dea rebdare!

Traducere:

Mi s'a urât întru astă vieță
Căci mai de ȑor durere nu se fațe
Când mă ticnesce câte vr'o óră
Periî din capu'mî mí se rescólă.

Dar tu ce ai casă la o parte,
Tu scumpă fată, gură de miere,
Strigă și mie se vin la tine să dorm
Căci sunt dorit de sînurile tale;
Dar Dumneșeu să ne dea răbdare.

În toate aceste bucăți nu se aude nici un cuvânt care să nu fie cu înțeles și cu întrebuițare Românească. Este de notat pronuncia cuvântului *uație* în loc de *viață*, care este mult mai apropiată de vechia latinitate, în care litera *v* era reprezentată numai prin litera *u*. De asemenea pronuncia *gnia* în loc de *mie* întrebuițată și la noi de popor ca o moștenire de la Goți, dupe cum se găsește și în Italia (*o gni*) și Franția (*agneau*), adică în toate părțile pe unde latinii sunt amestecați cu germani. În fine pronuncia lui *c* în *ț*; *fațe* în loc de *face*, care se găsește numai la Români Macedonenii, ca moștenită de la Greci, cu cari au stat în contact mai permanent și de aproape și care au făcut ca să li se dea numirea de *Țințari*, de către Români din Dacia lui Traian, iar vorbeii lor numirea de *păsărească* sau limba pajorilor, adică a legionarilor cu pasărea sau pajorea Romană, fiind-că Români de peste Dunăre erau cei mai aproape de scaunul împărăției Romanilor.

În adevăr Bisantini din vechiul de mijloc numiau pe Dacia lui Aurelian de la Dunărea și până la marea grecilor cu numele de *Romania mare* (*Megalo-Vlahia*), care se mai păstrează încă astăzi pentru locurile din apropierea Constantinopolei, numite *Rumelia* cu reședința în Adrianopoli, cetate fondată de același împărat Adrian, carele au stricat podul lui Traian de pe Dunăre. Români de peste Dunăre se numesc pe sine *Aromanii* dupe cum în cântecul de mai sus ei zic *aurii* în loc de *urât*. Numirea de Aroman însă denotă ca și *uație* o latinitate mai antică și mai pură, căci se știe că Roma din vechime, adică pe când era încă numai un sat, purta numirea de *Arom* adică *miros*, ca închinată Florilor mirositoare ale câmpurilor, și numai dupe ce se făcu cetate mare de re-

ședință, fu închinată voiniciei lui Ercules, sub numele de *Roma*, care însemnăză *putere*. Ceia însă ce se vederăză mai important din cântecul popular de mai sus, este naiva și puternica dorință a Românilor de peste Dunăre pentru Dacia lui Traian, pe care o învoca ca pe o *scumpă fată cu gură de miere*, ce *are casă mai la o parte*, adică mai ferită de asuprirea streinilor, de răul cărora peste Dunăre Românilor *li s'aî urât de vieșă și li se rescôlă părul capului și nu li mai ticnesce nici o oră*. Vădând însă că este cu neputință ca să trecă Dunărea înapoi la sînul nostru, ei nu pot face alta de cât să rîge pe Dumneșeu *a li da rebdare*. Și bine fac Români că nu trecu dincôce, căci viitorul nostru Românesc al tuturor este numai dincolo de Dunăre, în România-Mare, la Marea Salonicului și la Antibari pe Adriatica, faciă în faciă cu Italia, care este lăgănul nostru primitiv. Pentru acêsta stremoșii noștri dăruiau tot-dea-una averi la *locurile de jos*, spre a fi de ajutor în luptă pentru naționalitatea fraților lor de peste Dunăre, cari se aflau mai în robia streinului. Când însă vădură că aceste averi le mâncau numai călugării greci, sub cuvânt de *ortodocșie*, atunci Români luară înderăpt aceste bunuri la 1864 și începură a trimite profesori peste Dunăre, unde deja s'aî înființat școli Românesce la Silistra, la Ternova, la Monastir, la Ocrida și în alte părți, ca să ajute pe frații noștri a scăpa de cărțile și de literile grecesce.

Ca să se vadă cât de cotropiți se găsesc frații noștri de peste Dunăre de către Greci, să se citescă următorul raport oficial adresat guvernului nostru de unul din profesorii trimiși acolo :

Epir. Abela 1868, Sept. 8.

Domnule Ministru,

«Un an de zile se împlinesc de când am ocupat catedra școlei publice din acêstă comună și predau limba națională la elevi, dupe cum este a mea misiune, ce o împlinesc

cu cea mai mare esactitate a conștiinței mele, deși circumstanțele grave m'a făcut să încerc amară suspinuri din cauza prelaților Greci. Cu toate acestea cea mai mare nenorocire a mea fu că n'am putut a vă comunica de timpuriu cele petrecute și acesta, Domnule Ministru, nu din negligență, ci din cauza lipsei de mijloce. Numai d-lui Vrana, directoarele agenției de la Constantinopoli, încă de la Februarie, anul curent, i-am raportat pozițiunea lucrurilor de aici și calomniile prelaților Greci făcute asupra mea.

«Acum dară viu și umil mă prezentez prin acesta înaintea Escelenței Vostre, a vă descrie cu cea mai mare esactitate și cu dreptă rațiune persecuțiunile ce mi s'a făcut.

«Escelenția Vastră cunoșteți prin studiu pozițiunea fizică și geografică acestor părți; mai vă spun și eu studiul ce făcui asupra lor prin experiențe. Epirul este o masă de șiruri de munți, situate unele dupe altele. Căstele și văile lor încântătoare sunt semenate naturalmente în pin, brază și fag, ce presintă un aspect pitoresc; iar vârfurile lor, din care curgă ape transparente, se par că se ambiționează care de care să se întrecă spre a atinge bolta cerască, și pôte din această cauză cerul i-a privat de darul a fi încoronați cu arbori. Pe căstele acestor șiruri de dealuri sunt situate propriile noastre comune unele mai spre văi, altele mai spre vârfuri. Locuitorii comunelor despre vârfuri nu pot ierna aici, fiind multă neună; altă cauză mai este, că, fiind ocupați cu turme de oi și capre, nici aceste animale nu pot trăi, în asemenea părți. Pentru aceste cauze Români sunt siliți a descinde cu familiile și animalele lor pe câmpiele Tesaliei și se aședă în comunele ei spre a ierna. Primă-văra iarăși se reîntorc în propriile lor comune. Această strămutare se face de la 15—25 Octobre și reînturnările de la 15—25 Aprile.

«Eu, Domnule Ministru, am ocupat catedra scôlei publice din această comună la 1 Septembrie, iar la 10 Octobre depusei împreună cu familiile Române, ca să reîncep cursul

meu la Zereu, în Tesalia, unde să erneze cea mai mare parte a Românilor din comuna noastră, precum și din alte comune.

«În Zereu este reședința unui episcop și a unui sub-oficier de poliție. Episcopul numit Ieroteu a turbat (permite-mi se această espresiune), la auzul că Români au un institutor al lor și dau instrucțiune la copiii lor, și, cu nici un chip, nu vrea să mă lase a funcționa.

«Notabilii Români, vădând cerbicia episcopului, s'au referit la Caimacamul (ocârmuitorul) Turcesc din Larisa (capitala Tesaliei) și scóseră de la el ordin ca să nu fie supărați Abdelioții de a'și avea profesor al lor aparte, întru cât voesc a'l plăti numai de la dênșii și întru cât nu va fi lucru contrariu legilor imperiului.

«Episcopul vădând asemenea ordin, începu a tuna și a fulgera în contra mea și a tuturor Românilor și răspunde Caimacamului, că institutorele este trimis de o propagandă ce are rea intențiune și alte multe, numai să'și realizeze capriciul seú, ce este propriu clerului înalt părților acestora.

«Răspunsul prelatului au avut de efect că autoritățile locale 'mă-au cerut garanție pentru ca să nu fug, iar la 12 Ianuariu veni un gendarm cu ordin ca să mă duc la jurisdicțiunea din Tricula, unde, dupe mai multe cercetări ce'mă făcu Caimacamul, mă eliberă pe garanția să nu deschid scóla fără o nouă permisiune de la caimacamul superior din Larisa.

«Aceste scene s'au terminat pe la 10 Februariu. Ca să mai cerem o nouă permisiune, nu s'au aflat cu cale din partea notabililor Români, fiind-că se apropia timpul de reînturnare în propriile noastre comune și ast-fel a ramas pentru viitor.

«În acest timp predam lecțiuni pe la case, atât la copii cât și la adulți; nu însă regulat. Sus numitul Episcop, îndemnă pe Români de mai multe ori, chiar cu amenințare de excomunicare, *oprire de la împărțășenie*, ca să'și trimită pe feciorii la scóla Grecescă; dar nici unul nu vru să facă acesta.

«Astă primă-veră, înturnându-mă la Abela, am reînceput regulat cursul meu, de și mitropolitul nostru 'mă-a spus confi-

dalemente, că, dacă s'ar putea, să mă las de a preda limba Română, fiind-că i s'aŭ făcută observări rigurose din partea Patriarchului, prin scrisore sinodală, pe care avui onóre a o ceti în original, nu putuiŭ însă a lua copie. Tot ce 'mă aduc aminte e că se spunea: «predai interesele naŭionale și, ca să scapi de orice ispite, trebue să ni scrii în estens, cum s'aŭ făcut lucrurile de Româniŭ din eparchia ta aŭ trimis copii de ai lor în România și ce fel de profesori se află în eparchia ta din România? etc.»

«Din partea mea, cu respect vă spun, Domnule Ministru, că, la vederea unui asemenea actŭ iscălitŭ de capul bisericeŭ Orientale și de doi-spre-dece Arhiepiscopii, la care lumea se închină ca la nisce Țeŭ, m'a prins o teróre. Cât de departe sunt de sacra misiune a lor! căci sânta scriptură ni spune: *Arętaŭŭ învęŭtătura să nu se mânĳe Domnul* (psalm 2) și *doriŭŭ cu ardóre a prooroci și, a vorbi în limbę, nu opriŭŭ* (I Corint. XIV 39). Dacă dar sânta scriptură ni spune să învęŭăm limbę, cum pot, pentru Dumnezeu! *luminătorĳ lumet și sarea pământuluŭ* să ni opręscă să studiem limba maternă. Dupe mine, cu amară inimă, dau caracterul acestuŭ act, ce este o atrocitate, o cruđime a capuluŭ bisericeŭ nóstre, care se face asupra nóstre în al XIX secol!

Institutore, Ioan Tomescu.»

Scrisóreă acęsta vederęză înălŭimea sufletuluŭ și curăŭtenia inimet acestuŭ biet june învęŭător, dar apucăturile grecilor în contra Românilor de peste Dunăre nu datęză numai din secolul XIX. Ele datęză încă din secolul IV când capitala imperiuluŭ Roman fu stręmutată din Italia la Constantinopoli, când Greciĳ începură a se servi cu biserica pentru a covęrși pe Români. Atunci însă Româniĳ erau încă în putere și se apărară cu armele sub conducerea unui general cu numele Vitalian, până ce căpătară împęcare prin nuoile legi ale împęratuluŭ Justinian în vęcul VI. Apoi când în vęcul XI biserica creștină se despărŭti în douę, Greciĳ începură din nou a încurca

pe Româniî din Orient cu limba lor prin scolî şi biserică, până ce Româniî de peste Dunăre se uniră cu Bulgariî şi, sub conducerea mai înteiî a lui Deleanu şi Alusianu, apoi a fraţilor Petru şi Asan, scuturară cu totul dominaţiunea Grecilor şi formară imperiul Româno-Bulgarilor cu biserica lui independintă la Ocrida. Dar când Turciî subjugară atât pe Greci cât şi pe Româno-Bulgari în vécul XV, ei nu mai făcură nici o deosebire de naţionalităţi ci supuseră din nou pe toţi ca simpli creştini sub ascultarea Patriarchului din Constantinopoli. Atunci Greciî profitară din nou de acéstă ocasiune pentru a trimite pe la tóte bisericile numai popi greci cu carte grecescă, aşafel cât în trei sute de ani, Româniî, pe mai având sub jugul Turcilor alte scolî de cât biserica, şi ne mai auînd în ea altă limbă de cât pe acea grecescă, începură a'si strica limba lor românescă şi uniă a o uita cu totul. Când apoi în vécul XVIII Greciî, cu sprijinul Ruşilor, începură a se pregăti ca să scuture jugul Turcilor, ei, vedându-se pucini la număr, se gândiră cu multă dibăcie ca să grecescă mai înteiî cu totul pe cele-l-alte némuri convieţuitoare cu ei. Româniî însă începură a se apăra înfiinţând o tipografie românescă la Voscopoli, Românul Macedoncan Boiagi tipări o biblie în limba Macedono-Română şi un preot cu numele Daniil publică un mic vocabular în limbele Românescă, Grecescă, Bulgărescă şi Albaneză sau Arnăuţescă. Trebuie să mai scim că Albaneziî sau Arnăuţiî se dovedesc a fi de un ném cu vechiî Daci şi sunt astfel fórte apropiaţi de Româniî de la Dunărea de jos. Atunci Greciî rădicară pe un călugăr cu numele Cosma, cărui dădură numele de sfânt, şi cu ajutorul respectului religios ce inspirară prin el Românilor şi celor-l-alte némuri, nimiciră lucrările de apărare a Românilor, afurisind cu cărţi patriarhicesci pe orî ce creştin care ar fi învăţat altă carte de cât grecescă. Astfel şi Româniî şi Bulgariî de peste Dunăre, pentru a rămânea creştini, fură siliţi a scrie chiar limba lor numai cu litere grecesci, căci nici de la noi nu mai puteau căpăta carte Românescă, pentru că şi aici domniile Românesci încăpuseră în

mânile Fanarioților greci*). Indată însă ce România se găsi scăpată la 1866 și de Greci și de Turci și de Ruși, Românii și Bulgarii de peste Dunăre se grăbiră a trimite aici pe tinerii lor spre a se cultiva în sensul național și ast-fel numai în șapte ani Bulgarii ajunseră astăzi să nu mai primescă popi Greci, fără a se sfii de afuriseniile Patriarchului, carele, vedând stăruința lor au fost silit până în fine a recunoște biserica lor națională, iar Românii de peste Dunăre cer cu îndrăsnélă profesori de la noi, precum se pôte vede din următórea petitiune oficială adresate guvernului din Bucuresci:

Domnule Ministru,

«In ora acésta inima nóstră se află supt mare bucurie, aflând de la feșiorili ce ni au venit că guvernul Românesc nu au uitat pe frașili lui din ținutul Turciei, ci în tóte ȝilele dá probe de fórté mare iubire ce păstréză pentru noi. Inima nóstră este inundată de bucurie încă de când guvernul Românesc a dat cel ântéiú semn de iubire către frașili lui perduți, luând câți va juní de aici, cu scop ca să se învețe limba lor națională, de care erau lipsiți de câți-va secolí, și dupe aceea să se întórne în patria lor ca să ne învețe și pe noi limba națională. Acum însă noi simțim și mai mare bucurie, vedând că acei a început să dea fruct, fiind-că vedem că unií din ei sunt destinați de guvernul României ca să rămână profesori de limba Română. Noi, Domnule Ministru, acum 40 ani, de când poporul din Turcia se afla în mare agitațiune și răscólă, am părăsit patria nóstră, adică, Bela, San-Marino, Perevoli și alte locuri și ne am retras pe munți de lângă Olimp și am făcut, în eparchia Veriei, din pašalicul Salonicului, un sat sub

---

*) Dositeiú, Patriarchul Ierusalimului, dá următóarele instrucțiuni oficiale lui Atanasiú episcopul Ardélului, adică Transilvaniei în 1698: *trebuie Archieria ta slujba bisericei să te nevoești cu de-adinsul să se citescă tótd pe limba slavonăscă saú eliněscă, iar nu românescă saú într'alt chip.* — Cipariu, Blaj 1855.

numele de Noua-Bela, care cuprinde la 300 case curat Româ-nesci. Acum, vă puteți închipui, Domnule Ministru, în ce stare se află acest sat. Cele d'ântêiū lucruri necesare poporului, adică biserica și scôla, se află în srare miserabilă și copiliī noștri nu'și pot avea educațiunea trebuitore. Acum dar, D-le Ministru, aflând ocasiune favorabilă, vrem și noi ca să avem unū profesorū de limba nōstră, dintre jūniī vorbiți mai susū. Vē rugămū dară, Domnule Ministru, ca să bine-voiți a ne trimite și nouē un profesor care să învețe copili noștri limba națională. Credem, Domnule Ministru, că rugăciunea nōstră nu va fi deșartă, ci va avea resunet în inima fraților noștri de acolo.»

Urméză 40 de iscălituri scrise cu litere grecesci și ade-verite de girantele (primarul) Pavel Petrulejiū, cu arētare că semnăturile nu sunt mai multe la număr, numaī pentru că ómenī aū trebuit să pornescă la cărăușie.

Așa dar, înființarea scôlei Macedonene aū fost una din faptele mari cele mai naționale de sub Cuza-Vodă la a cării pomenire va rămâne alipit cu laudă și numele barbatului Ro-mân Vasilie Alexandrescu Urechie, carele aū conlucrat atunci ca Director al Instrucțiunei publice și aū vizitat în persónă cu multă greutate prin Macedonia pentru a aduce tineri de pe acolo, cu ajutorulū unū Archimandritū Macedoneanū numitū Averchie. Din nenorocire D-nu Tell, ministrul Instrucțiunei la 1873, aū desfințat și acéstă scólă. Dar deja aū apucat a se forma de peste Dunăre tineri, ca mai sus vorbindul Tomescu, și ca un altul cu numele Apostol Mărgăritescu. Acesta luptă încă și astăđi peste Dunăre cu atâta putere în contra tot fe-lul de piedeci și prigoniri grecesci, în cât aū căpătat deja de la popor gloriosul supra-nume de *apostolul Macedonieș*. Să scim dar cu toți și să nu uitămū nicī un minut că peste Dunăre este *România cea mare*, că și peste Dunăre este un popor întregū de Români, care ne așteptă cu răbdare și se uită la noi cu dor.

Peste Dunărea cea lată,
Sus la Pind și la Balcan,
Mii de frați stați și așteptă
Pe nepoții lui Traian.

Și, când buciulul resună
De la muntele Carpat,
Ei pe culmea lor s'adună
Toți cu brațul înarmat.

Căci, din Dacia bogată,
N'a fost scoși în a lor veac,
De cât numai ca să pótă
Înmulți a Romei leac,

Făcând Dunărea să fie
Un pîrîu întreg Roman,
Între vechia colonie
Și Domnia lui Asan.

Numai ast-fel mii de barbari
Aă fost stinși sau creștinați,
Numai ast-fel iar în veacuri
Vom- mai sta Românii curați.

Hora noastră dar să 'ntindem
Pân' la marea de ameză.
Ca toți frații să'i cuprindem
Căți al Romei graiă urmeză!

Georgiu Radu Melidon.

